

MUZEUL REGIONAL MARAMUREȘ

RADU POPA – MIRCEA ZDROBA

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC

CUHEA

UN CENTRU VOIEVODAL
DIN VEACUL AL XIV-LEA

RADU POPA — MIRCEA ZDROBA

**ȘANTIERUL
ARHEOLOGIC CUHEA**
UN CENTRU VOIEVODAL
DIN VEACUL AL XIV-LEA

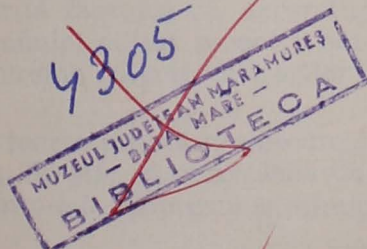
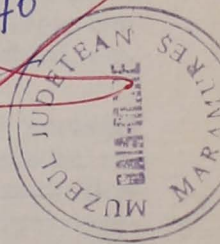
122, 123

RADU POPA
MIRCEA ZDROBA
ŞANTIERUL
ARHEOLOGIC CUHEA

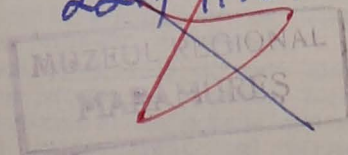

~~336/970~~

~~2~~

~~2217/1967~~

Coperta de AUREL CORDEA

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC CUHEA

UN CENTRU VOIEVODAL DIN VEACUL AL XIV-LEA

Săpăturile arheologice inițiate la Cuhea (raionul Vișeu) pe Valea Izei, de către Muzeul Regional Baia Mare în colaborare cu Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, s-au desfășurat de-a lungul a două campanii¹, în perioadele 26 mai—26 iunie 1964 și 17 iulie—22 august 1965. Rîndurile ce urmează au drept scop prezentarea, sub forma unui raport de șantier, a rezultatelor obținute la Cuhea în aceste două campanii. În intenția noastră a fost, în primul rînd, să punem la dispoziția specialiștilor din domeniul istoriei medievale a României observațiile făcute și materialele descoperite, interpretate în funcție de realitățile de pe teren. În al doilea rînd, dorim să ne adresăm unui cerc mai larg de cititori interesați în cunoașterea istoriei patriei, dorință justificată de faptul că obiectivele cercetate se leagă de una din cele mai importante etape ale acestei istorii, etapa formării statelor feudale române.

Datorită celui de-al doilea obiectiv propus, socotim utilă și necesară parcurgerea succintă a izvoarelor istorice scrise, care conturînd mediul social-politic maramureșan din veacul al XIV-lea, scot în evidență semnificația și interesul descoperirilor de la Cuhea. Incursiunea în cronicile și documentele vremii, cu care vom începe prezentarea propriu-zisă a rezultatelor arheologice, o socotim necesară și datorită faptului că, exceptînd paginile respective din *Tratatul de Istoria României* editat recent, Maramureșul medieval nu a mai constituit de multă vreme obiectul lucrărilor de specialitate.²

Prezentul raport a fost redactat la foarte puțină vreme după terminarea săpăturilor arheologice de la Cuhea. Se știe că cercetările de pe teren, odată încheiate, trebuiesc continuate printr-o îndelungată și minuțioasă pre-

¹ Colectivul de cercetare a fost format din Radu Popa, responsabilul șantierului și Mircea Zdroba în campania 1964 și din Radu Popa, Mircea Zdroba, Sanda Furnică și Corina Pop în campania 1965. Colectivul a beneficiat tot timpul de sprijinul și colaborarea Tov. Fr. Nistor, directorul Muzeului din Sighet.

² A. Filipășcu, *Voevodatul Maramureșului*, Sibiu, 1945 și, mai ales, I. Moga, *Voevodatul Transilvaniei. Fapte și interpretări istorice*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, X, Sibiu, 1945, unde este analizată și bibliografia mai veche. Pentru genealogia familiilor de voievozi și cnezi maramureșeni, vezi lucrarea recentă a lui A. Sacerdoțeanu, *Succesiunea domnilor Moldovei pînă la Alexandru cel Bun*, în *Romanoslavica*, XI, istorie, București, 1965, p. 223—229.

lucrări de laborator și cabinet a datelor și materialelor recoltate, pentru îndeplinirea tuturor verificărilor și pentru obținerea tuturor informațiilor pe care ele le pot oferi. Cu toate acestea, întocmirea prezentului raport de șantier, fie chiar într-o formă mai lărgită și cu încercarea de a schița unele concluzii de caracter mai general, se justifică din cel puțin două puncte de vedere.

Pe de-o parte, prima etapă a cercetărilor de teren de la Cuhea este practic încheiată, săpăturile urmînd a fi reluate numai în cazul și în măsura în care cercetările din alte locuri vor impune efectuarea unor verificări sau în măsura în care descoperiri de suprafață vor indica existența la Cuhea a unor obiective rămase necercetate. Pe de altă parte, raportul nostru conține în principal o detaliată descriere a constatărilor făcute pe teren, iar observațiile mai generale, privind datarea și interpretarea descoperirilor, pornesc doar de la acele date ce au caracter de certitudine și nu pot fi modificate prin continuarea sau lărgirea cercetărilor.

Prelucrarea în continuare a materialelor descoperite la Cuhea și analiza lor comparativă cu materialele și observațiile din alte localități, prevăzute în planurile viitoare de cercetări arheologice din Maramureș, ne vor oferi prilejul de a lărgi și detalia totodată sfera concluziilor noastre.³

Maramureșul istoric, mult mai mic decît actuală regiune administrativă cu acest nume, se află în bazinul superior al Tisei, în regiunea delimitată la sud de lanțul munților vulcanici — Țibleș, Gutii, Oaș — iar la est și nord de munții Rodnei și lanțul Carpaților. În acest ținut se afla „țara Maramureșului” pomenită de documente cu începere din primii ani ai veacului al XIV-lea.

Țara Maramureșului este cronologic ultima dintre „țările” amintite în cuprinsul Transilvaniei de izvoarele scrise, oglîndind prin acest termen realități social-politice din epoca de cristalizare a relațiilor feudale. Acest fapt are două explicații. Relativa izolare geografică a regiunii, înconjurată de munți și greu accesibilă, a determinat o dezvoltare mai înceată a societății maramureșene, cristalizarea relațiilor feudale producîndu-se aici mai tîrziu decît în restul Transilvaniei. Tot din aceste cauze: integrarea efectivă a acestei regiuni în regatul feudal maghiar s-a produs tîrziu, într-o epocă în care organizarea pe comitate a Transilvaniei era un proces de mult încheiat.⁴

Pînă la sfîrșitul veacului al XIII-lea, Maramureșul este pomenit în patru documente ca loc de vinătoare regală sau ca hotar al unor domenii aflate la sud sau vest de munții ce-l înconjoară. În ultimul an al veacului al

³ Vezi și R. Popa, *Biserica de piatră din Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 3, tom. 17, 1966, sub tipar.

⁴ C. Daicoviciu, St. Pascu, V. Cheresteșiu, T. Morariu, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, București, 1960, p. 82.

XIII-lea se aflau pe valea Tisei superioare citeva comunități catolice recent întemeiate, a căror dijmă și-o disputau episcopii din Agria și Alba Iulia.⁵ Un document din 1329 ne informează că era vorba de patru localități, printre care Teceu și Cîmpulung la Tisa⁶, iar alt document, din 1334, menționează pentru prima oară Sighetul.⁷

Comitatul regal al Maramureșului, pomenit pentru întâia oară în 1303, apare ca deplin încheiat la 1385 în timp ce titulatura de Voievod al Maramureșului, amintită în tot decursul veacului al XIV-lea, dispare în primii ani ai veacului al XV-lea.⁸

Voievodatul Maramureșului a constituit forma de organizare politică a societății autohtone. Această societate își găsește ecourile începînd cu anul 1317 în aceleași documente ale cancelariei regale datorită cărora putem fixa momentul și urmări etapele includerii Maramureșului în cadrul regatului angevin. În satele răspîndite de-a lungul văilor, sate denumite de documente ca „românești“, constatăm existența unor obștii țărănești în plin proces de desagregare, proces ce a fost grăbit și desăvîrșit în contact cu noile rînduieli aduse aici de statul feudal.⁹ Cnezii și voievozii ridicați din mijlocul obștilor printr-un lung proces de diferențiere socială, ale cărui începuturi se pierd în epoca din care ne lipsesc știrile scrise, au devenit în multe cazuri colaboratori prețioși ai regelui, primind de la acesta confirmarea situației lor de fapt. Această colaborare s-a produs între două forțe ale căror interese coincideau, și anume între regatul feudal dispus să sprijine virfurile locale fără de concursul cărora nu se putea concepe integrarea efectivă a Maramureșului și aceste virfuri locale, pentru care autoritatea și mijloacele de constrîngere de care dispunea regatul constituiau cheazășia situației lor dominante.¹⁰

Dar integrarea Maramureșului în regatul feudal nu s-a petrecut totuși pretutindeni și în toate momentele fără piedici. Deși fragmentar, știrile scrise ne informează asupra rezistenței pe care obștile au opus-o încercărilor de a le aservi, de a le răpi pămînturile cu prilejul hotărniciei, a donațiilor sau întăririlor regale sau cu prilejul întemeierii noilor așezări de oaspeți regali. Pe acest fond de conflict social se desfășoară un al doilea conflict, de natură politică, despre care documentele vorbesc mai explicit ca fiind unul ce interesa nemillocit cancelaria regală. Acest al doilea conflict și-a găsit expresia în rezistența opusă noilor rînduieli de către o altă parte a virfurilor locale, interesate în apărarea unei autonomii străvechi. Exponentul acestor forțe a devenit Bogdan din Cuhea, voievod al Maramureșu-

⁵ *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 130—131.

⁶ *Documente privind istoria României*, C. Transilvania, sec. XIV, vol. II, p. 284.

⁷ *D.I.R.*, C, sec. XIV, vol. III, p. 248.

⁸ Pentru înlocuirea voievodatului maramureșean prin comitatul regal, vezi *Al. Moșca, op. cit.*, *passim*.

⁹ I. Mihalyi, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, Sighet, 1900.

¹⁰ Vezi printre altele diplomele regale pentru cnezii din Strimtura și Giulești, *Al. Mihalyi, op. cit.*, *passim*.

lui înainte de 1343.¹¹ Conflictul nu s-a încheiat în 1359 când Bogdan a trecut cu ceata sa în Moldova devenind acolo primul domn al statului feudal moldovenesc de sine stătător, ci a continuat pînă la sfîrșitul veacului al XIV-lea, oglindindu-se în coexistența celor două instituții esențiale deosebite: voievodatul și comitatul regal al Maramureșului.

Izvoarele scrise ne îngăduie astfel, deși nu suficient de amănunțit, urmărirea a două procese dintre care primul și cel mai important privește istoria socială a Maramureșului, iar cel de-al doilea — istoria sa politică. Rămîn în schimb de cercetat și lămurit formele concrete în care s-au desfășurat aceste procese, modul în care s-au materializat, în Maramureș, atât consolidarea relațiilor feudale cît și contactul dintre societatea locală și noile rînduiri aduse aici prin pătrunderea autorității regatului feudal. Aceste probleme ca și acelea care privesc nivelul general de dezvoltare a culturii materiale și spirituale a societății maramureșene în veacul al XIV-lea, vor putea fi mai bine cunoscute doar prin cercetări arheologice. Tot prin asemenea cercetări vor trebui obținute în viitor datele ce privesc epoca dinaintea de începutul veacului al XIV-lea, epocă a cărei reconstituire istorică o putem face azi doar ipotetic. Toate aceste întrebări ne-au stat în față atunci cînd am început în 1964 cercetările de arheologie medievală din Maramureș.

Prima mențiune documentară a Cuhei datează din anul 1353. La această dată, regele Ludovic I întărește românilor Ioan și Ștefan, fiii lui Iuga, „posesiunea principală... numită Cuhea“ și cele aparținătoare de ea.¹² Cei doi beneficiari ai diplomei regale făceau parte dintr-o familie voievodală maramureșană, fiind nepoți de frate ai fostului voievod Bogdan și ocupînd la rîndul lor în 1349 și 1360 demnitatea de voievod al Maramureșului.¹³ Din anul 1360 posedăm o confirmare a actului din 1353, dată acelorași Ioan și Ștefan.¹⁴ În dezacord aparent cu aceste două documente, moșia Cuhea este confiscată în anul 1365 de rege *de la Bogdan* (sublinierea noastră) și acordată ca donație lui Balc și Drag, fiii voievodului Sas, izgoniți din Moldova de către Bogdan.¹⁵

Analiza documentelor din 1353, 1360 și 1365 și compararea hotarelor descrise în ele cu realitățile de pe teren duc la concluzia că, înainte de 1353, cursul mijlociu și superior al râurilor Iza și Vișeu constituia o singură unitate. Măsura în care această unitate avea un caracter patrimonial sau poli-

¹¹ *Istoria României*, vol. II, p. 168—170.

¹² I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 30.

¹³ I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 27 și 45.

¹⁴ I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 45.

¹⁵ I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 56—59. Pentru împrejurarea că „posesiunea Cuhea“ amintită la 1353 și 1360 ca aparținînd lui Ioan și Ștefan, nu cuprindea satul Cuhea ci doar o parte a satelor care depindeau de centrul voievodal de la Cuhea, satul Cuhea aparținînd lui Bogdan care l-a primit înainte de 1353 în cadrul împărțirii făcute cu fratele său Iuga, vezi R. Popa, *op. cit.*

tic. depăşeşte scopurile pe care şi le-a propus prezentul raport. Reţinem doar faptul că centrul regiunii din sud-estul Maramureşului istoric se afla la Cuhea şi că acest sat a aparţinut înainte de 1365 lui Bogdan, amintit ca fost voievod al Maramureşului în 1343.¹⁶ Pentru epoca anterioară anului 1343 ne lipsesc ştirile scrise asupra satului Cuhea. Ştim în schimb că după 1365 şi pînă în primii ani ai veacului al XV-lea, Cuhea a aparţinut voievozilor Drag şi Balc, fiii lui Sas, care au ocupat în acelaşi timp înalte demnităţi în ierarhia regatului feudal maghiar. Confiscat de regele Sigismund în anul 1403, satul Cuhea a fost dăruit în 1447 ca „donaţiune nouă“ de către regele Vladislav I unei familii de cnezi locali în frunte cu Simion din Cuhea.¹⁷

Trei veacuri mai tîrziu, în 1674, tradiţia locală continua să păstreze amintirea faptului că Bogdan a fost originar din Cuhea.¹⁸ Mai recent, poate sub influenţa literaturii culte inspirate din legendele „descălecatului Moldovei“, s-a produs chiar şi în sat o anumită confuzie între Bogdan şi Dragoş, astfel încît localnicii arătau pretutindeni locul „curţilor“, grajdurilor sau mănăstirii lui Dragoş Vodă.¹⁹

Pe temeiul acestor arătări şi a ştirilor documentare păstrate a fost întreprinsă în vara anului 1923 o campanie de săpături arheologice la Cuhea şi în alte cîteva sate din împrejurimi. Nu cunoaştem mai amănunţit nici locul şi nici amploarea acestor cercetări. Se pare că exceptînd „urmele unui zid de piatră şi cîteva resturi de cărămizi şi de tencuială“ găsite la Cuhea în punctul numit „La cruce“, rezultatul a fost negativ.²⁰

Săpăturile arheologice iniţiate în campaniile 1964—1965 la Cuhea s-au desfăşurat în cadrul a patru sectoare de cercetare.

Primul dintre acestea, denumit „Reşedinţa feudală“, se află pe malul stîng al Izei, pe marginea terasei înalte de 25—30 metri ce domină satul aflat pe malul opus. Locul se numeşte „Grădina lui Cirlig“ şi are forma unui mic promontoriu delimitat pe trei părţi de pante abrupte, fiind despărţit spre sud de restul terasei printr-o adîncitură a terenului, folosită azi în parte de un drum de care. La cca. 200 m. est de acest loc se află o troiţă înălţată înainte de 1940 „pentru comemorarea lui Dragoş Vodă“.

¹⁶ D.I.R. C, Transilvania, sec. XIV, vol. IV, p. 157.

¹⁷ I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 332. Pentru istoria mai detaliată a satului Cuhea în veacurile XIV—XV, aşa cum reiese din documente, vezi R. Popa, *op. cit.*

¹⁸ Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 229.

¹⁹ Opiniem, împreună cu I. Moga, *op. cit.*, p. 115, că Dragoş Vodă este una şi aceeaşi persoană cu „Dragos românul din Bedeu“ pomenit documentar la 1336 (I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 13—16). Bedeul se află pe malul drept al Tisei.

²⁰ Comisiunea Monumentelor Istorice, secţiunea din Transilvania, *Raport cu privire la lucrările din al doilea an de funcţionare (1922/1923)*, Cluj, 1924, p. 12, şi urm. Cercetările au fost conduse de M. Roska. Într-un raport înaintat comisiei, acesta a arătat că „nici-o urmă de aşezare sau vieţuire nu s-a găsit aşa că pe terenul ştiinţei tradiţia s-a terminat, ea rămînînd numai în sufletul poporului care a păstrat-o şi o va mai păstra veacuri de-a rîndul“.

Al doilea sector, denumit „Mănăstire“, se află la cca. 300 m. est de centrul actual al satului, centru marcat de biserica veche de lemn. În acest loc se află o biserică construită în 1937 din lemn pe temelii de piatră, deasupra unei movile ce purta mai demult numele de „La crucea de sus“ sau „curțile lui Dragoș Vodă“. Aici s-a mai păstrat în grădina cetățeanului Bizău Vasile o porțiune din movila nivelată în 1937, avînd o înălțime de 1,50—2 m. și un diametru de 8—10 m.

Al treilea sector, denumit „Vatra Satului“, a cuprins o serie de secțiuni trasate în centrul actual al satului, în porțiunile neclădite, care au putut fi cercetate în jurul bisericii vechi de lemn.

Ultimul dintre sectoare se află între satele Cuhea și Ieud, în hotarul satului Ieud, în locul numit „Mănăstirea Ieudului“. Aici se află un platou lat de cca. 200 m. și lung de cca. 500 m. înconjurat pe două părți de pîiul Recea. În capătul dinspre răsărit al platoului erau vizibile în teren denivelările determinate de existența unor temelii de piatră sub solul vegetal actual. Deasupra acestor urme de clădire se află o cruce, așezată acolo de mai multă vreme.

Sectorul „Reședința feudală“

Promontoriul din „Grădina lui Cîrlig“ amintit mai sus avea, înainte de începerea lucrărilor, forma unui mic platou, lung pe direcția nord-sud de cca. 50 m. și lat de 20 m., mai înalt în partea de nord, unde se continuă cu o platformă de 15/10 m. aflată cu 10 m. mai jos decît restul terasei (fig. 1—2). La poalele acestui promontoriu, înconjurîndu-l pe laturile de est și de nord, s-a mai păstrat o porțiune din terasa inferioară a Izei, lată de 20 m. și înaltă cu 5 m. deasupra albiei actuale a riului.

Spre vest, drumul de care, adîncit treptat de ape, a determinat alunecări de teren și a rupt o parte din marginea promontoriului. Același fenomen s-a petrecut și în partea de est, cea vizibilă dinspre sat, unde panta coboară abrupt pe o diferență de nivel de peste 25 m. (fig. 3) și unde lucrările agricole au distrus de asemenea o parte din suprafața inițială a promontoriului. Panta ușoară pe care o prezintă de la nord spre sud suprafața promontoriului se datorează și ea, cel puțin în parte, lucrărilor agricole recente, deoarece nivelele arheologice surprinse în partea de nord, lipsesc cu totul în partea lui de sud.

La suprafața solului se vedeau, în special în partea de nord, fragmente de pămînt ars și de chirpici, scoase din adîncime de galeriile animalelor, precum și urmele unor gropi făcute probabil de căutătorii de comori.

Promontoriul a fost cercetat la început prin două secțiuni paralele, S I/1964 lungă de 60 m. și S II/1964 lungă de 26 m., late amîndouă de cîte 1,50 m. care l-au tăiat pe mijlocul lui de la sud spre nord, coborînd pînă pe platforma de pe partea de nord. După ce primele secțiuni au stabilit că în acest loc se află temeliile din piatră ale unei mari construcții incendiate, cu două etape stratigrafice distincte, înconjurată de un pavaj din pietre de rîu

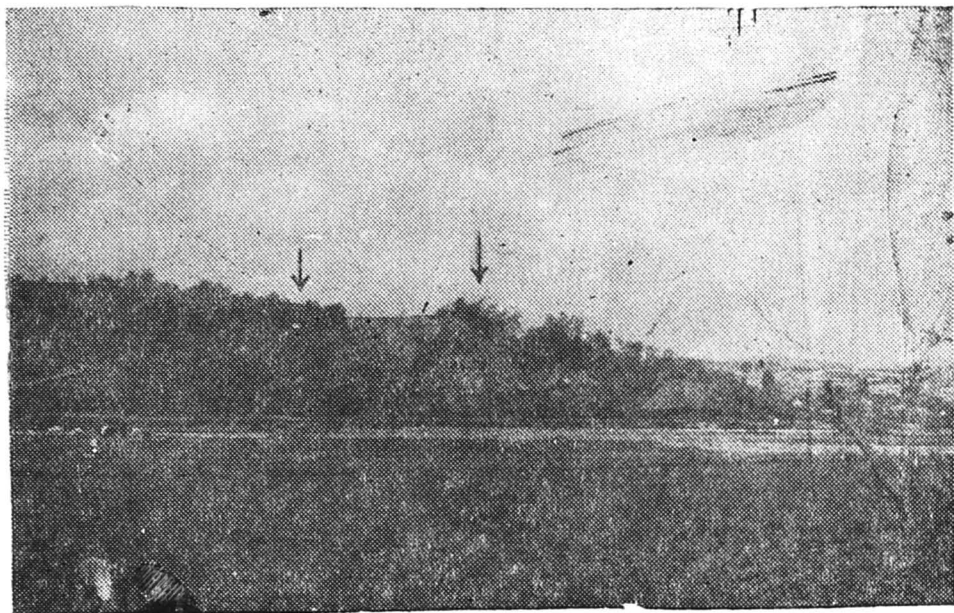

Fig. 1. — Promontoriul din „Grădina lui Cîrlig” văzut dinspre est, din sat.

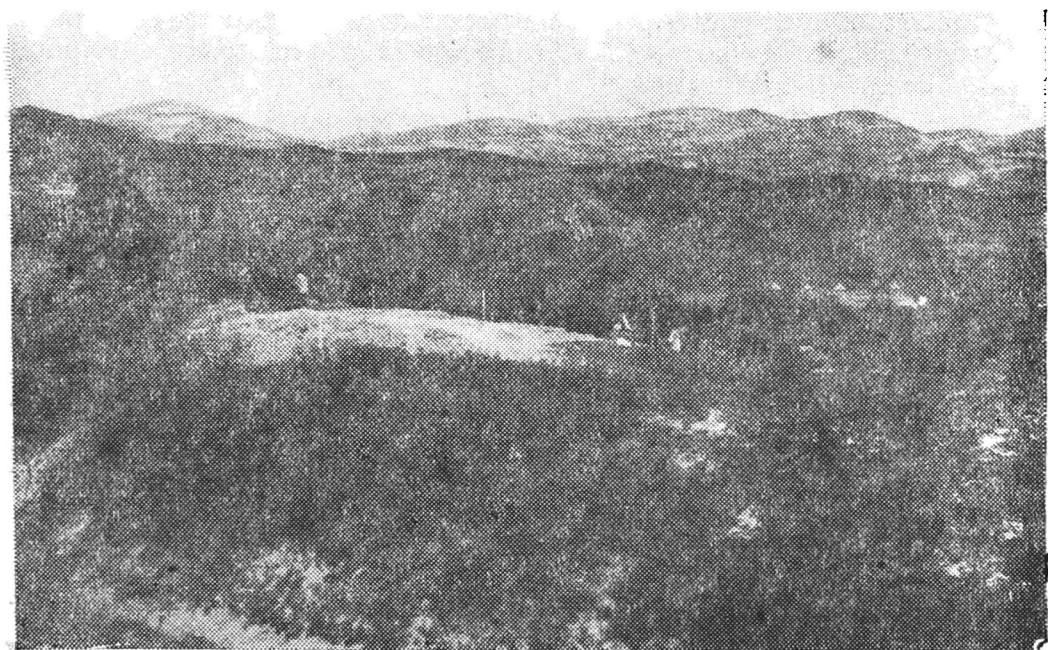

Fig. 2. — Promontoriul din „Grădina lui Cîrlig” văzut dinspre sud, de pe terasa superioară a Izei.

— MARMUREŞ

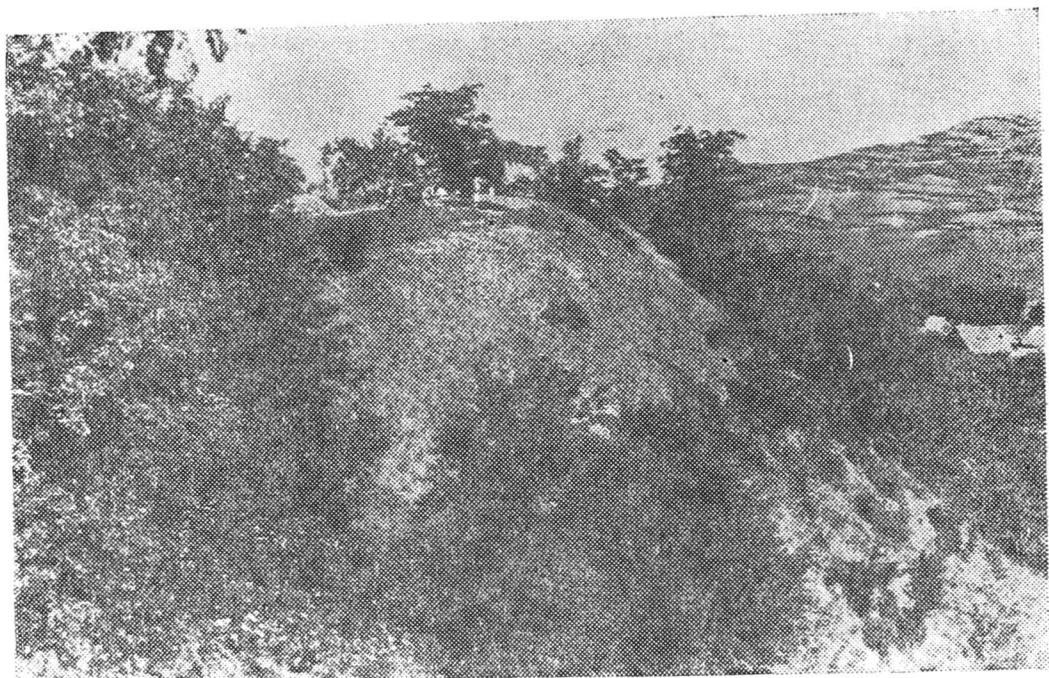

Fig. 3. — Promontoriul din „Grădina lui Cirlig”, marginea de est.

și delimitată la buza pantei printr-un sistem de fortificație de tipul palisadei, s-a trecut la dezvelirea întregului complex prin casete, conservându-se profile intermediare (fig. 4).

Stratigrafia complexului este deosebit de clară (fig. 5, 6, 7). Deasupra unui pământ galben-lutos cu pietriș, ce reprezintă solul viu, a apărut pretutindeni, cu excepția locurilor în care lucrările agricole au distrus toate nivelele de depunere, un strat subțire de 2—3 cm. de pământ castaniu, reprezentând nivelul de călcare al primilor constructori ai reședinței feudale. Din lucrările de amenajare întreprinse de aceștia — nivelare, săparea unui mic șanț de fundație pentru temelia casei, săparea gropilor pentru stâlpii de lemn ai casei și ai palisadei — a rezultat un strat de pământ viu „purtat”²¹ întins atît în interiorul temeliilor de piatră cît și în exteriorul lor și deasupra căruia se află nivelul de călcare, corespunzînd primei faze de existență a reședinței feudale.

Transformările produse cu prilejul reconstruirii complexului au îngreunat încercarea de reconstituire a primei sale faze. Putem totuși afirma cu certitudine că reședința feudală se compunea dintr-o locuință dreptunghiulară, de dimensiuni neobișnuit de mari pentru epoca respectivă,²¹ lungă de

²¹ Ne gîndim la faptul că locuințele din secolul al XIV-lea, cercetate prin săpături arheologice, erau compuse de obicei dintr-o singură încăpere cu lungimea laturilor cuprinsă între 3 și 5 m. O casă țărănească contemporană din Maramureș are în mod obișnuit dimensiunile de 6/12 m.

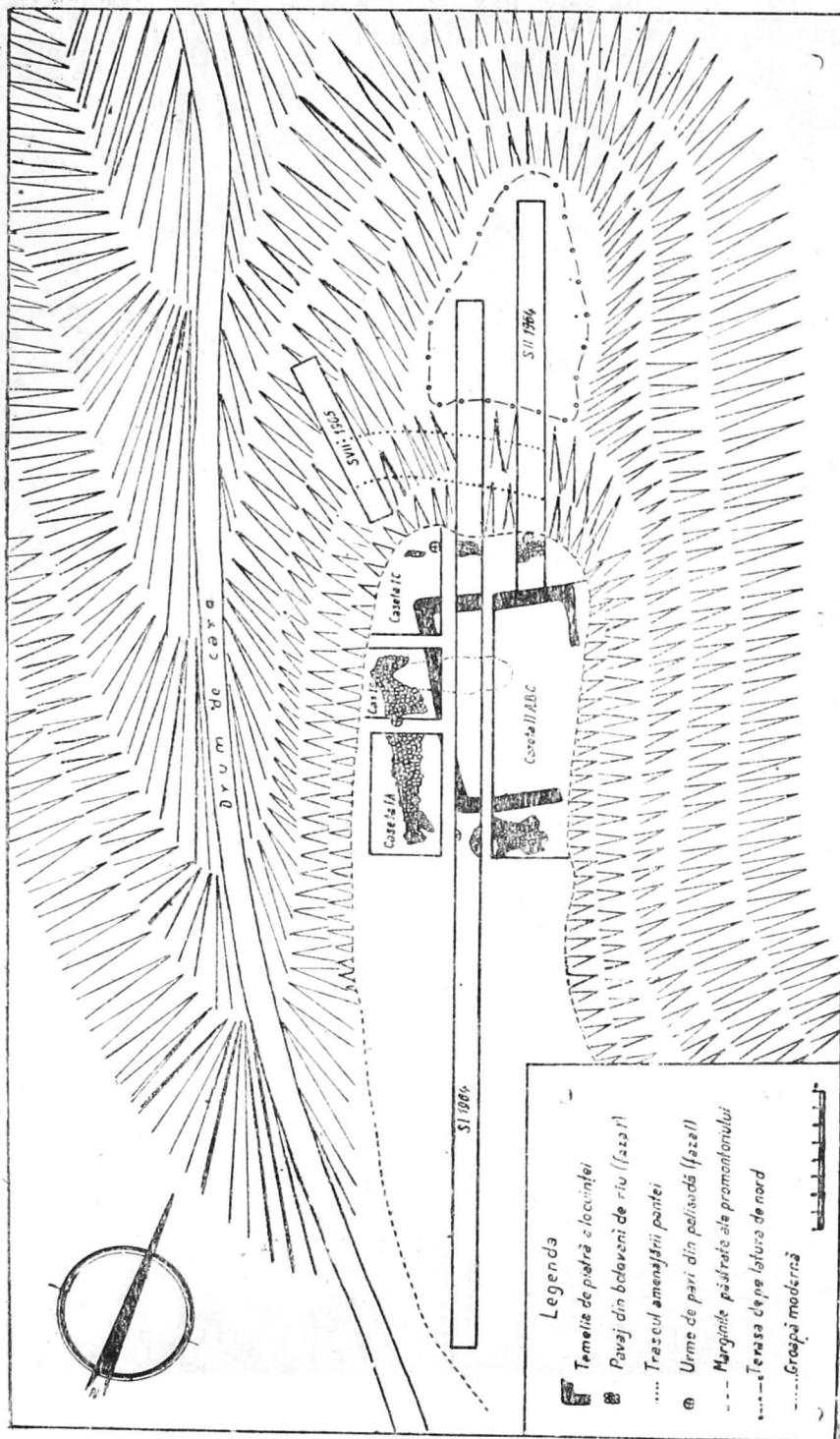

Fig. 4. — Plan orientativ cu zona centrală a sectorului „Reședința feudală”.

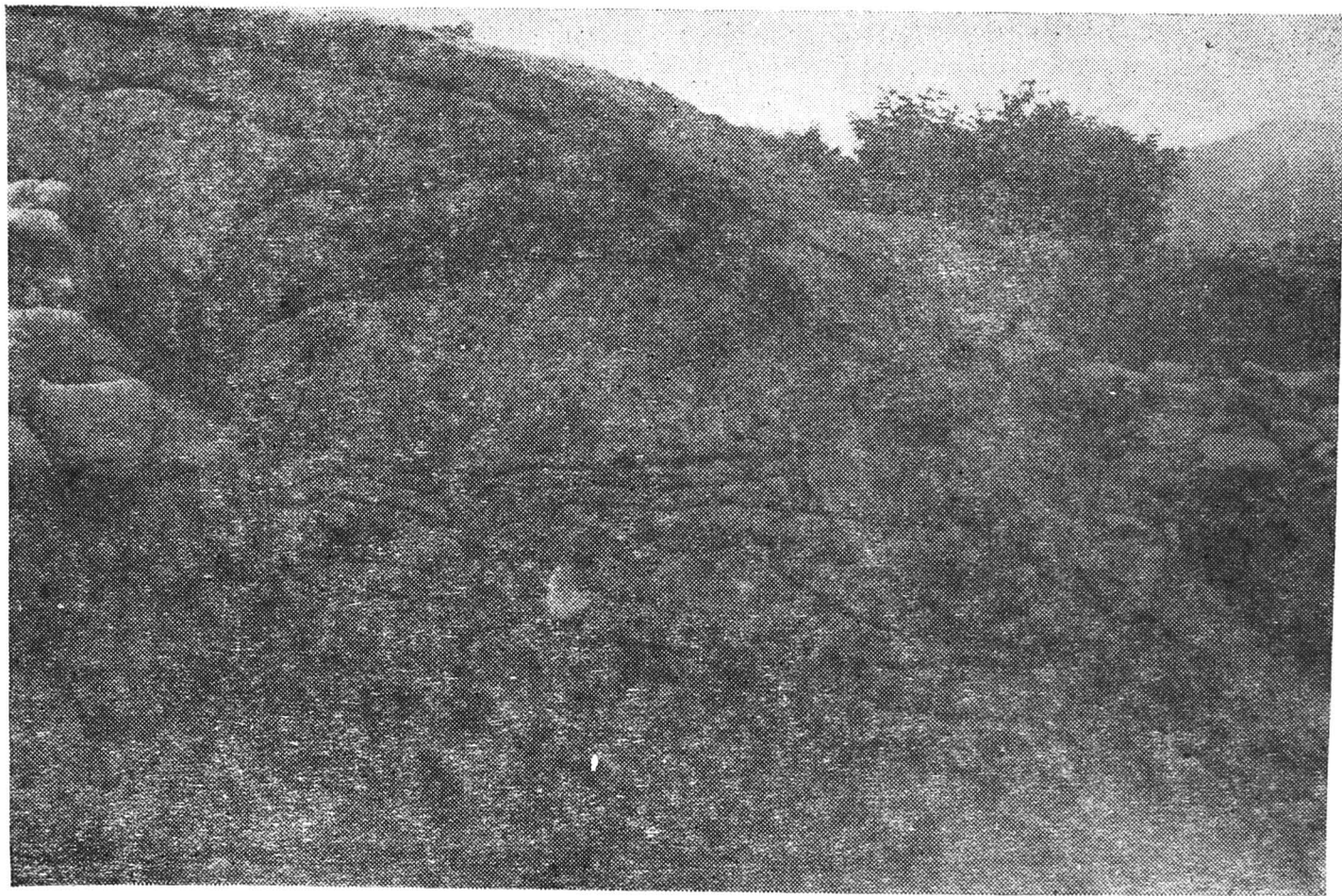
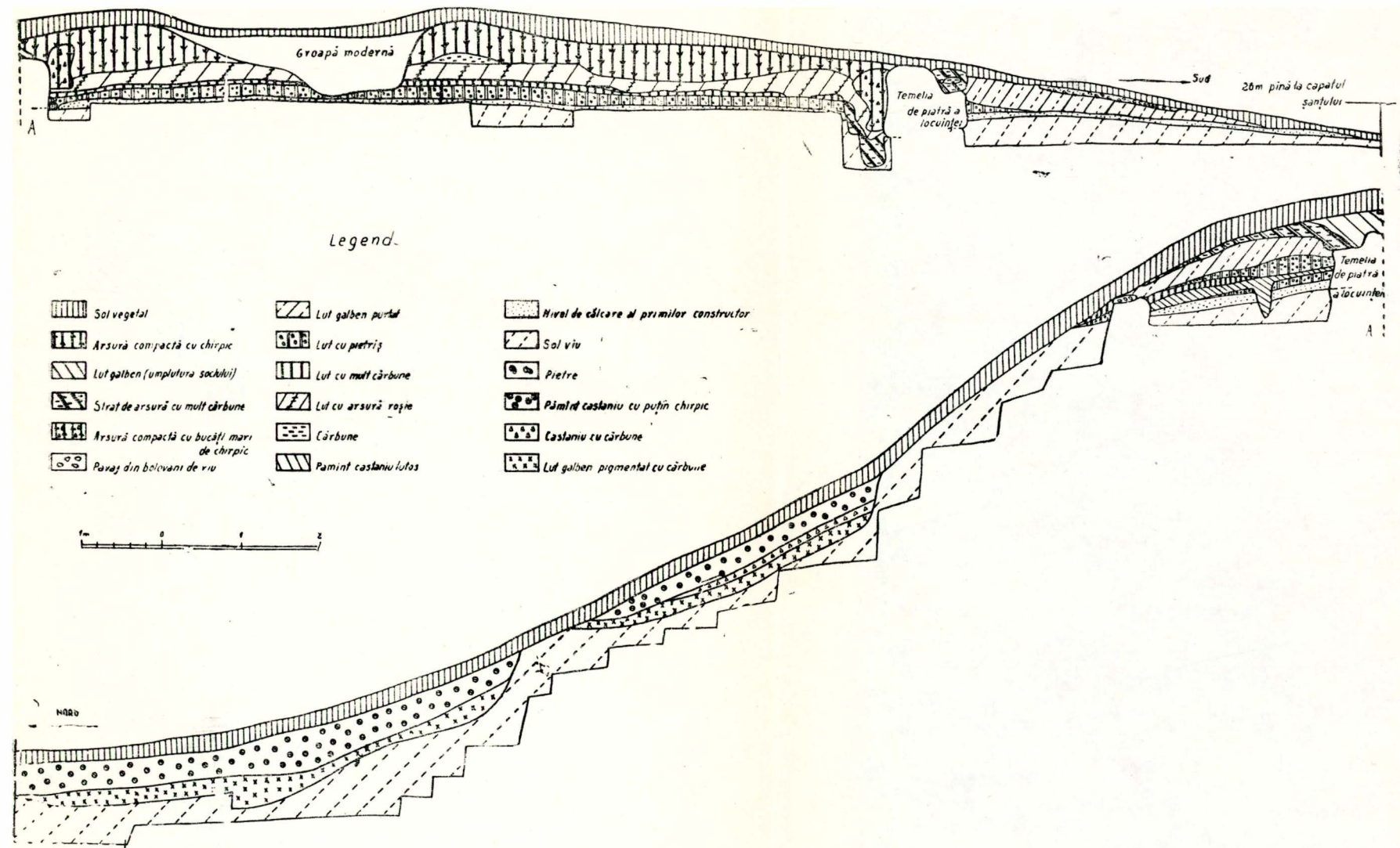
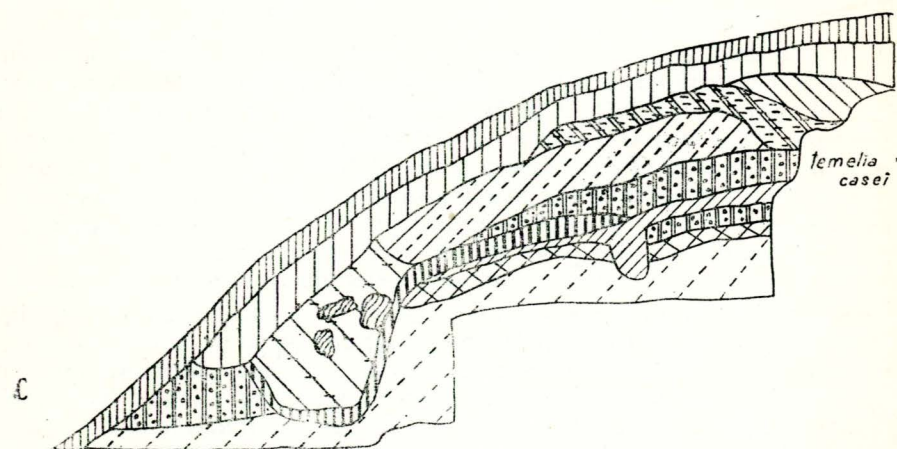
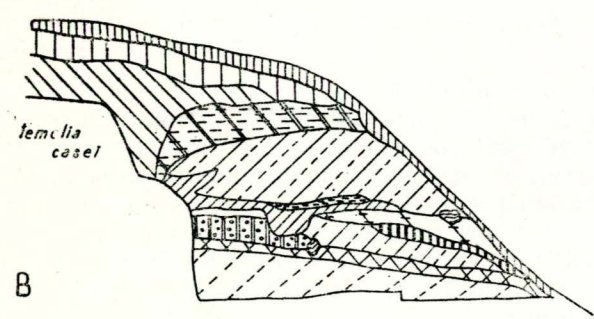
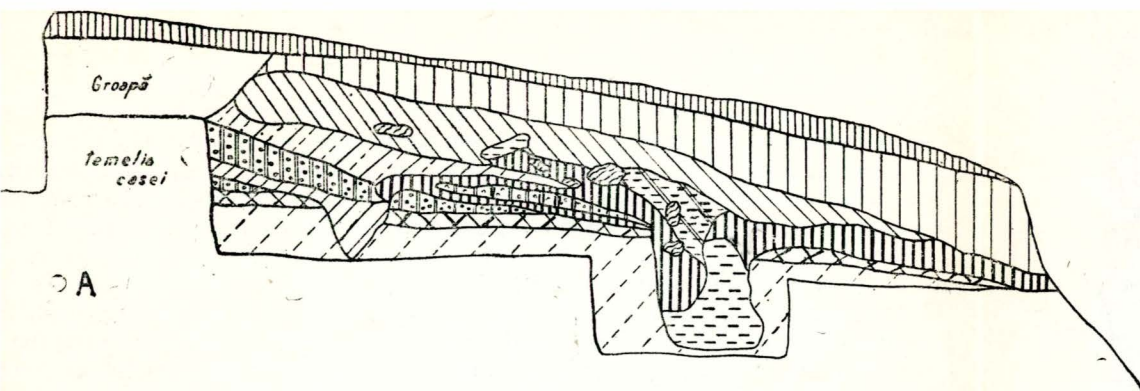

Fig. 7. — Sectorul „Reședința feudală”. Profilul sudic al casetei 1 c/1964.

Legendă

	Sol vegetal		Castaniu cu mult chîrpic
	Pietre		Lut galben (umplutura soclului)
			Strat de arsură cu mult cărbune
			Lut galben purtat
			Lut cu pietriș
			Lut cu mult cărbune
			Pămînt castaniu lutos
			Nivel de călcare al primilor constructori
			Pămînt viu
			Lut cu arsură roșie
			Cărbune masiv

Fig. 6. — Sectorul „Reședința feudală”.
 A. Profilul sudic al casei I b/1964
 B. Profilul sudic al casei I c/1964
 C. Profilul estic al casei I c/1964
<https://biblioteca-digitala.ro>

12 m. și lată de 9 m., orientată cu fețele lungi spre răsărit, respectiv apus. Ceea ce s-a păstrat aici nu reprezintă decît temeliile locuinței, transformate parțial în faza a doua, dar am putut totuși stabili că locuința avea drept temelie încă de la început un zid din bolovani de riu de mărime mijlocie și mare, lat de 0,90 m. Acest zid, împreună cu o rețea de stâlpi aflați în interior și îngropați în pămînt, susținea, la o înălțime pe care nu o cunoaștem, planșeul încăperilor de locuit propriu zise. Stîlpii din interior se aflau la colțuri, de-a lungul laturilor și pe axul lung al locuinței, dar refolosirea gropilor pentru stîlpi din faza a doua ne-a împiedicat reconstituirea completă a aspectului inițial al acestei rețele. Podeaua primei faze, pe care am găsit-o în interiorul temeliei de piatră, aparținea așa dar nu încăperilor de locuit ci unui spațiu aflat sub planșeul încăperilor, folosit poate ca un fel de pivniță sau depozit, așa cum se mai obișnuiește azi la unele case din Maramureș, ridicate pe un soclu înalt de piatră. Aceasta explică de ce n-am găsit pe podea nici-o urmă de sobă sau vatră.

În jurul casei se afla o curte ale cărei dimensiuni nu le mai putem stabili deoarece limitele est și vest ale promontoriului au alunecat pe pantă (spre est s-a distrus prin alunecare și o porțiune din temelia locuinței), iar spre sud urmele de viațuire au fost distruse de lucrările agricole. Știm în schimb că spre nord distanța dintre locuință și palisadă era foarte mică, mai puțin de 3 m., dar această împrejurare nu este de natură să dea o imagine asupra mărimii spațiului cuprins în interiorul fortificației deoarece locuința se găsea la marginea de nord a promontoriului. Acest loc este cel mai puțin expus atacurilor, ce nu puteau veni decît dinspre sud, de pe terasa înaltă a Izei. Relieful terenului ne îndreptățește să presupunem că, spre sud, curtea avea cca. 20 m. lățime.

Pe marginea promontoriului, închizînd curtea, se afla o palisadă ale cărei urme s-au păstrat sub forma gropilor de stâlpi (fig. 6, 8). Judecînd după aceste gropi, stîlpii erau groși de aproape 0,40 m., înfipti în pămînt la o adîncime de 0,60—0,80 m. Am surprins trei asemenea gropi de stâlpi, aparținînd toate palisadei de la faza mai veche a casei. Urmele celorlalți stâlpi au dispărut datorită distrugerii marginilor vechi ale promontoriului. S-a păstrat în schimb pe toate profilele de pe laturile de nord și de sud ale complexului, unde palisada era mai aproape de locuință, un strat de arsură și de cărbune provenind de la incendierea lemnului din care era construită.

Pe panta cu diferență de nivel de 10 m, care coboară de la marginea de nord a promontoriului pînă pe platforma menționată mai sus, a fost surprinsă în profilele secțiunilor urma unei amenajări artificiale ce avea drept scop să mărească unghiul pantei și să îngreuneze accesul din această parte spre palisadă. Este probabil că această terasare, înaltă de aproape 2 m., se continua și pe laturile de vest și est prin lucrări asemănătoare și se încheia pe latura de sud printr-un șanț de apărare. Alunecările de pantă și lucrările agricole, ca și caracterul relativ modest al lucrărilor de fortificare, corespunzătoare dimensiunilor întregului complex, au făcut ca aceste urme să dispară. Chiar și pe latura de nord, datorită alunecării solului, nu am putut surprinde legătura stratigrafică dintre nivelele de pe promontoriu și

Fig. 8. -- Urma unui stîlp din palisada incendiată a fazei vechi în secțiunea II/1964.
Deasupra gropii se vede pavajul din faza mai nouă.

terasarea pantei. Dar cum această terasare pare a se fi umplut cu pământ scurs de sus în două faze distincte, corespunzând celor două faze găsite pe promontoriu, pare probabil că lucrarea datează încă din faza mai veche a complexului, continuând a exista și în faza a doua.

Urmele palisadei incendiate din faza mai veche, ca și arsura de pe podeaua din aceeași fază a casei, dovedesc că prima locuire din cuprinsul reședinței feudale a luat sfârșit datorită unui incendiu. Acest incendiu a fost urmat de reconstruirea locuinței și de îndepărtarea, în cea mai mare parte, a urmelor sale, așa că nu am găsit indicii asupra cauzelor care l-au produs. Cu alte cuvinte, nu putem spune dacă este vorba de un incendiu întâmplător sau de distrugerea intenționată a complexului.

Lucrările de reconstruire a reședinței feudale pot fi și ele urmărite stratigrafic. După îndepărtarea dărîmăturilor arse ale primei locuințe, dărîmături pe care nu le-am găsit deasupra podelei mai vechi, au fost săpate noi lăcașuri pentru rețeaua de stâlpi interiori și pentru tălpile de lemn îngropate în noua podea, tălpi care legau între ele stâlpii verticali. (Fig. 9, 10).

În afară de stâlpii de la colțuri (colțul de sud-est al casei s-a prăbușit pe pantă), am mai găsit urmele a trei stâlpi pe latura de vest, a cîte unui stîlp pe mijlocul laturilor de nord și sud și a trei stâlpi pe axul nord-sud al casei. Acești stâlpi erau îngropați la adîncimea apreciabilă de 1,50—1,80 m. în raport cu podeaua căreia îi corespund, diametrul gropilor ajungînd pînă la 1 m. S-au găsit și cîteva resturi carbonizate de lemn de stejar, prea rău conservate pentru a stabili grosimea stîlpilor. În majoritatea gropilor de stîlpi am găsit cîte un bolovan mare, greu de cîteva zeci de kilograme.

Șanțurile pentru tălpile adîncite în podea s-au păstrat de-a lungul temeliei de piatră, în interior, și între stâlpii de margine și cei de pe mijlocul locuinței, în ambele direcții. În aceste șanțuri se aflau birne late de cca. 0,30 m. și lungi de 2,50 m. sau 4 m. (Distanța dintre doi stâlpi alăturați este de 2,50 m. pe lungimea casei și de 4 m. pe lățimea casei).

Stratul de pământ lutos cu pietriș, gros de 10—15 cm., care separă podeaua fazei mai vechi de podeaua fazei a II-a, provine probabil din săparea acestor gropi și șanțuri. El are corespondent și în exteriorul locuinței, unde acoperă, într-un strat mai subțire ce se pierde pe măsură ce ne depărtăm de temelia locuinței, nivelul legat de prima fază a complexului.

Temelia de piatră a primei faze a fost păstrată și folosită de constructorii fazei a doua. Locuința avea prin urmare aceeași formă și aceleași dimensiuni ca și în prima fază, cu rezerva că nu știm ce se afla pe latura ei de est, latură îndreptată spre sat, care s-a distrus prin alunecarea pantei. Este posibil ca aci să fi existat un mic pridvor, cu atît mai mult cu cît pe celelalte laturi nu am găsit urmele unei intrări sau scări.

Temelia de piatră a avut în faza a doua o înălțime de cca. 0,80 m. fiind cu aproape 0,50 m. deasupra nivelului de călcare ce-i corespunde. Limita superioară a temeliei a fost amenajată cu o treaptă în exterior, treaptă pe care era așezată o birnă groasă de lemn din care s-au mai păstrat „în situ” cîteva fragmente carbonizate. (Fig. 11).

Fig. 9. — Interiorul locuinței cu parte din gropile stilpiilor.

Legenda

- Zidul temeliei din bolovani de riu
- Bolovani de riu in interiorul locuinței
- Cărbune
- Podul fazei a2a
- Gropi și șanțuri de la scheletul de lemn al locuinței
- Gropi moderne

Toate adâncimile în funcție de profilul estic al lui SI 1964
(raportate la cota piciorului perpendiculare)

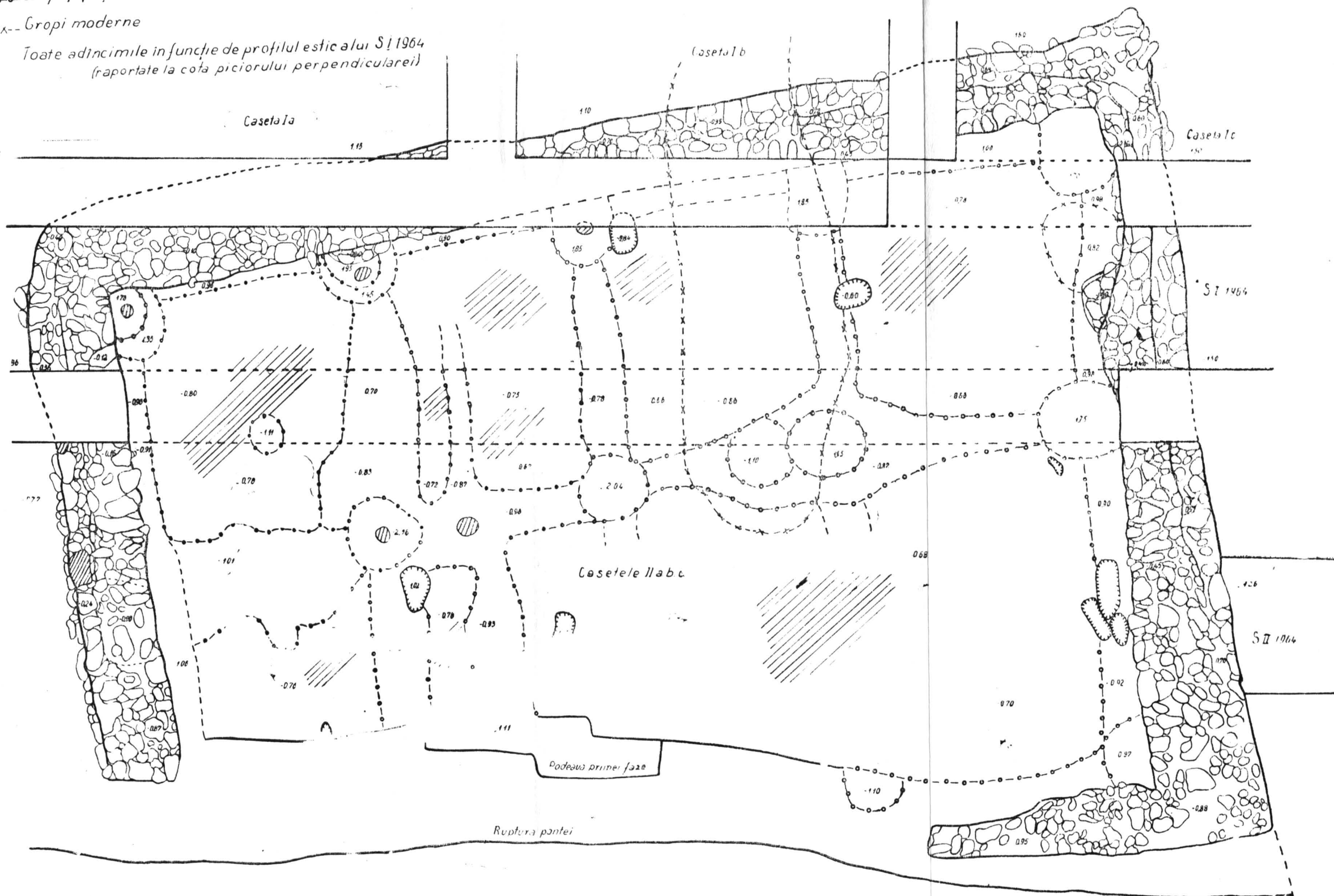
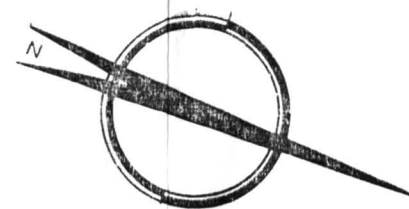

Fig. 10. — Locuința din sectorul „Reședința feudală”.

Fig. 11. — Temelia de piatră a locuinței cu treapta din exterior în secțiunea I/1964.

Se pare că reconstruirea locuinței a avut drept rezultat atât îngroșarea temeliiilor și peretilor ei, cât și înălțarea nivelului la care se găsea planșeul încăperilor de locuit, transformate astfel într-un fel de etaj. În orice caz, din aprecierea în ansamblu a elementelor constructive păstrate și a situației stratigrafice rezultate prin prăbușirea în afară a pereților casei, reiese că aceștia aveau, cel puțin pe înălțimea soclului, grosimea de cca. 1,20 m. Această grosime rezultă din temelia de piatră cu talpa de lemn de pe exteriorul ei, din scheletul de lemn aflat în interiorul temeliei și din umplutura de pământ galben lutos aflat deasupra temeliei (fig. 5—7). Lutul a fost turnat sau bătut între peretele exterior de lemn, sprijinit pe talpa de pe temelia de piatră și peretele interior de lemn, sprijinit pe talpa îngropată la baza zidului și legat de șirul marginal al stîlpilor interiori.

Procedeul constructiv descris mai sus constituie un caz particular pe care nu l-am găsit folosit nicăieri în Maramureșul de azi. Soluția adoptată de meșteri își are ca singură explicație plauzibilă dorința de a realiza un soclu foarte rezistent pentru o locuință aflată la oarecare înălțime.

Din pereții încăperilor propriu-zise s-a păstrat o masă de chirpici și pământ ars, amestecați cu cărbuni, cuie și alte obiecte, într-un strat gros pe alocuri de 0,50 m. aflat direct peste podeaua fazei a II-a, sau scurs pe pantă în amestec cu pământ negru. Din amprente de birne păstrate pe fragmentele de chirpici rezultă că suprastructura locuinței avea și ea un schelet din lemn de brad lipit cu lut amestecat cu paie. Grosimea lipiturii de chirpici ajungea pînă la 17 cm., iar amprente de lemn dovedesc faptul că s-au fo-

losit trunchiuri de brad rotunde cu diametrul între 13 și 20 cm. precum și birne de secțiune pătrată, cioplite la capete în unghiuri diferite pentru realizarea unui sistem de îmbinare a lemnelor pe care nu l-am putut reconstitui.

O parte a materialelor găsite în dărâmături provin de la pereții locuinței. Astfel, piroanele masive din fier lucrate cu ciocanul la cald, de secțiune dreptunghiulară și cu lungimi între 20 și 32 cm. serveau la încheierea scheletului de lemn (fig. 12). O mare cantitate de cuie mici — cca. 5 kg. — lucrate tot din ciocan, provin probabil de la acoperișul din șindrilă al casei. În partea de nord-vest a locuinței s-au găsit două balamale ale unei uși, lucrate din fier cu ciocanul, lungi de 24 cm., cu capătul lățit și despicat în forma cozii de rîndunică (fig. 13). Aceste balamale erau prinse prin patru piroane de lemnul ușii care avea grosimea de 3 cm. Lîngă una dintre balamale a apărut și țîțina ușii.

În a doua fază de existență a complexului, curtea din jurul locuinței a fost pavată cu bolovani de rîu. Pavajul a apărut pe laturile de nord, vest și sud ale locuinței, spre est el a dispărut datorită alunecării marginei promontoriului. Cel puțin spre nord și spre vest, în direcțiile în care am putut obține profile, curtea pavată a celei de-a doua faze era mai lată decît curtea primei faze, deoarece pietrele din pavaj acoperă gropile parilor palisadei (fig. 8).

Intr-o epocă ulterioară pavării curții, dar înainte de distrugerea prin incendiu a fazei a doua a complexului, de-a lungul temeliei de piatră a locuinței, în exterior, a fost adus un strat de pămînt lutos, mai gros lîngă zidul temeliei, poate în scopul consolidării ei.

În legătură cu sistemul de fortificare folosit în a doua fază a complexului, nu ne-au rămas suficiente urme pentru reconstituirea lui. Nu am găsit nicăieri marginea exterioară a pavajului din piatră a curții, datorită alunecării limitelor inițiale ale promontoriului. Terasarea de pe panta dinspre nord a continuat să existe. Menționăm, în plus, că poziția naturală a locului în care se află complexul îi conferă acestuia caracterul de fortificație chiar și fără existența unor lucrări speciale.

Pentru determinarea unei eventuale extinderi a complexului înspre sud-est, pe terasa înaltă a Izei, sau înspre nord, pe terasa inferioară a rîului, au fost trasate cîteva secțiuni de control. Pe terasa înaltă a fost secționată o viroagă aflată la cca. 80 m. est de complex, dar nu s-au descoperit urme de amenajare intenționată. Nici cele două secțiuni trasate de-a curmezișul terasei inferioare nu au dat rezultate, iar continuarea spre est a acestei terase nu a putut fi cercetată deoarece în acest loc se află construcții recente.

Materialele găsite în interiorul complexului despre care a fost vorba mai sus sau în preajma lui, alunecate pe pantă odată cu distrugerea marginilor promontoriului pe care se află locuința, conțin suficiente elemente pentru datarea și pentru precizarea caracterului său.

Fig. 12. — Piroane de fier de la pereții locuinței

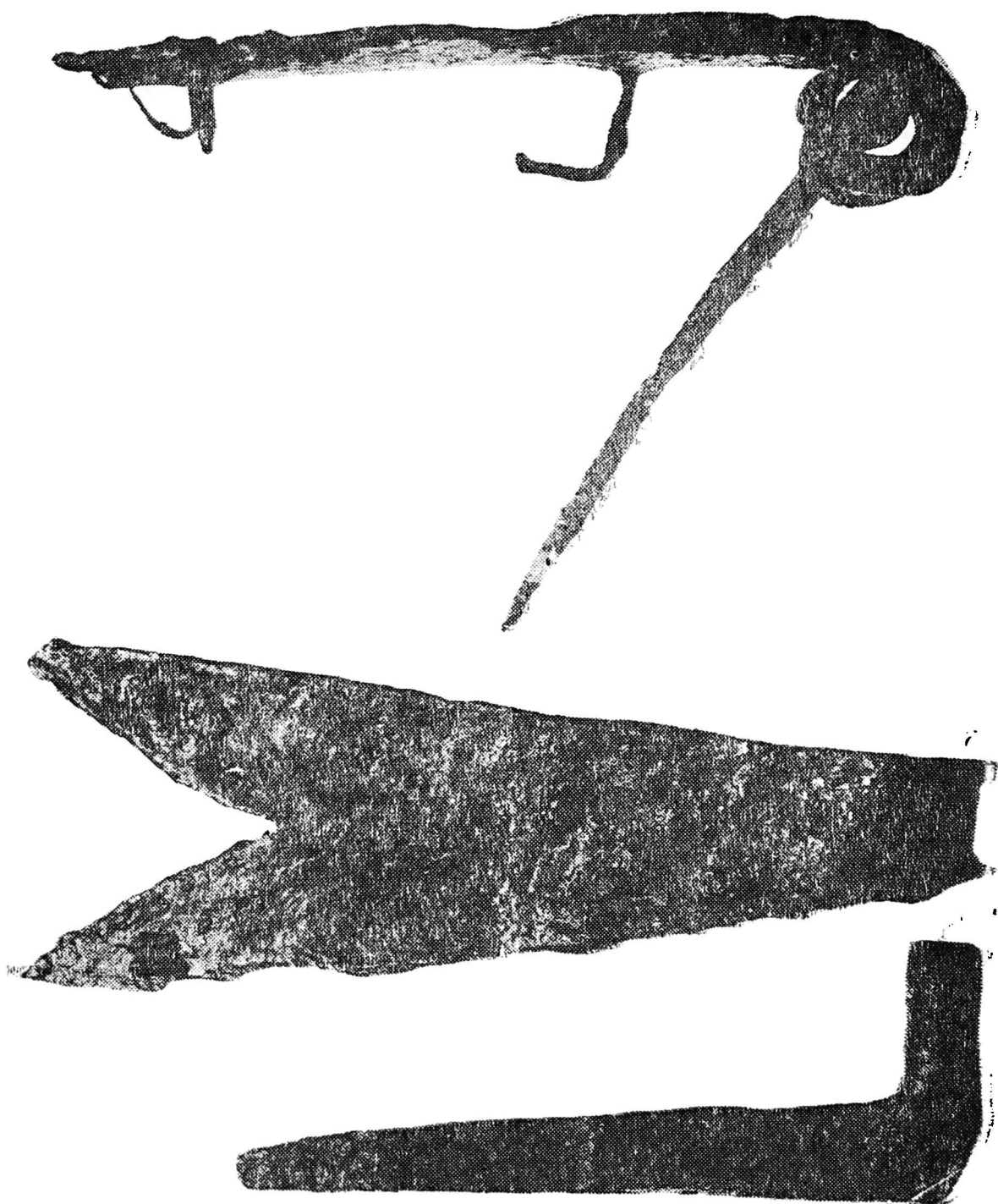

Fig. 13. — Balama din fier cu țitină, găsită în dărâmăturile locuinței.

Menţionăm că în acest loc, în afara celor două faze ale reşedinţei fortificate, nu au fost surprinse alte urme de viaţă şi prin urmare toate materialele aparţin complexului, chiar şi în cazul în care ele nu se aflau pe podea sub dărămăturile pereţilor, ci alunecate pe pantă.

Separarea materialelor în funcţie de cele două faze ale complexului nu a fost întotdeauna posibilă. O parte a ceramicii găsită aici sub podeaua ultimei faze sau sub pavajul de piatră din jurul locuinţei, aparţine cu certitudine fazei mai vechi a reşedinţei feudale. Alte materiale ceramice şi obiecte din metal, găsite pe podeaua ultimei faze sau în grosimea dărămăturilor pereţilor locuinţei, aparţin în mod firesc ultimei faze a complexului. Tot acestei ultime faze trebuiesc atribuite şi piesele de oarecare valoare — pintenii, virfuri de săgeţi, minere de căldăruşe — găsite pe pantă, deoarece prezenţa lor se explică prin părăsirea fortuită a complexului.

Virfurile de săgeţi (fig. 14) găsite aici, sînt sugestive pentru împrejurările în care a luat sfîrşit locuirea din reşedinţa feudală şi în care s-a produs incendiul amintit. Trei dintre acestea au virful rupt, fiind deteriorate foarte probabil în urma izbirii lor de o suprafaţă dură, poate de pereţi sau de temelia locuinţei. Cu alte cuvinte, aceste arme par a fi fost folosite de către cei care, cu prilejul unei lupte, au incendiat reşedinţa feudală.

Este totuşi surprinzător faptul că fiecare dintre virfurile de săgeată găsite aparţine unui alt tip. În interiorul locuinţei a apărut un virf de săgeată cu aripioare laterale şi tub (dulie) pentru prinderea cozii de lemn, avînd lama tăioasă şi uşor arcuită (fig. 14 a) precum şi un virf simplu, cu

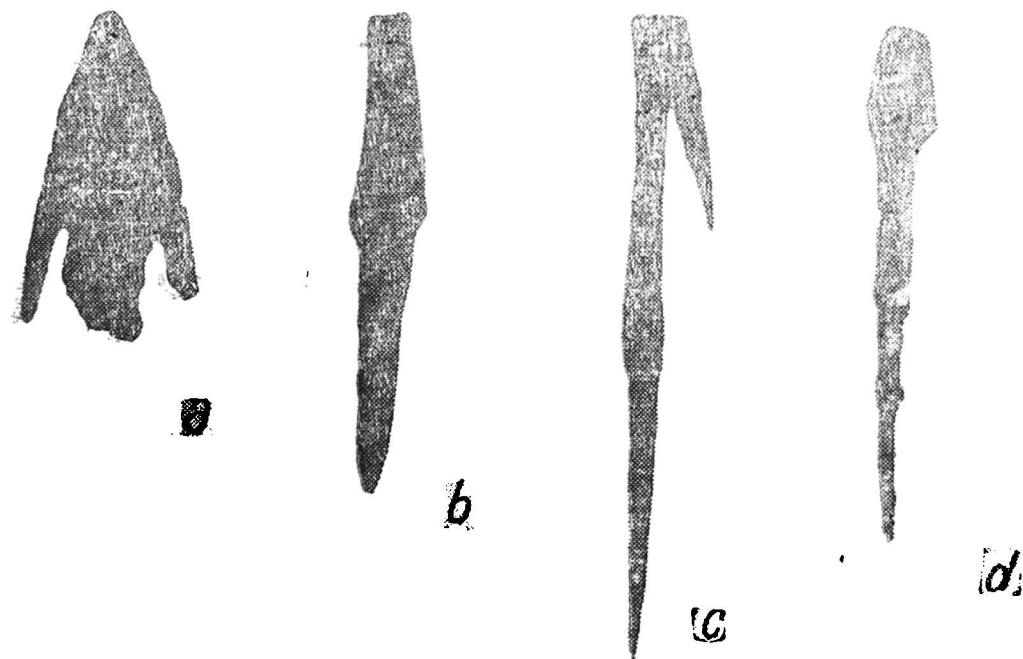

Fig. 14. — Virfuri de săgeţi din reşedinţa feudală.

peduncul de înfipt în coada de lemn, executat rudimentar (fig. 14 b). Pe pantă s-a găsit un vîrf de săgeată lung de 10 cm. cu aripioare laterale și peduncul ascuțit, despărțit printr-un prag de corpul piesei ce are secțiune aproape pătrată (fig. 14c), precum și un vîrf de săgeată cu lama triunghiulară alungită și de secțiune hexagonală, prevăzut și el cu un peduncul (fig. 14d). Explicația acestei diversități ale aceluiași gen de armament, în raport cu datarea pieselor, rămîne ca problemă de viitor.

Pintenii ocupă un loc aparte printre materialele găsite (fig. 15). Marele lor număr — 6 pintenii întregi sau fragmentari în afara unor piese izolate ca rozete și catarama mici ce provin tot de la pintenii — subliniază caracterul de reședință feudală pe care l-a avut complexul cercetat. Adăugăm că săpătura nu a epuizat toate suprafețele în care se mai pot găsi asemenea materiale, o mare parte a regiunii de la poalele promontoriului rămînînd necercetată. Prin săparea exhaustivă a împrejurimilor complexului, numărul pintenilor găsiți ar crește fără îndoială.

Toți pintenii sînt de fier și aparțin în general aceluiași tip, avînd brațele simple, arcuite pe orizontală și mai puțin pe verticală, terminate la capete prin cîte un sector circular aplatizat perforat de o singură gaură rotundă prin care trecea curelușa cu cataramă pentru fixarea pintenului pe cîrmă. Pe centrul arcului, în partea posterioară a pintenului, tija rozetei este despîcată pe aproape toată lungimea ei. Această tijă este în general scurtă, de 2—3 cm. Toate rozetele găsite au cîte șase raze, dar diametrul lor variază între 2,5 și 5 cm. Doi dintre pintenii au arcuirea din planul vertical al brațelor frîntă în unghi obtuz (fig. 15 c, d).

Trecînd la descrierea mai detaliată a acestor piese, ne oprim în primul rînd asupra unui pinten ce se individualizează nu atît prin tip, cît prin execuția îngrijită și ornament. Cu excepția dispariției rozetei, pintenul este foarte bine conservat (fig. 15 a). Foarte masiv, acest pinten are brațele arcului de secțiune dreptunghiulară, cu muchiile mult rotunjite, distanțate la capete cu 6 cm. Tija rozetei este lungă de 4,7 cm., formată din două jumătăți de secțiune triunghiulară. În locul de prindere a tijei rozetei la corpul pintenului, se află trei brățări cu circumferința zimțată. Cîte două asemenea ornamente se găsesc și la capătul ei opus. Capătul acestei tiji, în locul în care se fixa axul rozetei, are forma a două trunchiuri de con striate-radiar. Întregul pinten, fără rozetă, are lungimea de 13 cm. Un alt pinten, bine conservat cu excepția capetelor arcului, are lungimea doar de 9,5 cm. (11 cm. cu rozetă) și brațele foarte subțiri, lăsînd impresia că a aparținut unui adolescent. Tija rozetei este despîcată pînă la corpul pintenului și este lungă doar de 2,1 cm (fig. 15b). Capetele arcului se terminau în aceleași sectoare circulare perforate, dar arcuirea pe plan vertical este foarte redusă. Deasupra locului în care se prinde tija rozetei, arcul pintenului formează o ridicătură ascuțită.

În comparație cu al doilea pinten descris, celelalte piese nu prezintă deosebiri importante, cu excepția tendinței arcului de a se frînge în unghi pe plan vertical. Doar lungimea tijei rozetei diferă, dar nu depășește 3,5 cm.

Pintenii se prindeau prin curele prevăzute cu catarama mici, cu lungi-

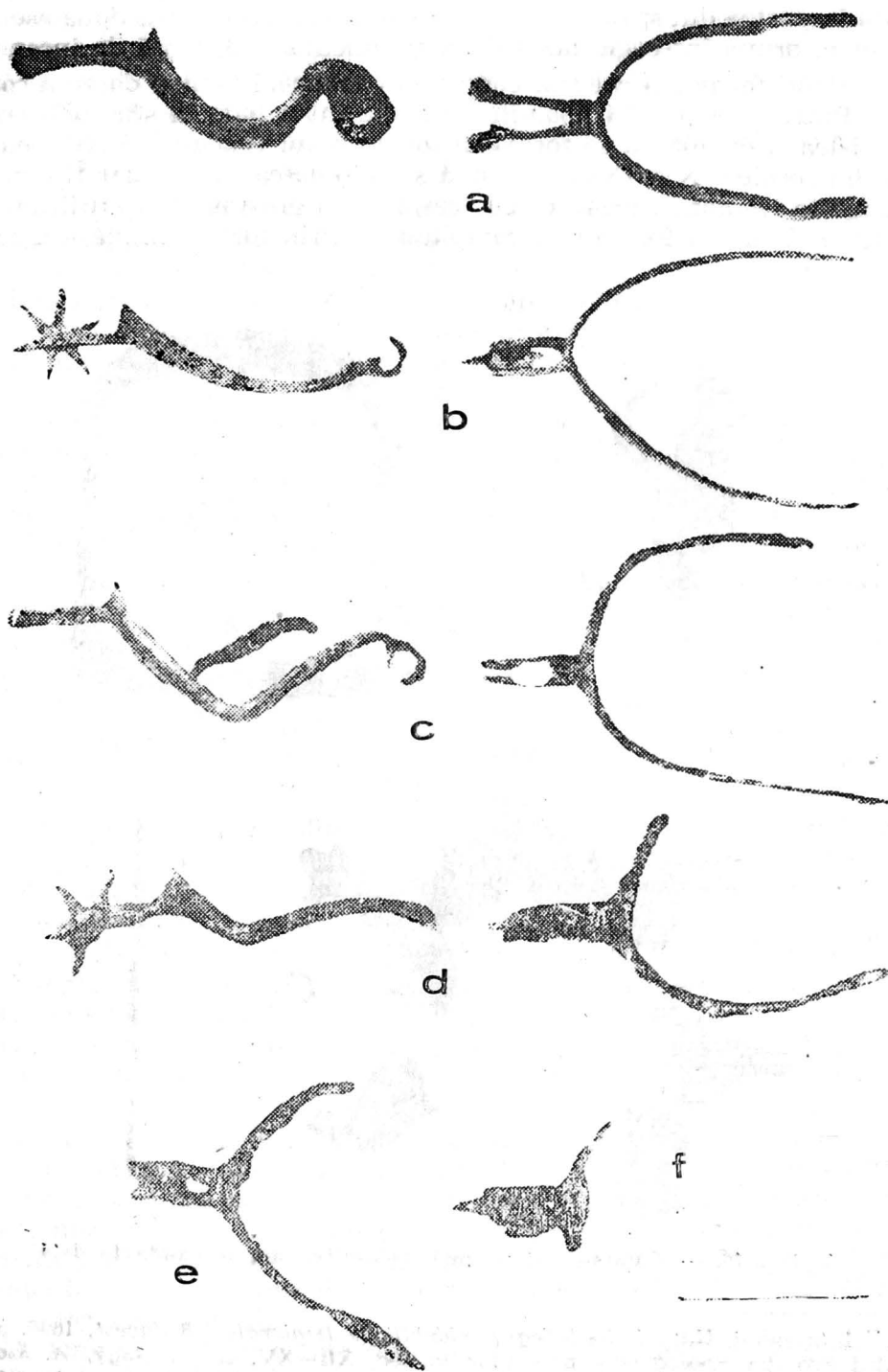

Fig. 15. — Pinteni de fier din reședința feudală

mea totală de 3,2 cm., lucrate dintr-o plăcuță de fier rotunjită în față și prevăzută în partea din spate cu un cîrlig (fig. 16 a). S-au găsit două asemenea cataramă, prima întreagă, iar a doua fragmentară, distrusă de incendiu

Pintenii formează cel mai concludent material pentru datarea complexului. Pintenii cu rozetă apar în regiunile învecinate la sfîrșitul secolului al XIII-lea și evoluează ca formă în tot decursul veacului al XIV-lea. Pintenii din secolele XV—XVI continuă să folosească rozeta, dar tija acesteia se lungeste treptat în legătură cu creșterea în grosime a armurii, iar arcul se lățește și capătă forme mai complicate.²² Prin forma simplă a arcului și

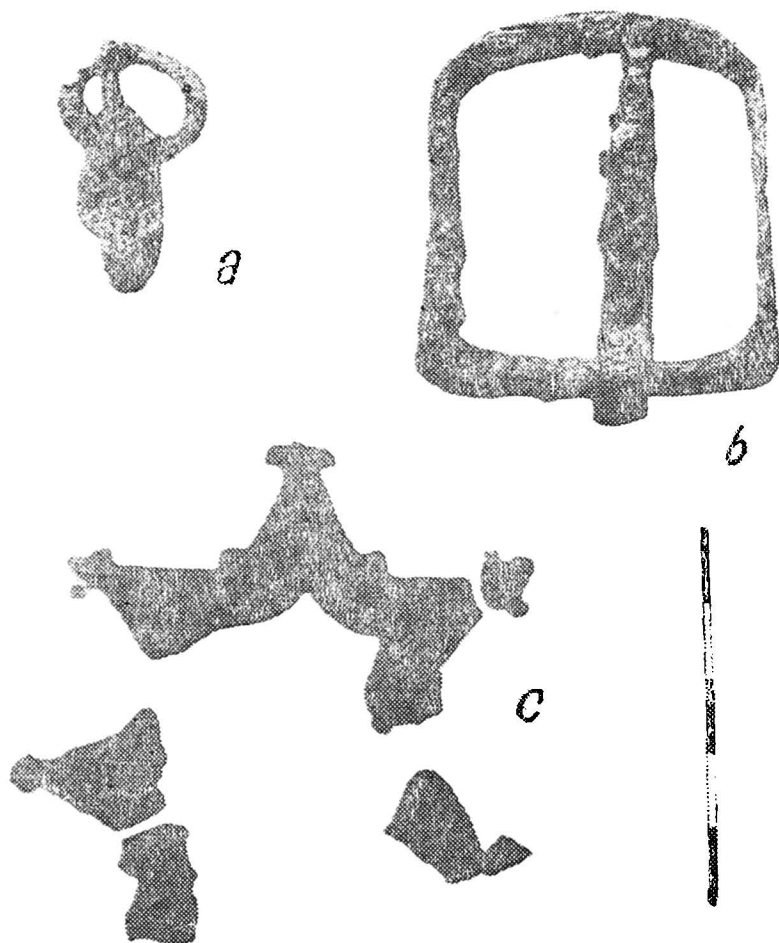

Fig. 16. — Cataramă și plăcuță decorativă din reședința feudală

²² I. Szendrei, *Ungarische Kriegsgeschichtliche Denkmäler*, Budapest, 1896, *passim*. Pentru evoluția tipologică a pintenilor în sec. XII—XV, cf. G. Nagy, A. Szabolcsmegej Muzeum Középkori Sarkantyúi, în *Arch. Ert. u.f.* VIII, 1898, p. 60—64.

prin tija scurtă despicaţă pe toată lungimea ei, pintenii de la Cuhea se datează în veacul al XIV-lea. Analogiile de care dispunem pledează pentru limitarea datării în prima jumătate a acestui veac, cercetările următoare răminând să verifice această datare. În ultimă instanţă, pentru interpretarea complexului descoperit şi pentru coroborarea lui cu ştirile scrise, ne preocupă posibilitatea de a data întreg materialul găsit, în perioada ce precede deceniul al VII-lea al veacului al XIV-lea.

Printre piesele de costum se numără o cataramă de centură din fier, de formă dreptunghiulară şi cu partea din faţă uşor arcuită (fig. 16 b). Catarama este lungă de 4,9 cm. şi lată de 4,3 cm. şi a fost găsită pe podeaua incendiată a locuinţei. În apropierea ei au apărut fragmentele unei plăcuţe de aramă, în forma unui cadru cu marginile arcuite, decupat din tablă subţire. Plăcuţa avea pe margini vîrfuri terminate în cite o treflă, probabil în număr de opt. Un decor format din frunze lungi dinţate şi din puncte a fost gravat pe faţa superioară a plăcuţei. Dimensiunile piesei au fost de cca. 7 cm. Datorită incendiului, plăcuţa este foarte prost conservată (fig. 16c), iar reconstituirea formei şi a dimensiunilor exacte rămîn ipotetice. În lipsa unor perforări prin care piesa să fi fost prinsă cu nituri sau cuie, credem că ea reprezintă un ornament cusut pe un vestmînt sau pe o suprafaţă din piele.

În interiorul locuinţei sau în preajma ei s-au găsit citeva lame din fier păstrate fragmentar (fig. 17). Ele provin de la cuţite mari, una dintre lame, mai bine conservată, fiind lungă de 17 cm. Tot aici s-au găsit două toarte de căldăruşe lucrate din sîrmă groasă de fier, răsucită la una dintre piese. La a doua toartă, prevăzută cu un ornament perforat în partea superioară, braţele sînt bifurcate şi terminate cu patru discuri prevăzute cu nituri (fig. 18 a, b). După lungimea niturilor, pare probabil ca materialul din care erau lucrate căldăruşele să nu fie lemn ci metal.

O piesă mare, lucrată din tablă groasă de fier, are forma unui pătrat cu laturile de cite 11 cm. arcuite prin îndoirea în jos a marginilor (fig. 18 c). A rezultat astfel un fel de picior înalt de 2,5 cm., care susţinea un sfeşnic sau o cupă, deoarece pe partea superioară s-a păstrat, prinsă cu nit, o placă rotundă din fier continuată cu trei braţe din sîrmă groasă răsucită.

În legătură cu a doua fază a complexului, s-au găsit citeva fragmente din pereţii subţiri ai unui vas (cupă, pahar?) din sticlă, pictat cu alb şi roşu şi decorat cu mici perle din sticlă (fig. 19 a). Starea fragmentară a vasului împiedică reconstituirea formei sale şi a decorului. Menţionăm tot aici o fusaioală şi două fragmente de opaite, din ceramică (fig. 19 b, c.).

În grosimea dărîmăturilor provenite din prăbuşirea spre interior a pereţilor incendiaţi şi pe podeaua aparţinînd ultimei faze a locuinţei s-au găsit, în citeva locuri, oase calcinate prin foc. Felul în care s-au găsit aceste oase, grupate mai multe la un loc, dovedeşte că ele provin de la bucăţi mai mari de carne, probabil conservată prin fum sau sare, ce se aflau în interiorul locuinţei în momentul incendiului şi care nu au mai fost luate de cei ce au părăsit reşedinţa feudală.

Ceramica formează o categorie aparte a materialelor descoperite în acest loc. Deşi au fost găsite numeroase fragmente provenind aproape ex-

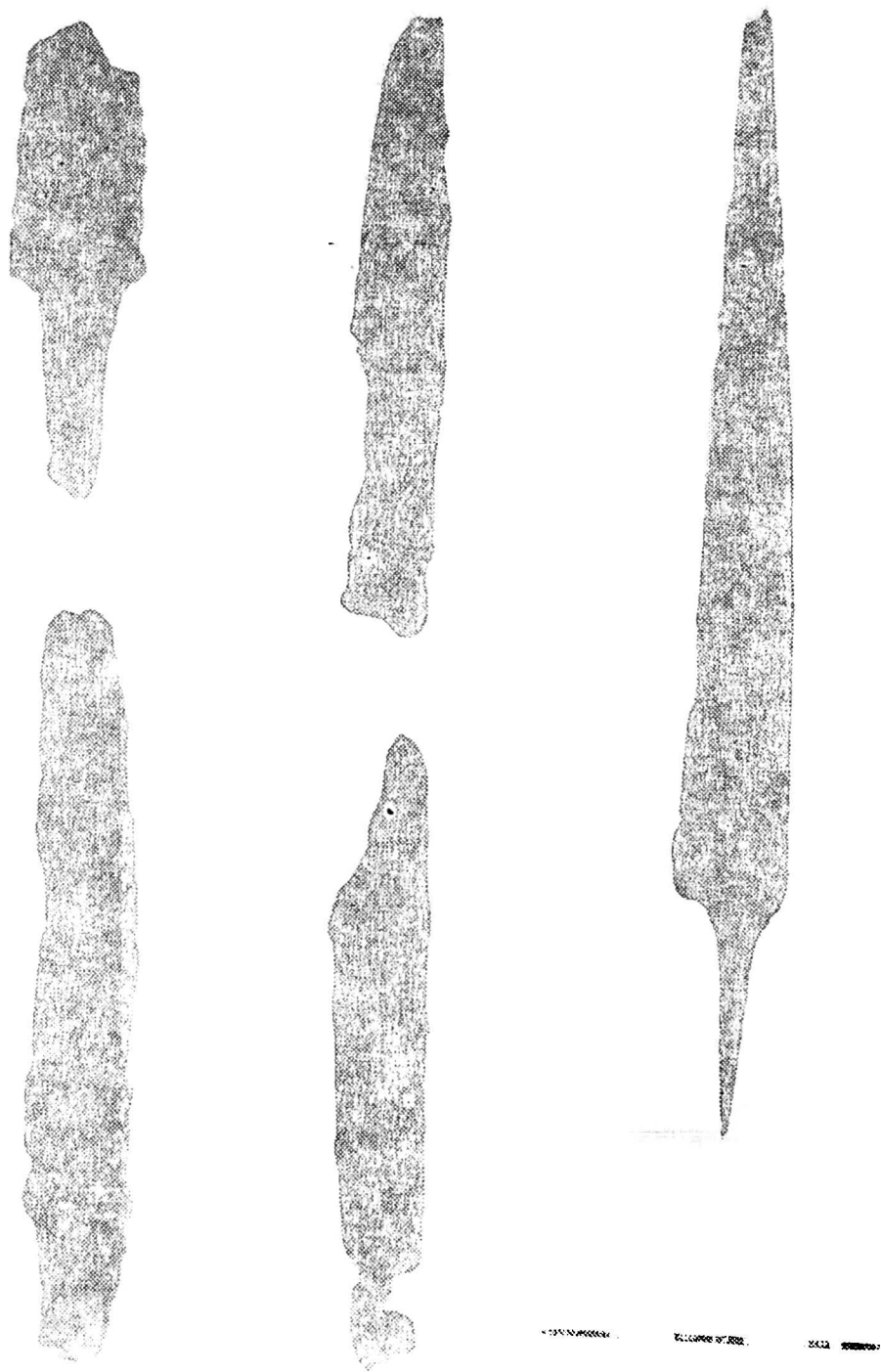

Fig. 17. — Lame de cuțit din reședința feudală.

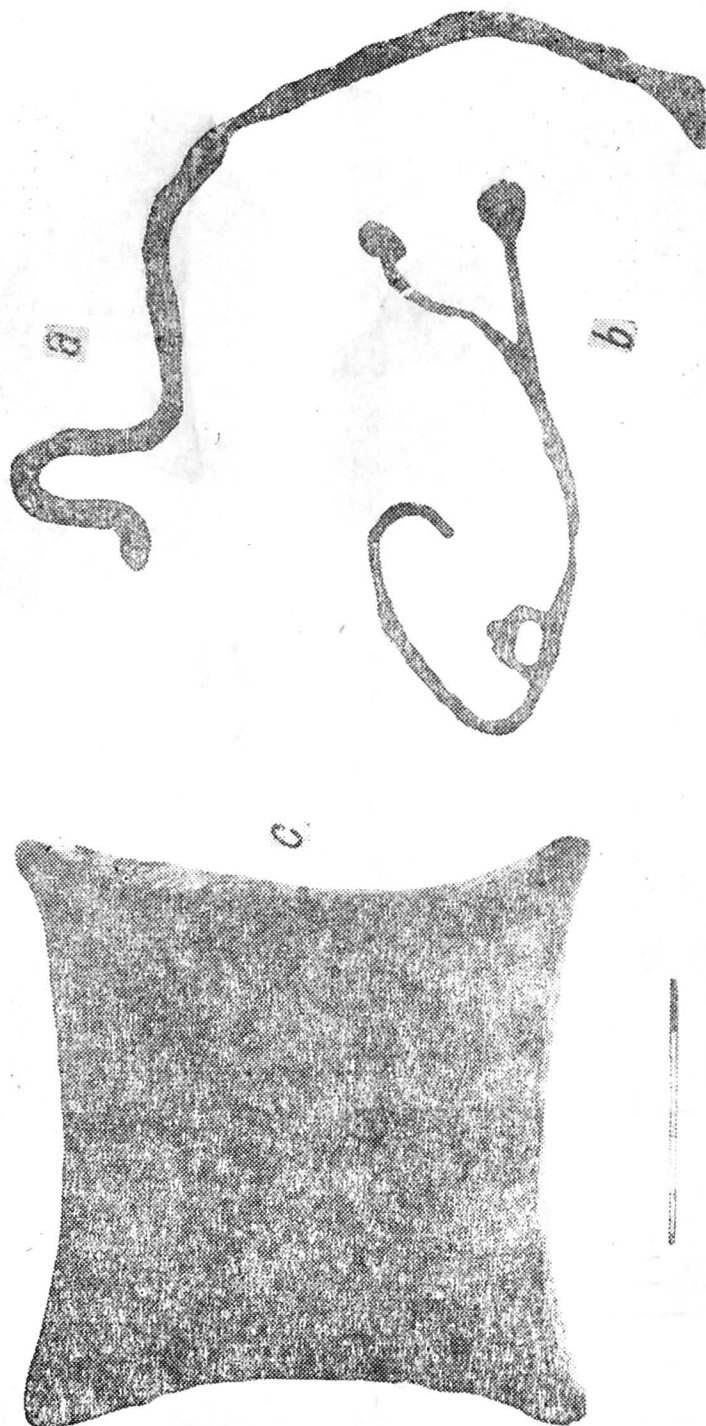

Fig. 18. -- Toarte de căldărușe și picior de cupă (?) din reședința feudală.

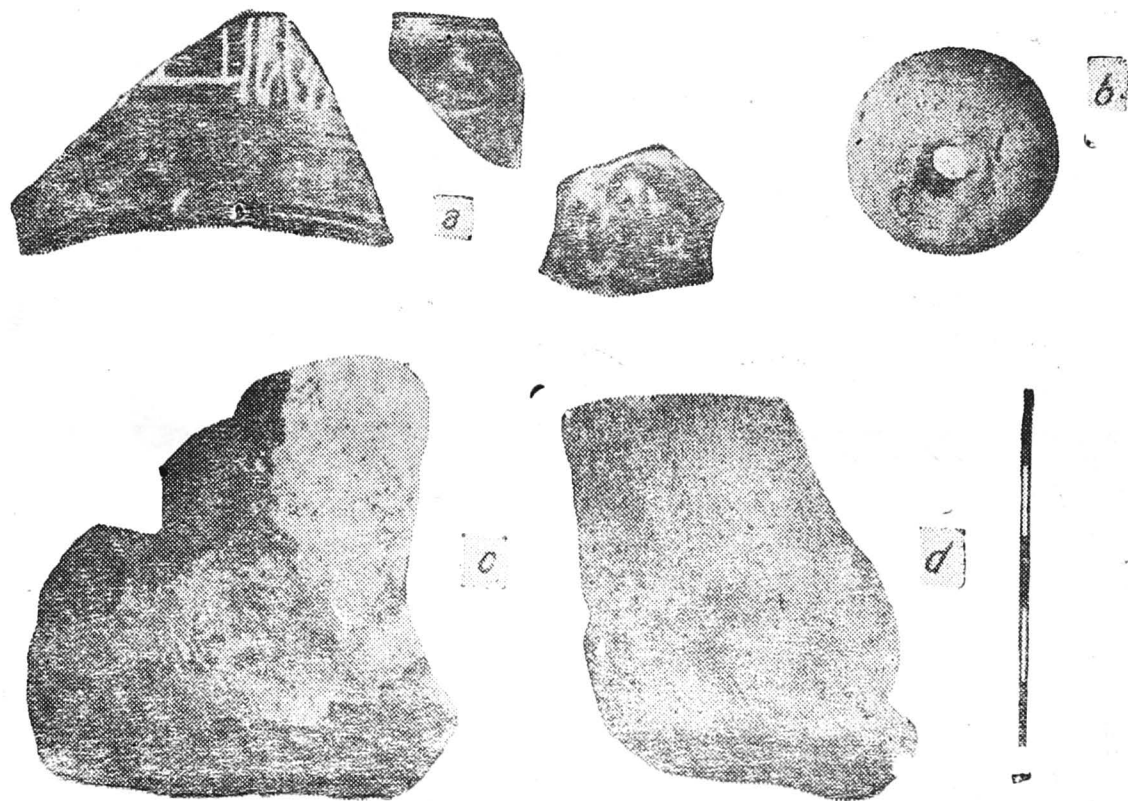

Fig. 19. — Fragmente de sticlă pictată, opaițe și fusaiolă din reședința feudală,

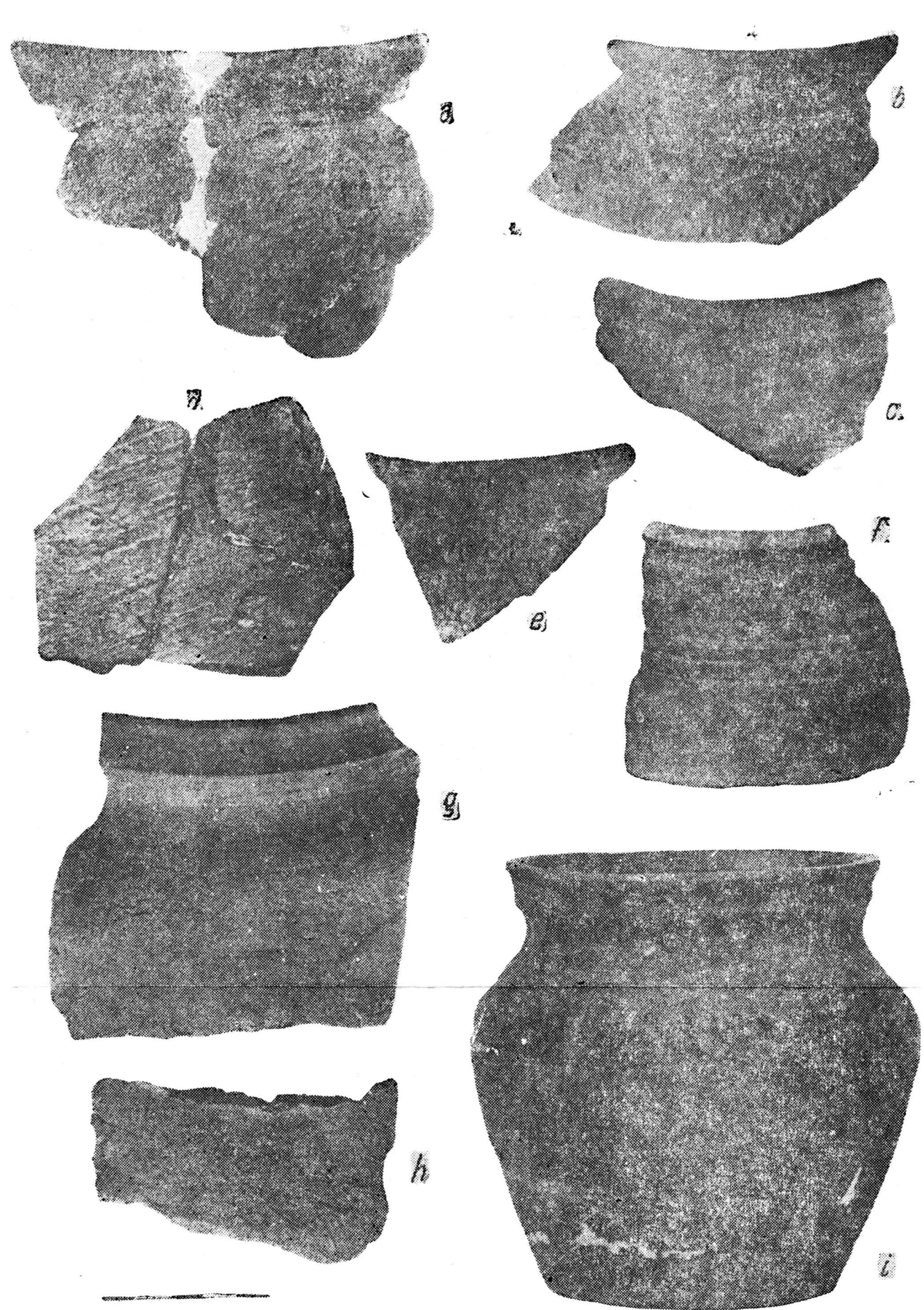

Fig. 20. — Ceramică din reședința feudală.

clusiv de la oale și castronașe înguste, doar două vase au putut fi întregite. Pentru restul de materiale ceramice, prezentarea are în vedere numai tehnica de execuție, decorul și profilurile buzelor, mai puțin forma completă. Spre deosebire de ceramica găsită în interiorul locuinței sau în imediata ei apropiere, fragmentele provenind din stratul de alunecare de pe pantă nu pot fi atribuite cu certitudine fazei mai vechi sau mai noi a complexului. Din această cauză, pentru încercarea de a preciza o anumită evoluție în timp a ceramicii de la Cuhea, ne vom servi exclusiv de materialele găsite în locuință sau în imediata ei apropiere, acolo unde situația stratigrafică nu a fost distrusă de alunecarea marginilor promontoriului. Menționăm tot aici că fazei mai vechi a complexului îi pot fi cu certitudine atribuite, deocamdată, doar fragmente ceramice și câteva cuie de fier.

O primă observație privește pasta din care sînt lucrate vasele. Indiferent de faza căreia îi aparțin fragmentele, această pastă este de slabă calitate, lipsită de omogenitate și avînd mult nisip cu bobul destul de mare în compoziție. Intreaga ceramică este lucrată la roată. Unele fragmente aparținînd ultimei faze a complexului sînt lucrate la roată de bună calitate, avînd profile mai complicate executate cu multă precizie.

Ceramica este arsă în general la roșu, dar miezul pereților de vas a rămas de cele mai multe ori negru-cenușiu, fiind vorba deci de o ardere incompletă, datorită poate și grosimii mari a acestor pereți. Apar și fragmente de culoare neagră-roșietică. Nu am găsit ceramică cenușie, de bună calitate, cu ardere omogenă, așa cum apare în complexe din Moldova de la sfîrșitul veacului al XIV-lea sau în unele complexe orășenești transilvănene din aceiași vreme.²³ Menționăm totuși că ceramica din a doua fază a locuinței a fost puternic arsă secundar în timpul incendiului și din această cauză nu avem certitudinea că ea nu ar cuprinde și fragmente de la vase cenușii propriu zise.

O categorie ceramică deosebită o formează cîteva fragmente smălțuite, purtînd direct deasupra pastei arse, fără intermediul angobei, un strat subțire de smalt verzui. Printre aceste fragmente se numără o toartă și un fragment de castronaș avînd o fișie îngustă de smalt pe buză. Fragmentele smălțuite datează din amîndouă fazele de existență ale complexului cercetat.

Decorul folosit pe pîntecele oalelor este de trei categorii: canelura superficială trasată distantat (fig. 20 a, c.), șirul de impresiuni realizat cu roțița (fig. 20 b, e) și valul simplu, cu meandre largi (fig. 20 g) sau cu meandre foarte strînse, aproape ca un fel de zig-zag (fig. 20 i). Ca excepție notăm liniile scurte oblice incizate pe limita superioară a buzei unei oale sau pe profilarea rotunjită de pe exteriorul buzei unei alte cale (fig. 21^{31, 32}). Castronașele au drept decor doar canelurile, trasate mai des și mai adîncit sub forma unei benzi (fig. 20f).

²³ Pentru problema ceramicii cenușii, cf. M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 131 și urm. Tot acolo și bibliografia problemei.

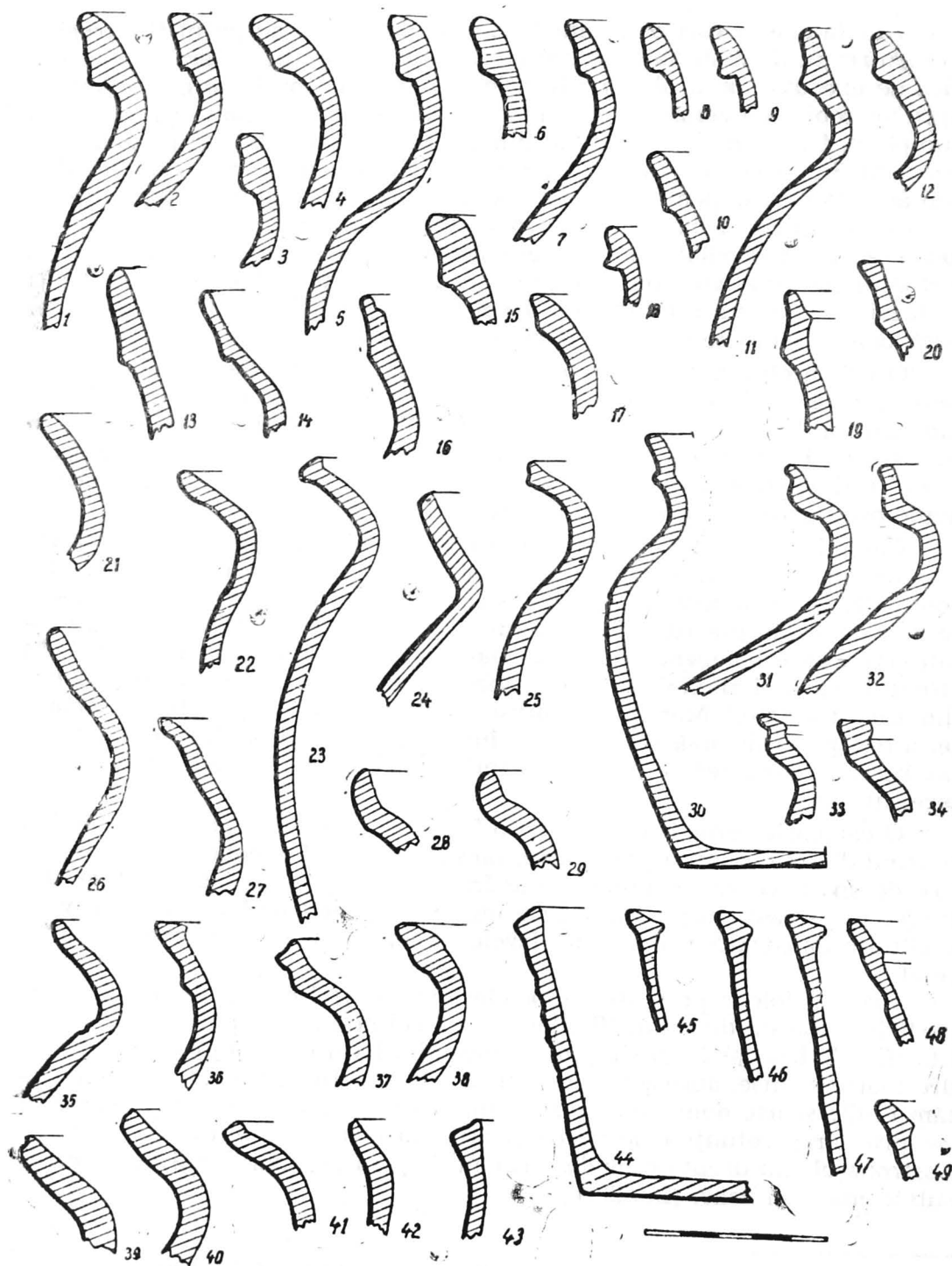

Fig. 21. — Profile ale ceramicii din reședința feudală.

După profilul buzelor de oale găsite în acest complex, cea mai caracteristică formă este aceea a buzei drepte sau foarte puțin răsfrînte în afară, totdeauna scundă, prevăzută în exterior cu un „guler“, adică cu o îngroșare marcată în partea inferioară printr-un unghi drept sau ascuțit (fig. 20 a, c. 21¹⁻¹⁵). Acest tip de buză poate fi urmărit în evoluția lui de-a lungul celor două faze ale complexului. Mai mult, fragmentele unei oale găsite sub podeaua fazei mai vechi, aparținând deci primilor constructori din acest loc, fac parte din această categorie (fig. 20a, 21'). Evoluția tipului de oală „cu guler“ are drept caracteristică complicarea unghiului din partea inferioară a buzei, accentuarea șențuirii de pe mijlocul gulerului și teșirea limitei superioare a buzei (fig. 21). În toate cazurile în care s-au găsit fragmente mai mari din asemenea oale, decorul lor era format din canceluri rare sau din val simplu.

Un alt tip de vas care apare în ambele faze ale complexului este castro-nul mic de formă tronconică, cu diametrul fundului mai mic decît cel al gurii, cu pereții subțiri și drepti și cu buza ușor îngroșată și teșită oblic spre interior (fig. 20f, 21⁴⁴⁻⁴⁹). Castronașele au fost folosite probabil ca pahare. În afară de cancelurile dese și mai adînci despre care s-a vorbit, castronașele au pereții ondulați prin „coaste“ largi, trasate la roată. Un asemenea castronaș, găsit aproape întreg în dărîmăturile fazei mai noi a locuinței, are înălțimea de 8 cm., diametrul fundului de 9 cm., iar cel al gurei de cca. 12 cm. (fig. 20 f).

Un al doilea tip de oală, lipsit și el de toartă și cu gîtul vasului în general scund, cuprinde buzele de obicei subțiri și răsfrînte în afară, uneori cu o arcuire în interior, cu marginea superioară a buzei teșită, șențuită sau rotunjită (fig. 21²¹⁻⁴³). Pe pereții acestui tip de oale, de la umăr în jos, apare de regulă decorul format din rînduri de impresiuni executate cu roțița. De menționat că unele buze din această categorie, cu o ușoară arcuire în interior, căreia îi corespunde o reliefare rotunjită sau în unghi de pe exterior, se aseamănă destul de mult cu buzele evolute din seria oalelor „cu guler“. În acest caz se află o oală găsită spartă „in situ“ în interiorul locuinței, lîngă temelie (fig. 20i). Relativ scundă, oala are înălțimea de aproape 12 cm., diametrul fundului de 8 cm., al gurei de 10 cm., și diametrul maxim de 12 cm., egal cu înălțimea. Decorul se compune dintr-o linie vălurită cu meandre neregulate și foarte strînse, trasate cu un vîrf lat, puțin deasupra diametrului maxim al pîntecelui.

Un fund de oală găsit în stratul de alunecare de pe pantă poartă pe fund, în relief, un semn de olar, sub forma unei stele neregulate cu cinci colțuri (fig. 20 d).

Ca și unele dintre obiectele de metal găsite în acest complex, ceramica descrisă mai sus ne permite datarea lui, avînd în plus avantajul de a ne ajuta în încercarea de fixare a începuturilor reședinței feudale. Subliniem, ca observație generală, concordanța dintre datele pe care le indică cele două categorii de materiale. Analogiile de care dispunem, cuprinzînd ceramica din complexe transilvănene datate cu monete, nu sînt deocamdată prea nu-

meroase,²⁴ iar valoarea lor ca termen de comparație pentru materialele din Maramureș rămâne de stabilit, tocmai datorită particularităților de dezvoltare ale acestei regiuni, despre care am vorbit la începutul raportului nostru. Credem totuși că, pe baza materialului ceramic, datarea primei faze a reședinței feudale poate fi deocamdată fixată la începutul veacului al XIV-lea sau chiar la sfârșitul veacului al XIII-lea. Pentru sfârșitul celei de-a doua faze a complexului, credem că materialele prezentate sugerează o dată aflată în jurul mijlocului veacului al XIV-lea, fără a depăși mult aceaștă epocă. Cercetările viitoare asupra culturii materiale a societății maramureșene din veacul al XIV-lea vor aduce fără îndoială precizări în plus.

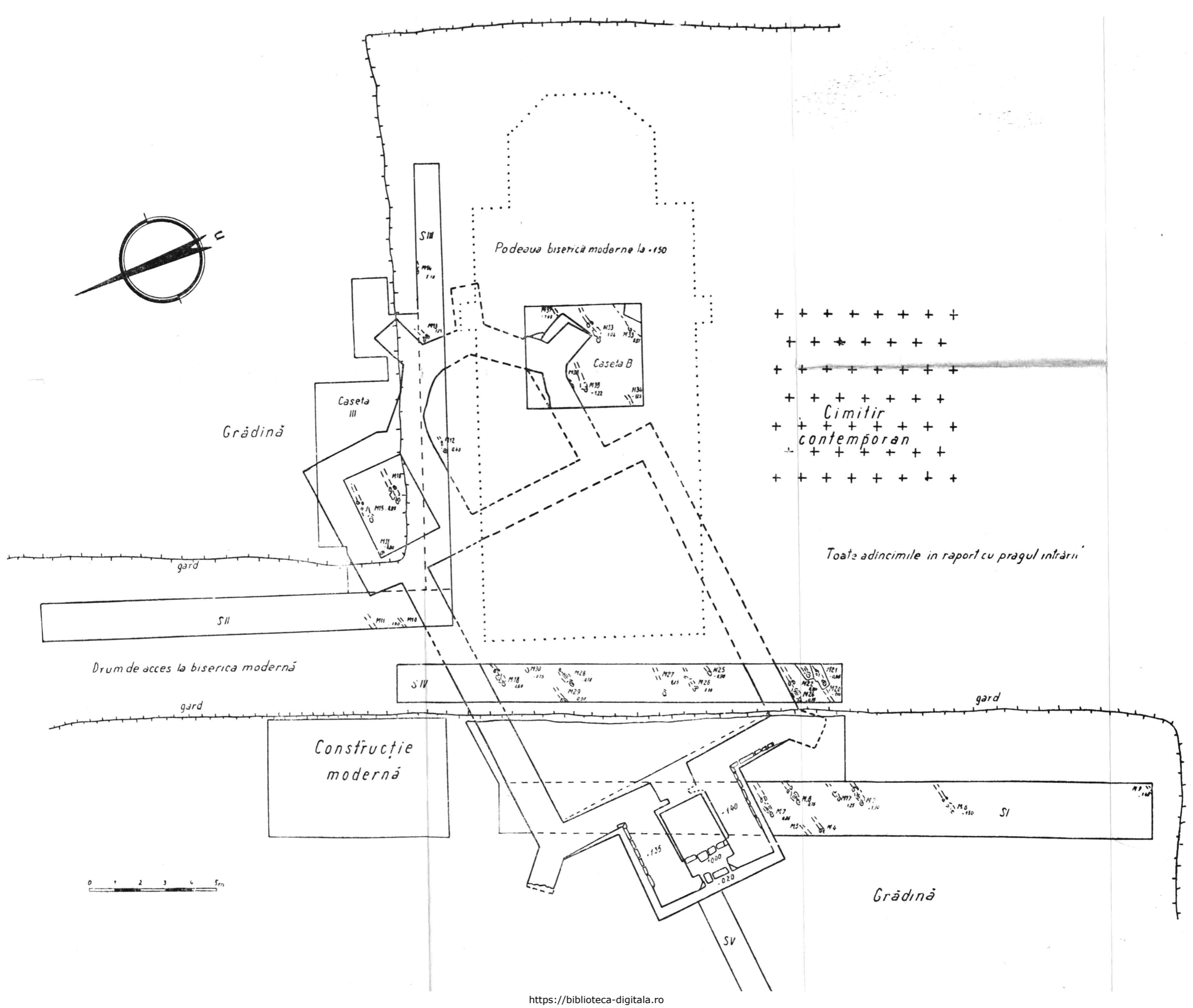

Sectorul „Mănăstire“.

Lucrările din acest sector au fost mult îngreunate de faptul că movila ce se găsea la sfârșitul veacului trecut în marginea dinspre Dragomirești a satului Cuhea,²⁵ a fost cuprinsă în interiorul satului crescut treptat în aceeași direcție, terenul fiind actualmente clădit și plantat. O parte a movilei a fost nivelată cu trei decenii în urmă, când s-a construit aici o biserică nouă de lemn pe temelii de piatră. O altă parte a movilei se mai afla la începutul campaniei 1964, după cum s-a spus, în grădina cetățeanului Bizău Vasile, de la nr. 60, avînd un diametru de cca. 10 m. și o înălțime de 1,50—2 m. Cercetarea a început din această grădină, printr-o secțiune orientată aproximativ sud-nord, lată de 2 m. și lungă de 26 m., de-a curmezișul movilei. După ce am constatat că în acest loc se găsește un cimitir creștin și ruinele unei biserici de piatră, ale cărei temelii se află parțial sub biserică de lemn.

²⁴ Ceramica de Cuhea își găsește unele analogii cu materiale descoperite mai recent în cercetările arheologice din Transilvania, dar distanța mare la care se află aceste descoperiri în raport cu Maramureșul ca și datarea lor largă și uneori contradictorie ne împiedică deocamdată să utilizăm mai îndeaproape aceste materiale. Adăogăm faptul că, după toate probabilitățile, particularitățile dezvoltării istorice a Maramureșului trebuie să se oglindească și în aspectul culturii sale materiale. Vezi totuși K. Horedt, *Așezarea de la Sf. Gheorghe-Bedeșăza în Materiale și cercetări arheologice*, II, 1956, ceramică din sec. XII—XIV la pag. 29—30; C. Preda, *Săpăturile arheologice de la Sincrăieni*, în M.C.A., VI, 1959, fig. 20—25, ceramică din sec. XII—XIII și în special din a doua jumătate a sec. XIII, p. 865. Ceramica din primul nivel de călcare, datat în secolul XIII, de la Cetățeni, are unele analogii cu ceramica din faza mai nouă a reședinței feudale de la Cuhea, cf. Dinu V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, în M.C.A. VIII, 1962, fig. 3, p. 76, nr. 1, 3, 4, 18—24. Cele „cu guler“ apar și lângă Brașov, fiind datate acolo la sfârșitul sec. XIII și în sec. XIV. A. D. Alexandrescu și N. Constantinescu, *Săpăturile de salvare de pe dealul Șprenghei*, în M.C.A. VI, 1959, p. 676, fig. 8. Unele analogii se pot stabili și cu ceramica de la Piatra Craivii, lângă Alba Iulia, dar fragmentele datate acolo la sfârșitul veacului al XIII-lea și în veacul al XIV-lea, par a avea un profil mai evoluat decât buzele de oale din faza mai veche a reședinței feudale din Cuhea, cf. I. Berciu, Gh. Anghel, *Cetatea feudală de pe Piatra Craivii*, în *Apulum*, V, 1965, p. 315, fig. 6, nr. 1—5, 7—8.

²⁵ Pentru aceasta, pe lângă relatările bătrînilor din sat, vezi și I. Mihályi, *op. cit.* p. 507, în notă.

The architectural site plan depicts a cemetery layout with several key features:

- Orientation and Scale:** A compass rose in the upper left indicates North (N). A scale bar at the bottom left shows a distance of 5 meters.
- Structures and Areas:**
 - Grădină:** Garden areas are located in the upper left and lower right.
 - Cămin:** A long, narrow structure labeled 'Cămin' is situated in the upper left.
 - Casa III:** A structure labeled 'Casa III' is located in the center-left.
 - Casa B:** A structure labeled 'Casa B' is located in the center-right.
 - Podul bisericii moderne la +1.50:** A bridge structure labeled 'Podul bisericii moderne la +1.50' is located in the center.
 - Drum de acces la biserica modernă:** A road labeled 'Drum de acces la biserica modernă' is located in the lower left.
 - Construcție modernă:** A modern building labeled 'Construcție modernă' is located in the lower left.
 - Cămin:** A long, narrow structure labeled 'Cămin' is situated in the lower right.
- Gravestone Markers:** Numerous small circles with numbers (e.g., 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100) are scattered throughout the plan, representing individual graves.
- Other Features:**
 - gărd:** A fence line labeled 'gărd' runs along the bottom edge.
 - Podul bisericii moderne la +1.50:** A bridge structure labeled 'Podul bisericii moderne la +1.50' is located in the center.
 - Podul bisericii moderne la +1.50:** A bridge structure labeled 'Podul bisericii moderne la +1.50' is located in the center.

This architectural site plan illustrates a cemetery and a modern church complex. The plan includes the following elements:

- Orientation and Scale:** A compass rose in the upper left indicates North (N). A scale bar at the bottom left shows a distance of 5 meters.
- Church and Caseta:** The church is shown with a modern floor level at +1.50. It includes a main structure and a separate "Caseta B" (Caretaker's House) with a floor level of +1.22. Other labeled areas include "Caseta III" and "SII".
- Cemetery:** A "Cimitir contemporan" (Modern Cemetery) is located to the right of the church, marked with a grid of crosses representing graves.
- Access and Roads:** A "Drum de acces la biserica modernă" (Access road to the modern church) is shown at the bottom. A "gărd" (gate) is indicated at the entrance to the cemetery area.
- Grădină (Garden):** Two garden areas are labeled: "Grădină" to the left of the church and "Grădină" to the right of the cemetery.
- Other Structures:** A "Construcție modernă" (Modern building) is located at the bottom left. A long rectangular structure labeled "SIV" is situated between the church and the modern building.
- Topography and Levels:** The plan shows various elevation points and levels, such as +1.50 for the church floor, +1.22 for Caseta B, and +1.35 for a lower structure. It also indicates the "Podeaua bisericii moderne la +1.50" (Church floor at +1.50).

The architectural site plan depicts a cemetery layout with several key features:

- Orientation and Scale:** A compass rose in the upper left indicates North (N). A scale bar at the bottom left shows a distance of 5 meters.
- Structures and Foundations:**
 - Casea III:** A rectangular structure on the left side.
 - Casea B:** A central structure with a complex, irregular footprint.
 - Casea A:** A large rectangular structure at the bottom, labeled "Construcție modernă" (Modern construction).
 - Foundations:** Numerous small circles with numbers (e.g., M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M10, M11, M12, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19, M20, M21, M22, M23, M24, M25, M26, M27, M28, M29, M30, M31, M32, M33, M34, M35, M36, M37, M38, M39, M40, M41, M42, M43, M44, M45, M46, M47, M48, M49, M50, M51, M52, M53, M54, M55, M56, M57, M58, M59, M60, M61, M62, M63, M64, M65, M66, M67, M68, M69, M70, M71, M72, M73, M74, M75, M76, M77, M78, M79, M80, M81, M82, M83, M84, M85, M86, M87, M88, M89, M90, M91, M92, M93, M94, M95, M96, M97, M98, M99, M100) are scattered throughout the plan, representing individual graves or markers.
- Boundaries and Access:**
 - Drum de acces la biserica modernă:** A road leading to the modern church structure.
 - gărd:** A fence line running horizontally across the middle of the plan.
 - Grădină:** Garden areas located on the left and right sides of the plan.
- Other Labels:**
 - Podeaua bisericii moderne la +1.50:** The floor level of the modern church at +1.50 meters.
 - Cimitir contemporan:** The modern cemetery area.
 - Toate adâncimile în raport cu pragul intrării:** All depths are in relation to the entrance threshold.

This architectural site plan depicts a cemetery layout with several key features:

- Orientation and Scale:** A compass rose in the upper left indicates North (N). A scale bar at the bottom left shows a distance of 5 meters.
- Structures and Foundations:**
 - Casea III:** A rectangular structure on the left side.
 - Casea B:** A central structure with a complex, irregular footprint.
 - Casea A:** A large rectangular structure at the bottom, labeled "Construcție modernă" (Modern construction).
 - Foundations:** Numerous small circles and lines represent foundations, many labeled with numbers (e.g., M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M10, M11, M12, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19, M20, M21, M22, M23, M24, M25, M26, M27, M28, M29, M30, M31, M32, M33, M34, M35, M36, M37, M38, M39, M40, M41, M42, M43, M44, M45, M46, M47, M48, M49, M50, M51, M52, M53, M54, M55, M56, M57, M58, M59, M60, M61, M62, M63, M64, M65, M66, M67, M68, M69, M70, M71, M72, M73, M74, M75, M76, M77, M78, M79, M80, M81, M82, M83, M84, M85, M86, M87, M88, M89, M90, M91, M92, M93, M94, M95, M96, M97, M98, M99, M100).
- Landscaping and Boundaries:**
 - Grădină:** Garden areas are indicated in the upper left and lower right.
 - gărd:** Fence lines are shown as dashed lines with cross-ticks.
 - Drum de acces la biserică modernă:** A road leading to a modern church is shown at the bottom.
- Other Features:**
 - Podeaua bisericii moderne la +1.50:** A note indicating the floor level of the modern church.
 - Cimitir contemporan:** A modern cemetery area is marked with a grid of crosses.
 - Toate adâncimile în raport cu pragul intrării:** A note stating that all depths are relative to the entrance threshold.

This architectural site plan depicts a cemetery layout with several key features:

- Orientation and Scale:** A compass rose in the upper left indicates North (N). A scale bar at the bottom left shows a distance of 5 meters.
- Structures and Foundations:**
 - Casea III:** A rectangular structure on the left side.
 - Casea B:** A central structure with a complex, irregular footprint.
 - Casea A:** A large rectangular structure at the bottom, labeled "Construcție modernă" (Modern construction).
 - Foundations:** Numerous small circles and lines represent foundations, many labeled with numbers (e.g., M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M10, M11, M12, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19, M20, M21, M22, M23, M24, M25, M26, M27, M28, M29, M30, M31, M32, M33, M34, M35, M36, M37, M38, M39, M40, M41, M42, M43, M44, M45, M46, M47, M48, M49, M50, M51, M52, M53, M54, M55, M56, M57, M58, M59, M60, M61, M62, M63, M64, M65, M66, M67, M68, M69, M70, M71, M72, M73, M74, M75, M76, M77, M78, M79, M80, M81, M82, M83, M84, M85, M86, M87, M88, M89, M90, M91, M92, M93, M94, M95, M96, M97, M98, M99, M100).
- Landscaping and Boundaries:**
 - Grădină:** Garden areas are indicated in the upper left and lower right.
 - gărd:** Fence lines are shown as dashed lines with cross-ticks.
 - Drum de acces la biserică modernă:** A road leading to a modern church is shown at the bottom.
- Elevations and Notes:**
 - Podeaua bisericii moderne la +1.50:** The floor level of the modern church is at +1.50.
 - Cimitir contemporan:** The modern cemetery area is marked with a grid of crosses.
 - Toate adâncimile în raport cu pragul intrării:** All depths are relative to the entrance threshold.

This architectural site plan illustrates a cemetery and a modern church complex. The plan includes the following elements:

- Orientation and Scale:** A compass rose in the upper left indicates North (N). A scale bar at the bottom left shows a distance of 5 meters.
- Church and Caseta:** The church is shown with a modern floor level at +1.50. It includes a main structure and a separate "Caseta B" (Caretaker's House) with a floor level of +1.22. Other labeled areas include "Caseta III" and "SII".
- Cemetery:** A large area is designated as "Cimitir contemporan" (Modern Cemetery), marked with a grid of crosses representing graves. A note specifies: "Toate adincimile in raport cu pragul intrării" (All depths in relation to the entrance threshold).
- Access and Roads:** A "Drum de acces la biserica modernă" (Access road to the modern church) is shown, along with a "gard" (fence) line.
- Modern Building:** A "Construcție modernă" (Modern building) is located near the access road.
- Grădină (Garden):** Two garden areas are labeled: "Grădină" on the left and "Grădină" on the right.
- Structural Details:** The plan shows various structural elements, including walls, foundations, and levels (e.g., +1.50, +1.22, +1.35, +1.00, +0.20).

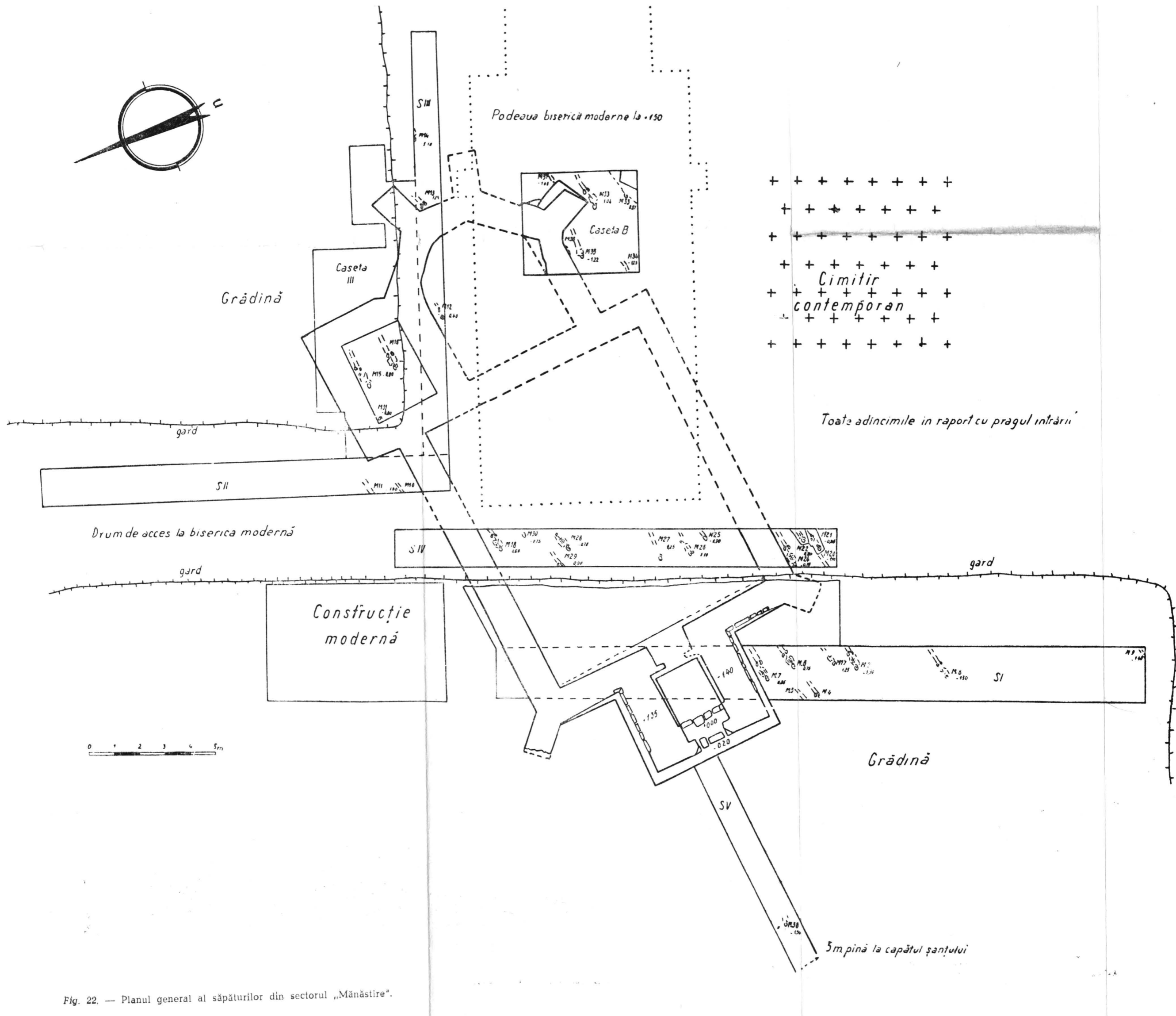

Fig. 22. — Planul general al săpăturilor din sectorul „Mănăstire”.

construită cu trei decenii în urmă, am continuat cercetarea prin trasarea a trei secțiuni pe lângă biserica cea nouă și a unei casete în grădina cetățeanului Mihnea Ion de la nr. 61. În campania 1965, am trasat o altă casetă în interiorul bisericii noi de lemn, după demontarea podelei din scinduri și o secțiune în grădina cetățeanului Bizău Vasile, în axul bisericii vechi (fig. 22).

În acest fel am putut reconstitui aproape complet planul bisericii vechi de piatră, identifica sau dezveli integral un număr de 39 de morminte precum și recolta unele materiale arheologice, în special ceramică și monete.

Movila din grădina cetățeanului Bizău Vasile, formată din molozul rezultat de pe urma demolării bisericii vechi de piatră, acoperea porțiuni din zidurile acestei biserici, conservate pe o înălțime de 1,00—1,40 m. deasupra nivelului vechi de călcare. Aceste ziduri au fost degajate, după încheierea cercetării prin secțiuni, pînă la nivelul pragului intrării în biserica veche (fig. 23). La sfîrșitul campaniei 1965, zidurile au fost consolidate cu ciment, iar deasupra lor s-a construit un acoperiș de protecție pe stîlpi de lemn, cu dimensiunile de 12'7 m., pentru a conserva aceste interesante și prețioase ruine (fig. 24).

Situația stratigrafică din acest sector a fost concludentă doar în secțiunea I/1964 și în caseta B din interiorul bisericii noi. În secțiunile trasate lângă biserica nouă, am găsit straturile răscolite, pînă mai jos de nivelul de călcare al monumentului vechi, de către constructorii de acum trei decenii care au nivelat movila.

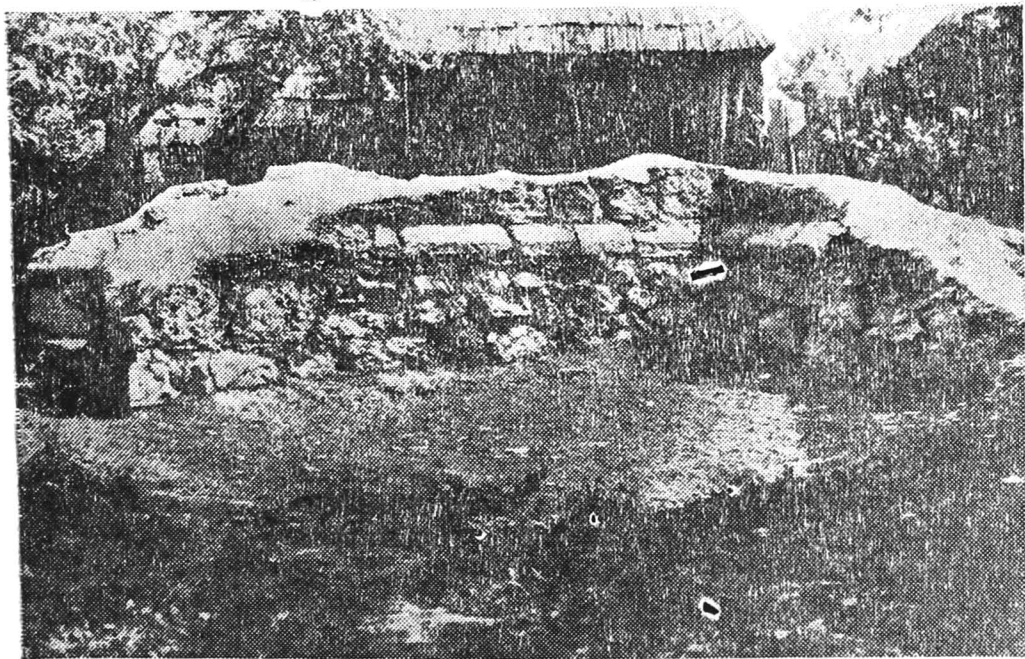

Fig. 23. — Ruinele bisericii de piatră din Cuhea, după degajarea molozului

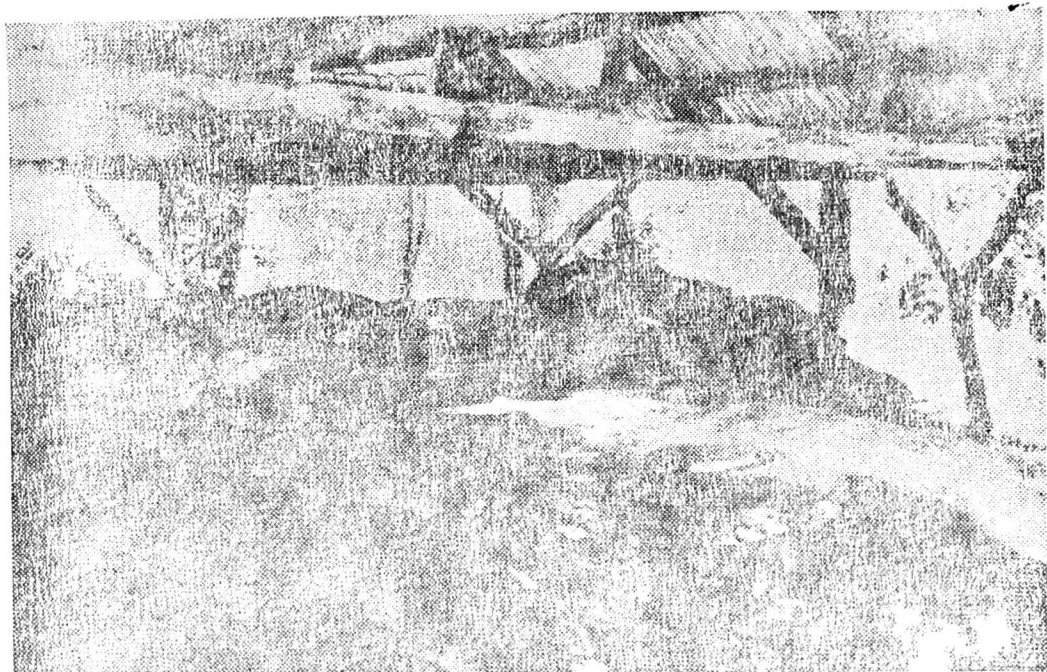
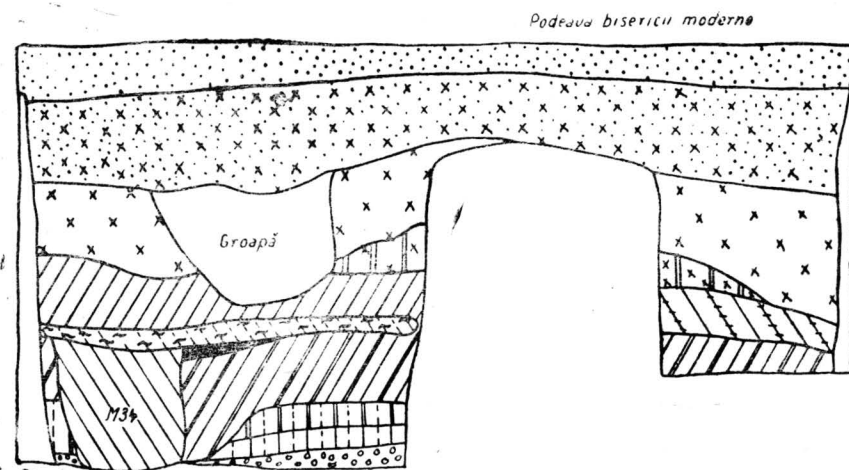
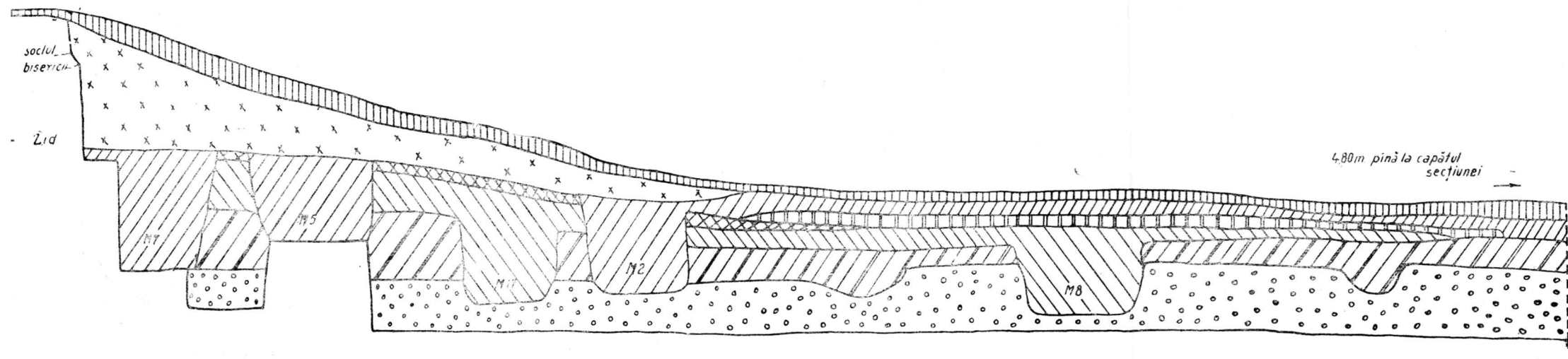

Fig. 24. — Ruinele bisericii de piatră din Cuhea după construirea acoperișului protector.

Din cele două profile nederanjate pe care le-am obținut, se desprind totuși suficiente elemente pentru reconstituirea nivelelor existente aici (fig. 25). Solul virgin este reprezentat de prundișul adus de apele Izei, la o adâncime medie de 1,20 m. În anumite locuri, deasupra acestui prundiș, se găsește un strat de lut galben-castaniu de grosime variabilă, anterior și el oricărui locuiri.

La o adâncime cuprinsă aproximativ între 0,50 și 1,00 m. (toate adâncimile sînt date în funcție de vechiul nivel de călcare al bisericii de piatră), a apărut pretutindeni, chiar și în locurile în care straturile superioare au fost deranjate prin nivelarea movilei, un nivel de pămînt castaniu-lutos, pigmentat cu rare fragmente de cărbune. În acest nivel s-au descoperit pete de arsură și ceramică din prima epocă a fierului. Petele de arsură provin probabil de la vetre sau de la podeaua incendiată a unor locuințe de suprafață, dar porțiunile mici dezvelite, fragmentate de gropile cimitirului feudal, nu au permis obținerea unor observații mai detaliate.

Deasupra nivelului hallstattian, se află nivelul medieval. El are o grosime medie de 20—30 cm. și o culoare castaniu-cenușie fiind pigmentat cu cărbune. În partea superioară, nivelul medieval cuprinde fragmente de mortar și moloz. Din el pleacă gropile mormintelor. În locurile în care a putut fi surprins un pavaj rar, corespunzînd momentului zidirii bisericii de piatră (în S I/1964), sau o placă de mortar corespunzînd aproximativ aceluiași mo-

Legenda

Soi vegetal

Nisip

Umplutură modernă cu moloz

Moloz compact (demolarea bisericii de piatră)

Moloz cu mult mortar

Sol castaniu cenușos cu pietre (sec. XIV-XVI)

Piatră de carieră

Pavaj de piatră

Placă de mortar

Castaniu închis cu carbune

Castaniu cu prundiș (nivel de încălzire în interiorul bisericii)

Arsură cu cenușă

Nivel hallslatfan

Lutos castaniu închis - steril

Lutos castaniu deschis - steril

Pietriș de râu - steril

0 1 2m

Fig. 25. — Profile din sectorul „Mănăstire”.
a) Profilul estic al secțiunii I/1964.
b) Profilul vestic al casei B/1965.

ment (în cas. B/1965, vezi fig. 25), a reieşit cu claritate împrejurarea că nivelul medieval ca şi cimitirul ce-i corespunde, se împart în două faze. O parte din morminte sînt mai vechi decît momentul construirii bisericii de piatră, gropile lor fiind acoperite de pavajul şi de placa de mortar amintite mai sus (fig. 25), în timp ce alte morminte, ale căror gropi sparg pavajul, sînt practicate după construirea bisericii de piatră. Constatarea se verifică prin faptul că trei morminte din faza mai veche a cimitirului (mormintele 13, 36 şi 37 pe plan), au fost tăiate de şanţurile de fundaţie ale bisericii de piatră.

Deasupra nivelului medieval, pe grosimi variabile, se găseşte un strat de moloz, rezultat din demolarea bisericii vechi, acoperit la rîndul lui de un strat subţire de pămînt vegetal.

Biserica de piatră reprezintă desigur cel mai interesant obiectiv dintre cele descoperite şi cercetate în acest loc. Spre deosebire de biserica construită cu trei decenii în urmă şi orientată VNV—ESE, biserica de piatră este orientată aproape riguros Vest-Est, abaterea spre NV fiind de numai 5°. Judecînd după plan, biserica este de tip „sală” avînd dimensiuni apreciabile, lungimea totală de 23 m., iar lăţimea maximă, în dreptul navei, de 11,50 m. Monumentul cuprinde, de la vest spre est, un turn clopotniţă cu dimensiunile de 3,50/5 m., o navă dreptunghiulară de 13/11,50 m. şi un altar terminat spre răsărit cu o absidă poligonală. Pe latura de nord a altarului s-au descoperit temeliile unei mici încăperi cu dimensiunile interioare de 3,30/2,50 m. Pe colţurile vestice ale navei se găsesc contraforţi dispuşi oblic în raport cu laturile monumentului, iar muchiile absidei altarului sînt la rîndul lor sprijinite de contraforţi.

Intreaga zidărie a bisericii, atît aceea din temelii cît şi aceea din porţiunile păstrate pînă la 1,40 m. deasupra nivelului vechi de călcare, este din piatră brută de carieră, legată cu un mortar de var destul de puţin rezistent. Grosimea temeliilor este de cca. 1,10—1,20 m., cu excepţia temeliilor turnului-clopotniţă ce au 1,65 m. Deasupra nivelului de călcare, zidul se îngustează pînă la 0,80—0,90 m. la pereţii navei şi 1,30 m. la pereţii turnului-clopotniţă.

Pe lîngă piatra brută de carieră, a fost folosită şi piatra cioplită. Astfel, pragul intrării în turnul-clopotniţă este format din blocuri ecarisate iar cele două uşi, prima din exterior în parterul turnului-clopotniţă, a doua de aici în navă, păstrate pe o înălţime de peste 1 m., aveau şi ele cadre de piatră profilată. La uşa din exterior se poate vorbi chiar de resturile unui portal (fig. 26), dar starea proastă de conservare a pietrei împiedică reconstituirea formei sale. Pe zidurile laterale ale turnului-clopotniţă şi pe laturile de vest ale navei, s-a păstrat la înălţimea de 0,85 m. un şir de blocuri lungi cu profil piezis, reprezentînd limita superioară a soclului, ce înconjură probabil întreg monumentul cu excepţia laturii de vest a turnului-clopotniţă.

Temelia şi zidurile găsite sînt, pretutindeni, perfect întreşesute. Cu altele cuvinte, întreg monumentul cu toate detaliile sale planimetrice a fost ridicat dintr-o dată şi nu există nici un argument în favoarea unei modificări sau adăugiri, ulterioare momentului înălţării sale.

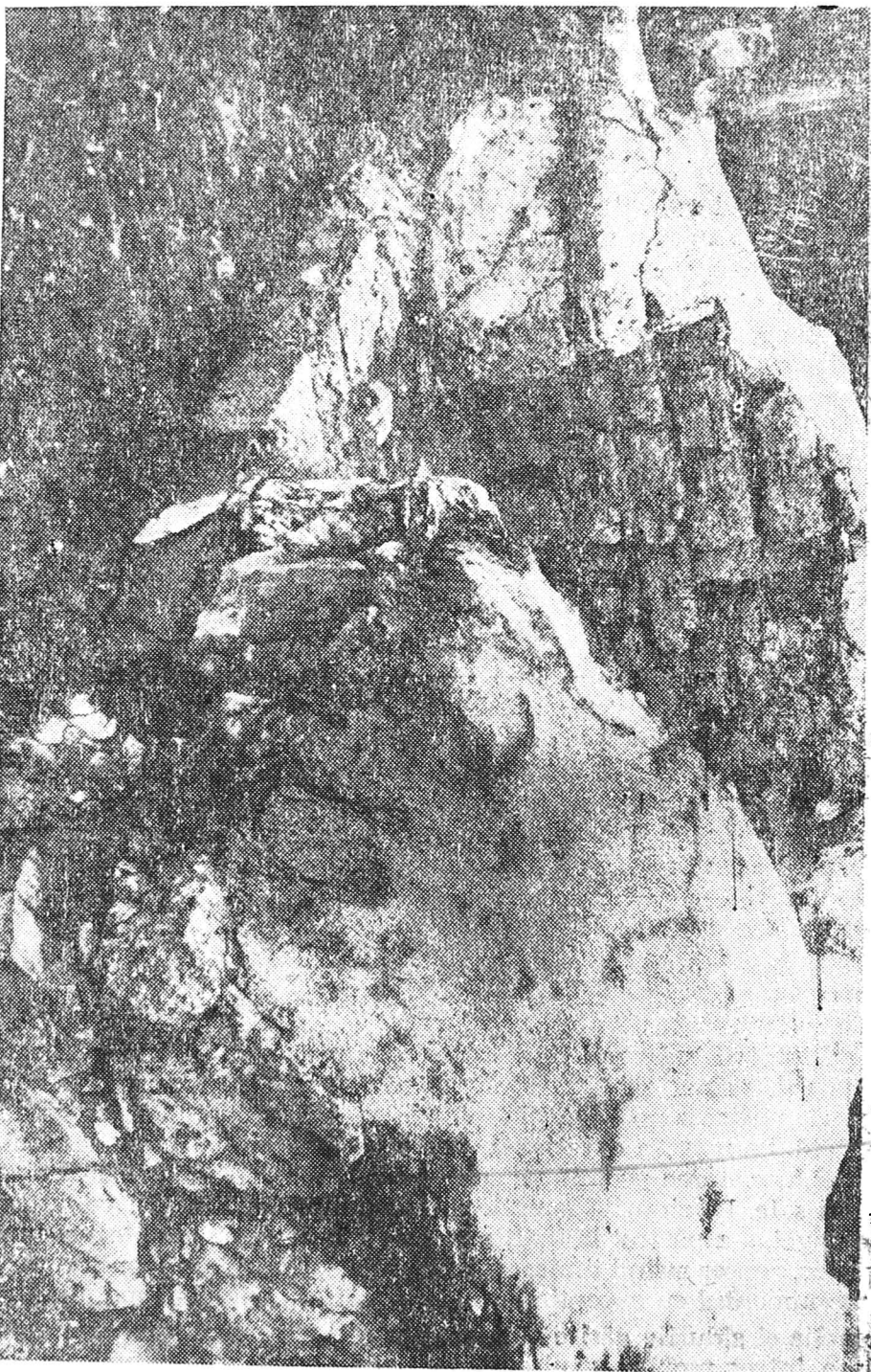

Fig. 26. — Biserica de piatră, intrarea în turnu:-clopotniță

Fragmente mici de tencuială fină cu urme de pictură, au fost găsite în grosimea molozului provenit din dărîmarea bisericii, dovedind că monumentul avea în interior decor pictat.

În ceea ce priveşte cimitirul ale cărui morminte se află în preajma sau în interiorul bisericii de piatră, el are o dublă importanţă. Pe de-o parte, mormintele din faza a doua a cimitirului, contemporane bisericii, ne-au servit la datarea monumentului prin monetele pe care le cuprindeau ca inventar. Pe de altă parte, mormintele din prima fază a cimitirului ne asigură că satul este mai vechi decît data bisericii de piatră şi, mai mult, ne oferă indicaţia că în acest loc a mai existat o biserică, în jurul căreia s-au practicat îngropările acestei faze.

Dificultăţile de cercetare a terenului, constînd din prezenţa unor clădiri noi, a plantaţiilor, a bisericii recente din lemn şi a unui cimitir contemporan la sud de ea, au împiedicat identificarea şi cercetarea acestui ipotetic prim monument feudal din sectorul „Mănăstire“. Ținînd seama de contextul social-economic în care s-a încadrat acest monument şi referindu-ne la cultura materială a societăţii maramureşene de la începutul veacului al XIV-lea şi dinainte de această epocă, credem că biserica corespunzînd fazei mai vechi a cimitirului a fost din lemn şi a fost demontată în momentul construirii bisericii de piatră, astfel că pe teren nu au rămas urme consistente ale acestui prim monument.

Din totalul de 39 de morminte identificate, doar o mică parte au putut fi dezvelite integral deoarece situaţia de pe teren a împiedicat lărgirea secţiunilor prin casete în locurile în care au apărut scheletele. Cu toate acestea, putem face unele observaţii privind ritul de înmormîntare, observaţii ce privesc ambele faze ale cimitirului, deoarece între ele nu există deosebiri esenţiale.

Toate scheletele erau culcate pe spate, cu capul spre vest şi picioarele spre est. Orientarea nu respectă totuşi în mod riguros direcţia vest-est, între morminte existînd diferenţe ce ajung pînă la 15—20°. În cuprinsul acestor diferenţe, mormintele din faza mai veche a cimitirului au tendinţa de a se abate spre VSV respectiv ENE. O explicaţie a acestei particularităţi ar putea consta din orientarea diferită, în comparaţie cu biserica de piatră, a monumentului corespunzător fazei mai vechi a cimitirului.

Un alt detaliu ce deosebeşte între ele mormintele, este poziţia braţelor. Sub acest aspect, mormintele pot fi împărţite în trei categorii:

- un braţ paralel cu corpul, iar al doilea îndoit pe piept sau pe regiunea abdomenului.
- ambele braţe încrucişate pe piept sau pe regiunea abdomenului.
- un braţ îndoit pe piept, iar al doilea pe regiunea abdomenului.

Probabil că cel puţin o parte din deosebirile enumerate se datoresc deplasării membrilor superioare în timpul tasării pămîntului. Pledează pentru aceasta şi faptul că, în cîteva morminte, am găsit cuie sau fragmente din scoabe de fier ce provin cu siguranţă de la sicrie. Pe de altă parte, categoriile de mai sus nu țin seama dacă este vorba de braţul stîng sau de cel drept. Luînd şi acest din urmă detaliu în considerare, ar trebui enumerate

sub-categorii și atunci nu ar mai fi, în mod practic, în tot cimitirul două morminte perfect identice. Constatarea rămâne de explicat, poate cu prilejul cercetării în condiții mai prielnice a unui alt cimitir. Menționăm că din punctul de vedere al poziției brațelor, nu am putut surprinde diferențe între faza mai veche și aceea mai nouă a cimitirului.

Din faza mai veche a cimitirului fac parte cu certitudine un număr de 8 morminte. Trei sînt tăiate de șanțurile de fundație ale bisericii de piatră (vezi mai sus p. 35), două au drept capac al gropilor pavajul acestei biserici (mormintele 8 și 17, vezi fig. 22 și 25), iar trei sînt căpăcuite de placa de mortar de la sud de altarul bisericii de piatră (mormintele 33, 34 și 35, vezi fig. 22 și 25 b). Nici-unul dintre mormintele acestei faze nu avea inventar.

Din faza mai nouă a cimitirului face parte cu certitudine un număr de 7 morminte. Gropile a patru morminte taie pavajul de piatră (mormintele 2, 6, 7 și 8, vezi fig. 22 și 25 a) — groapa unui mormînt este practică lîngă temelia bisericii de piatră pe care a folosit-o drept latură (mormîntul 24), iar alte două morminte se află în încăperea de pe latura de nord a altarului, (mormintele 15 și 16 — vezi fig. 22, 27) în așa fel încît gropile lor au folosit drept laturi zidurile acestei încăperi. Fragmentele de mortar din umplutura gropilor acestor două morminte nu lasă nici o îndoială asupra faptului că sînt ulterioare momentului construirii bisericii.

Prezența mormintelor în încăperea de lîngă altar ridică și o altă problemă, legată de semnificația acestei construcții. Cu toate că ea ocupă locul în care se găsește de obicei sacristia bisericilor catolice, folosirea ei drept gropniță (cameră a mormintelor) este evidentă. În sacristiile bisericilor catolice nu se află niciodată morminte.

În trei din mormintele acestei faze s-au găsit monete. A mai apărut o monetă și într-un mormînt neprecizat stratigrafic, mormînt ce trebuie inclus și el, prin data monetei, în faza mai nouă a cimitirului (mormîntul 18). Scheletele din încăperea de lîngă altar aveau sub falangele mîinii cîte un dinar de argint de la Ludovic I. Menționăm ca particularitate semnificativă faptul că scheletul de lîngă zidul de nord al încăperii, logic cel mai vechi, avea o monetă emisă în anul 1343²⁶ (fig. 28¹), iar scheletul de lîngă ei o monetă emisă în perioada 1346—1349²⁷ (fig. 28²). Reiese că aceste două morminte sînt cele mai vechi din faza a doua a cimitirului și că data de 1343 are valoare de termen *antequem* pentru zidirea bisericii de piatră. Celelalte două monete, găsite în mormintele 6 și 18, sînt dinari emiși de Maria, regina Ungariei, între 1382 și 1387 (fig. 28³⁻⁴).

Apartenența celorlalte morminte la faza mai veche sau mai nouă a cimitirului este nesigură. Unele au fost răvășite de morminte ulterioare, iar

²⁶ E. Unger, *Magyar éremhatározó, Középkor, II*, (1307—1540), Budapesta, 1960, nr. 425. Identificarea întregului material numismatic găsit la Cuhea s-a făcut la Cabinetul numismatic al Academiei Republicii Socialiste România, prin amabilitatea colegilor Octavian Iliescu și Elena Isăcescu, cărora le mulțumim și pe această cale.

²⁷ E. Unger, *op. cit.*, nr. 428.

²⁸ E. Unger, *op. cit.*, nr. 453.

Fig. 27. — Biserica de piatră, mormintele din camera mortuară.

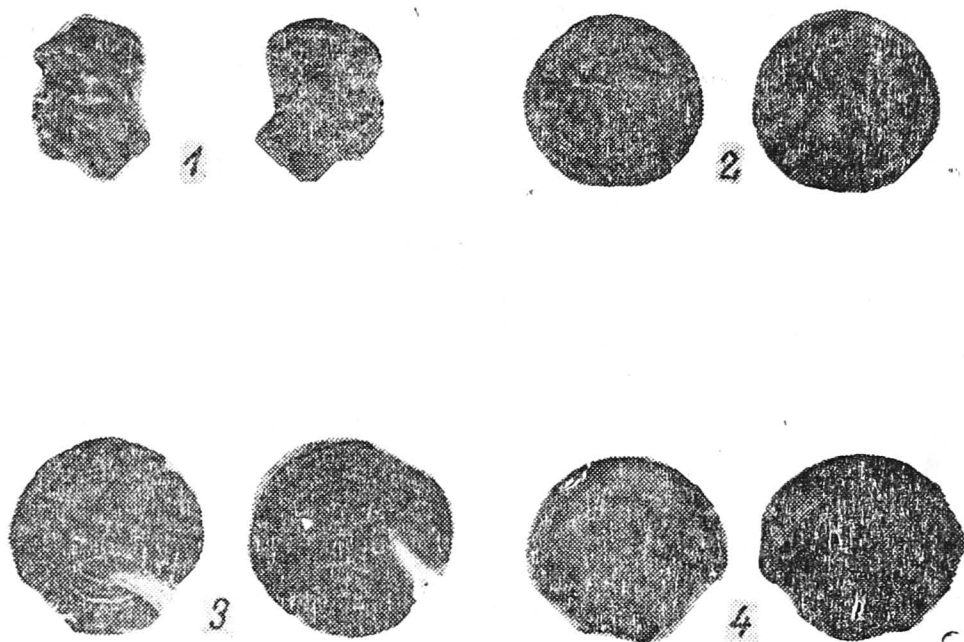

Fig .28. — Monete din mormintele cimitirului medieval.

1. Dinar de la Ludovic I. — (1343).
2. Dinar de la Ludovic I — (1346—1349).
- 3—4. Dinari de la Maria (1382—1387).

în alte cazuri situația stratigrafică a fost distrusă de lucrările de nivelare practicate cu trei decenii în urmă (în special pentru mormintele din S II/1964 și S IV/1964). Cîteva morminte se găseau prea departe de biserica de piatră, într-o regiune în care lipseau pavajele sau nivelele legate de construirea ei.

Două dintre mormintele neprecizate ca încadrare cronologică ocupă totuși o situație deosebită. Primul dintre ele este un mormînt de copil, aflat lângă zidul nordic al încăperii altarului bisericii de piatră, la o adîncime relativ mică (mormîntul 12). În groapa lui s-au găsit, pînă la fund, fragmente de moloz și chiar fragmente de frescă din decorul pictat al bisericii. Acest mormînt este probabil ulterior momentului abandonării bisericii, fiind practicat într-o vreme în care clădirea se afla în stare de ruină.

Al doilea mormînt constă dintr-o cutie craniană, izolată, găsită în colțul de nord-vest al încăperii de pe latura de nord a altarului (mormîntul 31), la aceeași adîncime cu cele două morminte din această încăpere (fig. 29). Cutia craniană era culcată pe partea stîngă, iar în preajma ei nu s-au descoperit alte oase, care să provină de la același schelet. Nu a fost găsit nici maxilarul inferior. După condițiile de descoperire, eventualitatea apartenenței acestei cutii craniene la un mormînt deranjat de șanțurile de fundație ale bisericii

Fig. 29. — Cutia craniană cu trepanație (M. 31) din cimitir

de piatră, este exclusă. La demontarea ei a apărut, pe partea stîngă a tem-poralului, o gaură de trepanare.²⁹

Imprejurările în care a ajuns aici cutia craniană amintită sînt greu de reconstituit. Pare probabil că este vorba de depunerea pe fundul unei mici gropi săpate în colțul gropniței a unei părți dintr-un schelet găsit de constructorii biserici în altă parte. Este posibil ca scheletul să fi aparținut altei epoci, legîndu-se eventualul de nivelul hallstattian descoperit în această regiune. Ingroparea cutiei craniene, fie și secundară, s-a produs în orice caz în epoca feudală, după construirea bisericii de piatră.

Printre materialele arheologice găsite în secțiunile și casetele practicate în acest sector, menționăm înainte de toate un mic tezaur răvășit, format din monete de argint. Tezaurul cuprinde 6 monete mai mult sau mai puțin întregi, prost conservate, și fragmente de la alte 2 sau 3 monete. Ele au apărut în caseta B/1965, în exteriorul bisericii de piatră, la 10—20 cm. sud de temelia altarului, răspîndite pe o suprafață de cca. 0,5 m² și la o adîncime de 0,20 m. în raport cu nivelul de călcare al monumentului din secolul al XIV-lea. Tezaurul se afla în stratul de pămînt castaniu-cenușos, cu rare fragmente de mortar de var, de deasupra plăcii de mortar de la sud de temelia altarului (fig. 25 b). Cum placa de mortar este contemporană sau puțin anterioară (ca moment al lucrărilor de construcție, nu și ca epocă sau ca fază) bisericii de piatră, urmează ca și monetele din tezaur să fie luate în considerare pentru verificarea acelui termen *antequem* al monumentului. Este, de aceea, important de subliniat că monetele sînt contemporane cu cele din mormintele găsite în gropniță. Au putut fi identificați doi dinari de la Ștefan Dușan, țarul Serbiei (1331—1346³⁰ (fig. 30¹⁻²) și doi groși de la Ludovic I. emiși în perioada 1346—1351³¹ (fig. 30³⁻⁴). Restul monetelor au fost prea deteriorate pentru a se putea preciza data lor, dar se pare că printre ele se află încă cel puțin cîte unul din exemplarele amintite mai sus.

Stratul hallstattian a dat la iveală cîteva zeci de fragmente ceramice, dar marea lor majoritate sînt de dimensiuni foarte mici și sînt corodate, astfel că încadrarea mai precisă a locuirii din prima epocă a fierului întîmpină dificultăți. Într-un singur caz, la sud de turnul-clopotniță, în S I/1964, a apărut un castron de dimensiuni mari, spart „în situ“, ce a putut fi recon-

²⁹ Expertiza medicală efectuată de Dr. N. Mihăilescu și Dr. N. Nicola de la Spitalul nr. 1 — București, a dat următoarele rezultate: „Vîrsta cca. 45—50 ani, craniu dolicocefal. Gaură de trepanare frontală stg. antero-laterală cu diametrul de 1,5 cm. Vechimea găurii este de cca. 5—6 luni înainte de deces (marginea posterioară a găurii pe fața externă a craniului — cu tabla externă ridicată și consolidată).

Radiografia craniului față + ambele profile arată existența unei maladii hiperostoizante, foarte marcată, generalizate. Ampretele vaselor diploice foarte dilatate. Presupunere: gaură de trepanare cu scop terapeutic“. Exprimăm și pe această cale mulțumirile noastre pentru amabilitatea de care ne-am bucurat.

³⁰ S. Ljubica, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb, 1875, p. 100, tab. VII/3.

³¹ E. Unger, *op. cit.*, nr. 421.

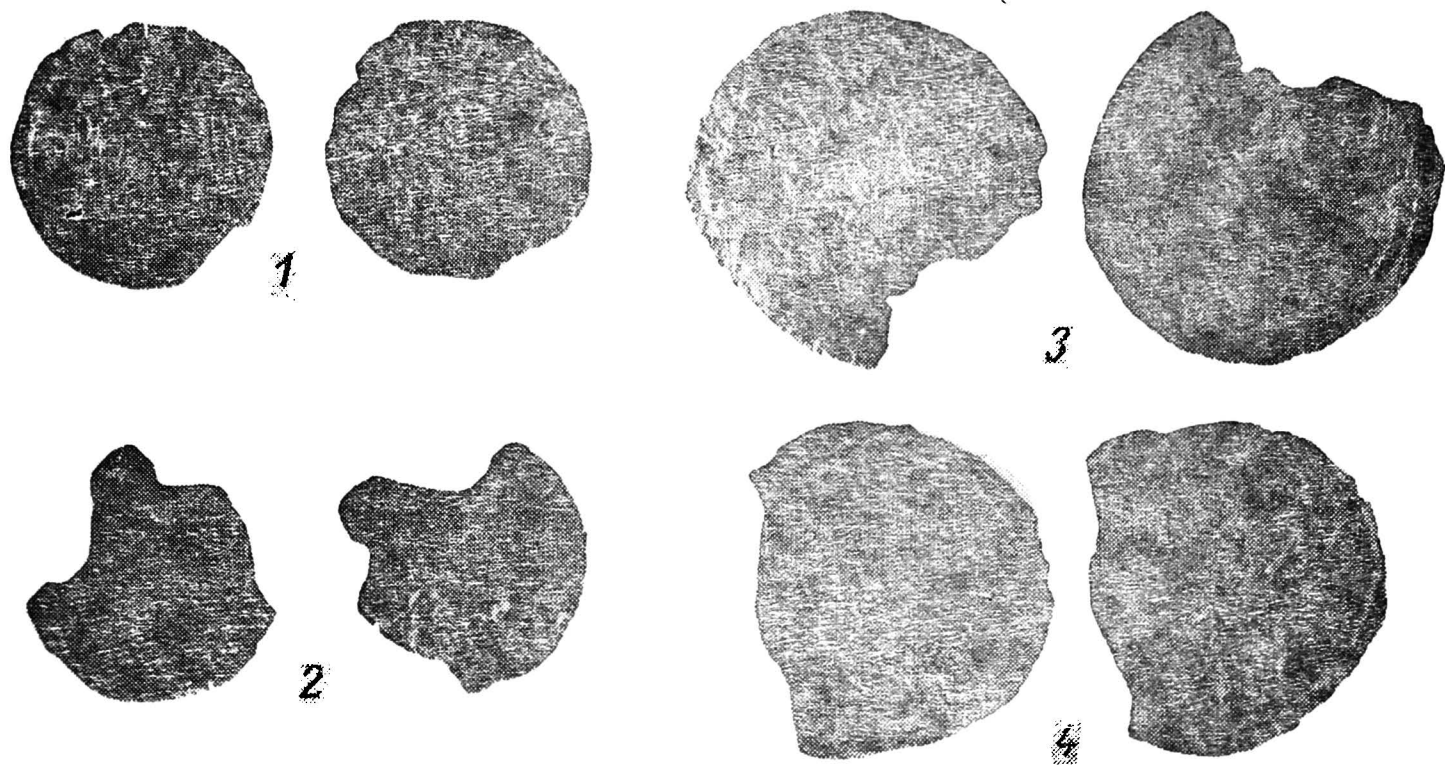

Fig. 30. — Monete din tezaurul găsit la sud de altar.
1—2. Dinari de la Ștefan Dușan (1331—1346).
3—4. Groși de la Ludovic I (1346—1351).

stituit (fig. 31). De formă tronconică, cu fundul mai îngust decât gura, castronul are înălțimea de 25 cm., diametrul fundului de 13,5 cm. și al gurii de 51 cm. Marginile buzei, subțiate treptat, sînt răsfrînte spre interior. Pereții vasului, groși de 1 cm., au culoarea roșiatică în interior și neagră-cenu-

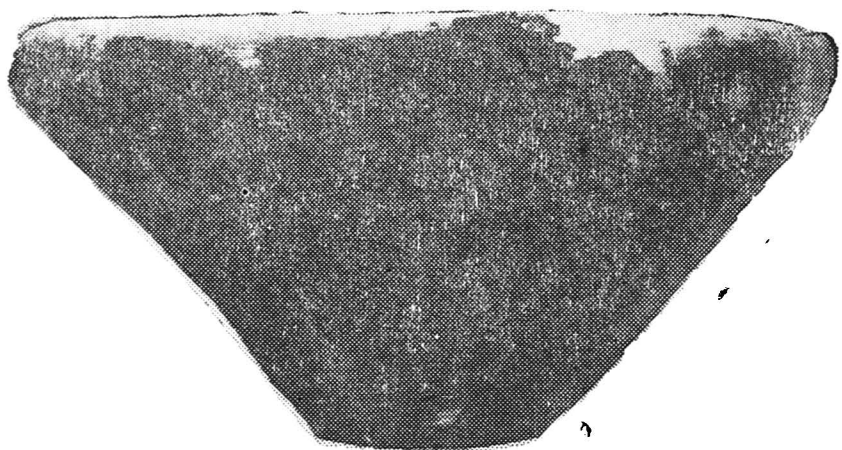

Fig. 31. — Castron hallstattian din sectorul „Mănăstire”.

șie în exterior. Decorul este format dintr-un sector cu caneluri și alveole late, dispuse oblic și paralel pe întreaga parte superioară a suprafeței exterioare.

Ceramică aparținînd nivelului medieval a apărut în secțiunea III/1964, trasată de-a lungul bisericii moderne și în caseta A/1964 prin care a fost lărgită această secțiune. Aici s-au găsit fragmente de la cîteva oale mari, fără toartă. Condițiile de descoperire nu sînt din păcate concludente pentru încadrarea materialelor în faza mai veche sau mai nouă a nivelului medieval, deoarece ele se găseau, amestecate cu cărbune, la baza molozului rezultat din demantelarea bisericii, într-un loc în care lucrările de nivelare au distrus depunerile anterioare acestei demantelări.

Cu toate acestea, fragmentele ceramice pot fi împărțite, după factură, formă și decor, în două categorii, cronologic deosebite.

Din prima categorie, mai veche, fac parte, printre altele, fragmentele unei oale-borcan scunde și late, cu gura largă, lucrată dintr-o pastă de calitate foarte slabă, neomogenă, cu mult nisip ca degresant, modelată la roată și îndreptată în interior cu mîna (fig. 32). Oala este înaltă de 13,5 cm., are diametrul fundului de 12 cm. și al gurii de cca. 14,5 cm. Diametrul maxim al pîntecului oalei, aflat cam la jumătatea înălțimii sale, este de 16,3 cm. Arderea ei s-a produs într-un cuptor primitiv, care a dat pereților culoare roșietică, pe grosimea unui strat superficial, în timp ce miezul a rămas ne-gru-cenușiu. Buza oalei este scundă, subțiată treptat și răsfrîntă în afară.

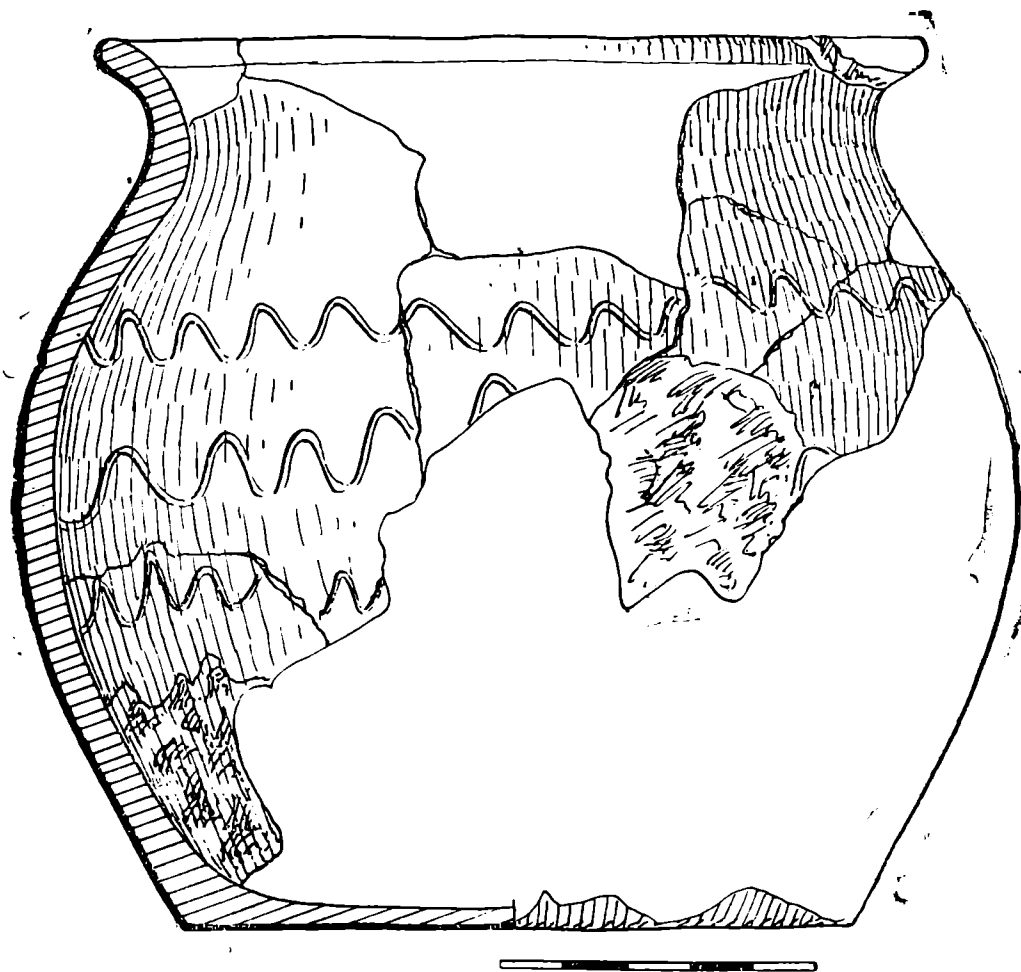

Fig. 32. — Oală-borcan din sectorul „Mănăstire”.

Decorul este format din trei linii în val, trasate destul de regulat cu mănăstire relativ strânse, pe umăr, diametru maxim și sub pîntecele vasului. Partea de jos a suprafeței oalei este distrusă prin clivare și nu știm dacă pe ea nu se afla o a patra linie în val.

Datarea acestei oale întîmpină deocamdată dificultăți, datorită lipsei unor alte materiale asemănătoare, din aceiași regiune sau chiar din regiunile înconjurătoare, care să servească drept termene de comparație. După factură și formă, vasul are, în orice caz, un caracter mai primitiv decît ceramica din prima fază a reședinței feudale. El se leagă probabil de prima fază a cimitirului medieval și nu credem să fie mai recent decît sfîrșitul veacului al XIII-lea.

Din a doua categorie fac parte fragmente provenind de la cîteva oale lipsite și ele de toartă, lucrate dintr-o pastă mai omogenă cu puțin nisip ca.

degresant și modelate la roată rapidă, cu toate că și la ele sînt vizibile îndreptările făcute cu mîna, în special în interior. Arderea continuă să fie roșietic-neagră. Pereții fiind mai subțiri, miezul lor a rămas negru-cenușiu doar la o parte a fragmentelor provenind de la fundul oalelor.

Forma buzei este identică în unele cazuri cu profilele ceramice din reședința feudală (fig. 34), dar pe lîngă buzele „cu guler” apar și profile mai complicate, cu muchia superioară îngroșată și teșită oblic spre interior sau cu o arcuire pronunțată sub buză. Decorul este format în toate cazurile din linii în val, trasate distanțat, cu meandre strînse sau cu meandre foarte largi care se întretaie (fig. 33 b, c). O parte a ceramice din această a doua categorie este contemporană cu materialele găsite în sectorul „Reședința feudală”, dar o altă parte a ei pare ceva mai evoluată și deci mai recentă, acoperind întregul veac XIV și poate chiar începutul veacului al XV-lea.

Oalele mai noi, din a doua jumătate a veacului al XIV-lea și de la începutul veacului al XV-lea, prezintă o anumită evoluție și în privința arhitecturii vaselor, ai căror umeri sînt mai arcuiți și mai scurți. Diametrul maxim din regiunea umărului sau imediat sub acesta, se află la $\frac{2}{3}$ din înălțimea totală a vasului. O oală din acest grup are înălțimea de 20 cm., diametrul fundului de 9,5 cm. și al gurii de 13 cm., diametrul maxim fiind de 15 cm. Pe fundul ei se află un semn de olar, în relief, format din două triunghiuri opuse la vîrf, divizate de o mediană comună (fig. 33 b).

În grosimea molozului degajat din jurul ruinelor au apărut și alte fragmente ceramice, provenind de la oale și ulcioare, din pastă omogenă arsă cenușiu, unitară pe toată grosimea pereților, sau arsă la roșu. În acest din urmă caz, pereții oalelor sînt subțiri, avînd pe fețele interioare ondulații largi. Între aceste materiale apar și toarte, provenind probabil atît de la oale cît și de la ulcioare. Materialele din grosimea molozului datează din veacurile XV—XVI și fixează un termen *postquem* pentru epoca în care s-a produs demolarea bisericii de piatră.

Sectorul „Vatra satului”.

Prin cele șapte secțiuni, trasate și adîncite pînă la solul viu în regiunea centrală a satului Cuhea, s-a urmărit identificarea vetrei vechi a satului și obținerea de informații asupra începuturilor așezării. Secțiunile au avut lungimi și lățimi diferite în funcție de terenul neclădit pe care l-am putut cerceta. Late de 1 m. sau 1,50 m. și lungi între 10 și 40 m., ele însumează o suprafață de aproape 250 m.²

Cercetarea a început din apropierea sectorului „Mănăstire” și s-a întins pe lîngă biserica veche din centrul satului, ajungînd pînă în dreptul sectorului „Reședința feudală”, de pe malul opus al Izei. Datorită densității construcțiilor din această parte a satului și a posibilităților foarte limitate de cercetare, săpătura nu a putut avea caracter metodic și nu a dat rezultate

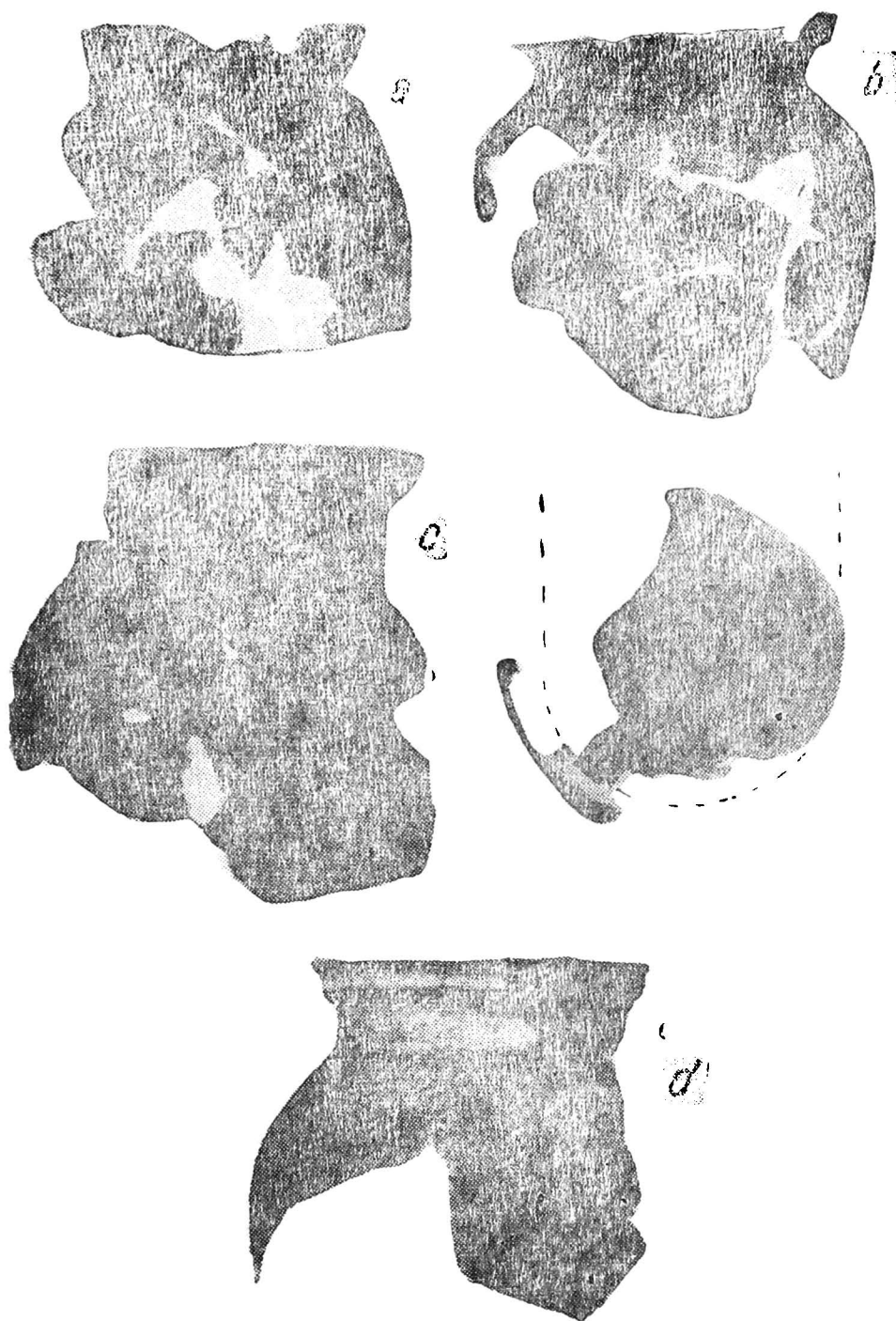

Fig. 33. — Ceramică din sectorul „Mănăstire”.

concludente. Au fost surprinse câteva temelii din bolovani de râu ale unor construcții de lemn, dar nici una dintre ele nu pare a fi fost contemporană cu complexele cercetate în celelalte două sectoare. Unele fragmente ceramice descoperite izolat reprezintă cele mai vechi urme descoperite, ce pot fi datate în veacurile XIV—XVI.

Secțiunile trasate în vatra satului au dus cu toate acestea la unele concluzii cu caracter mai general ce pot fi sintetizate în modul următor:

a) În regiunea delimitată spre sud de albia Izei și spre nord de șoseaua regională precum și dincolo de această șosea, pe o lățime ce nu a putut fi precizată, apare pretutindeni, deasupra solului viu, un nivel haistatian de grosime și consistență variabilă, cuprinzând rare fragmente ceramice din prima epocă a fierului. Pe direcția est-vest, aria de răspândire a acestor materiale ține cel puțin de la biserica de piatră și pînă în dreptul reședinței feudale fortificate. Este vorba, așa dar, de o așezare din prima epocă a fierului aflată pe malul drept al Izei, în locul confluenței acesteia cu valea Bocicoielului.

b) În apropierea bisericii vechi de piatră nu există urme de locuire din epoca feudală, care să fie anterioare veacurilor XVIII—XIX. Cu alt cuvinte, biserica de piatră și cimitirul din veacul al XIV-lea, se găsesc la o oarecare distanță de așezarea ce le corespunde.

c) Cele mai vechi urme din epoca feudală găsite în sectorul „Vatra satului” se grupează la vest de actuala biserică veche de lemn, în apropierea locului în care, înainte vreme, valea Bocicoielului se vărsa în Iza.

Zona în care au apărut aceste materiale se află în dreptul reședinței feudale de pe malul opus, foarte aproape de albia Izei. Această albie are azi lățimea de aproape 200 m., fiind formată din prundișuri spălate și purtate de curentul apei care își schimbă periodic cursul. Credem că această împrejurare explică, cel puțin în parte, lipsa unor urme mai vechi ale satului Cuhea. Dacă acest sat se afla pe malul Izei, în dreptul reședinței feudale și dacă albia din veacul al XIV-lea, cînd regiunea era împădurită masiv, era mai îngustă, atunci urmele satului vechi au fost spălate de revărsări și de deplasarea treptată spre dreapta a cursului râului. O altă explicație ține de caracteristicile culturii materiale maramureșene din veacul al XIV-lea, cu locuințe de suprafață din lemn și cu inventar format probabil în mare majoritate tot din lemn. Dar aceste ipoteze vor trebui confirmate prin cercetările viitoare din alte localități.

Menționăm deasemenea că după tradiția păstrată în sat, pe un loc ocupat azi de prundișul Izei, s-ar fi aflat pînă în veacul trecut o altă biserică de lemn, demontată și transportată în satul Valea Porcului, unde a fost ulterior mistuită de un incendiu. Nu știm dacă această biserică a fost anterioară monumentului conservat azi în sat și care datează, după toate probabilitățile, din anul 1718. Oricum, această informație întărește presupunerea că lătimea albiei râului Iza a avut loc abia în veacul trecut, odată cu despădurirea masivă a regiunii.

Sectorul „Mănăstirea Ieudului”.

La sfîrşitul campaniei 1965 s-au efectuat săpături de verificare pe platoul de lîngă izvorul pîrului Recea, la cca. 2 km. nord-est de centrul satului Ieud, numit „La mănăstire”. Locul a fost identificat de M. Roska şi I. Bîrlea în 1923, dar în epoca aceea nu s-au putut face cercetări datorită semănăturilor.³² După tradiţia păstrată la Ieud, satul vechi s-ar fi aflat în acest loc şi de aici ar fi venit întemeietorii aşezării de astăzi de pe valea Ieudului. Se păstrează de-altfel, în legătură cu aceasta, şi o legendă ce încearcă să explice numele satului de la cuvintele „eu aud” pe care le-ar fi pronunţat cel care, plecat în căutarea apei, a auzit primul sunetul văii Ieudului.

Printr-o secţiune lungă de 46 m. şi lată de 1,50 m. s-a cercetat, pe direcţia est-vest, ridicătura de teren înaltă de cca. 0,50 m. aflată la capătul de est al platoului. Secţiunea a dovedit că sub movilă se află temeliile din piatră ale unei biserici de lemn. Dezvelirea urmelor monumentului s-a făcut prin casete trasate la nord şi la sud de prima secţiune. Am obţinut astfel planul bisericii, marcat prin lespezi şi bolovani mari de piatră, pe care erau aşezate tălpile de lemn. (Fig. 35). Unele pietre s-au urnit de la locul lor, probabil cu prilejul demontării grinzilor bisericii.

Stratigrafic, singurul nivel găsit aici este cel al bisericii de lemn, marcat prin temelia de piatră şi printr-un strat de pămînt castaniu cu căr-bune ce reprezintă urmele podelei din lemn a monumentului.

Biserica era compusă dintr-o navă dreptunghiulară lată de 5 m. şi lungă de cca. 10 m. terminată spre răsărit cu un altar ce pare a fi fost pentagonal. Deplasarea pietrelor din temelie nu a permis reconstituirea exactă a planului altarului.

În interiorul bisericii, aproape de peretele sudic al navei, a apărut groapa unui mormînt în care s-au păstrat scîndurile de stejar ale sicriului, dar acest sicriu nu conţinea nici un schelet. Un al doilea mormînt s-a găsit în exteriorul bisericii, alipit laturii de sud a navei, dar şi aici sicriul de lemn nu cuprindea decît un fragment din femurul unui schelet uman. Cum mormintele, la fel cu biserica, sînt recente şi prin urmare pare puţin probabil ca oasele să fi fost descompuse de aciditatea solului, prezenţa acestor morminte goale sau aproape goale rămîne de explicat.

Ceramica şi monetele găsite în acest loc, în nivelul bisericii, dovedesc că monumentul a dăinuit de-alungul veacului trecut, fiind înălţat cel mai devreme la începutul acestui veac sau la sfîrşitul veacului al XVIII-lea. În ultimii ani ai veacului al XIX-lea sau în primii ani ai veacului nostru, biserica a fost demontată. Ea se identifică probabil cu schitul de călugări ortodoxi a cărui amintire se mai păstrează în sat. Călugării au fost goniţi, după spusele bătrînilor, de către autorităţile austriece la insistenţele parohului din sat.

³² Comisiunea Monumentelor Istorice, *op. cit.*, p. 13.

Secțiunile de control trasate pe restul platoului și pe latura lui nordică, nu au dat la iveală nici un fel de urme. Excepție fac cîteva fragmente ceramice foarte corodate din epoca comunei primitive, dar ele nu se leagă de vre-un nivel arheologic consistent.

Rezultă din toate aceste constatări că tradiția păstrată în Ieud nu co-

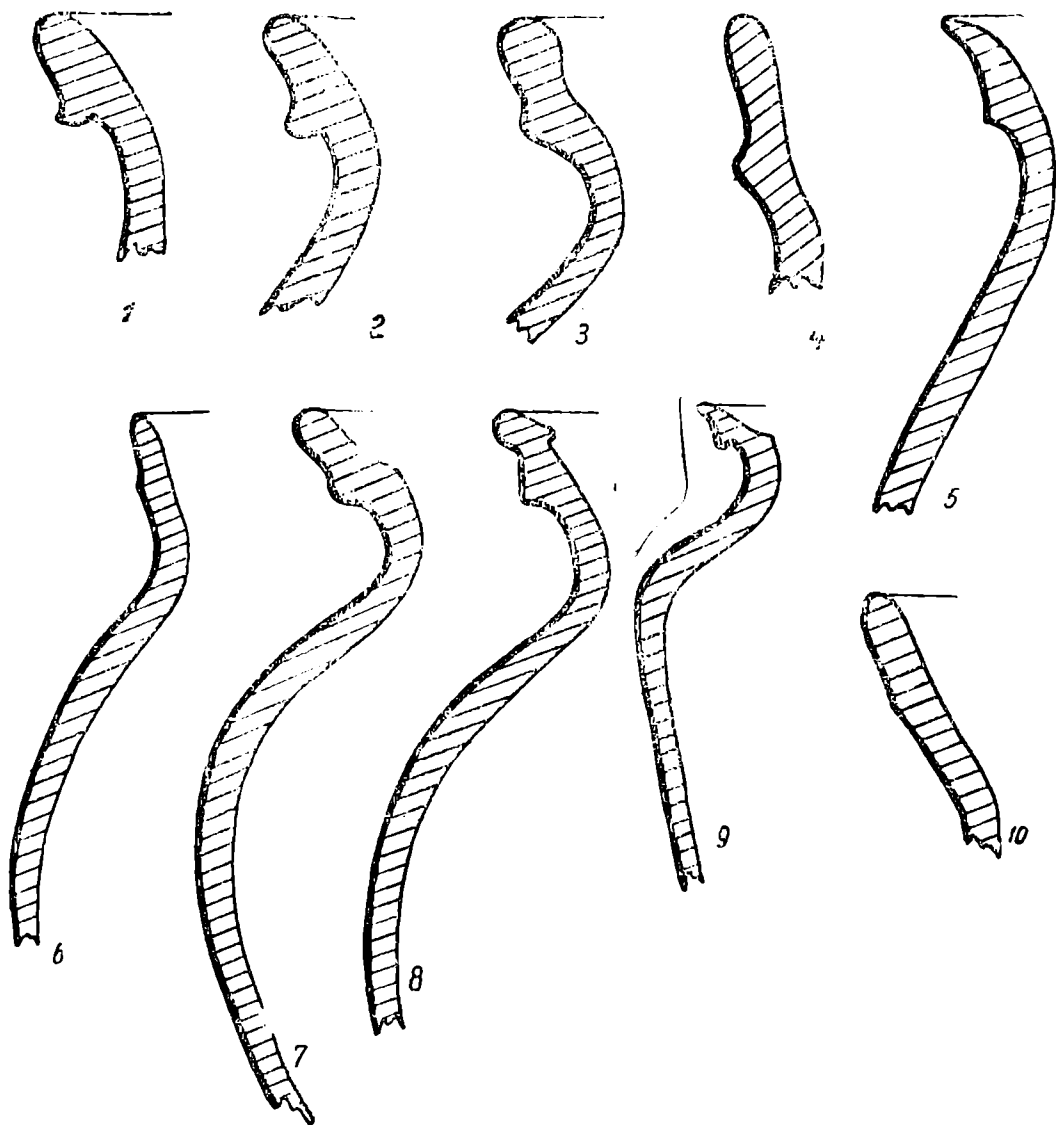

Fig. 3.1. — Profile ale ceramicii din sectorul „Mănăstire”.

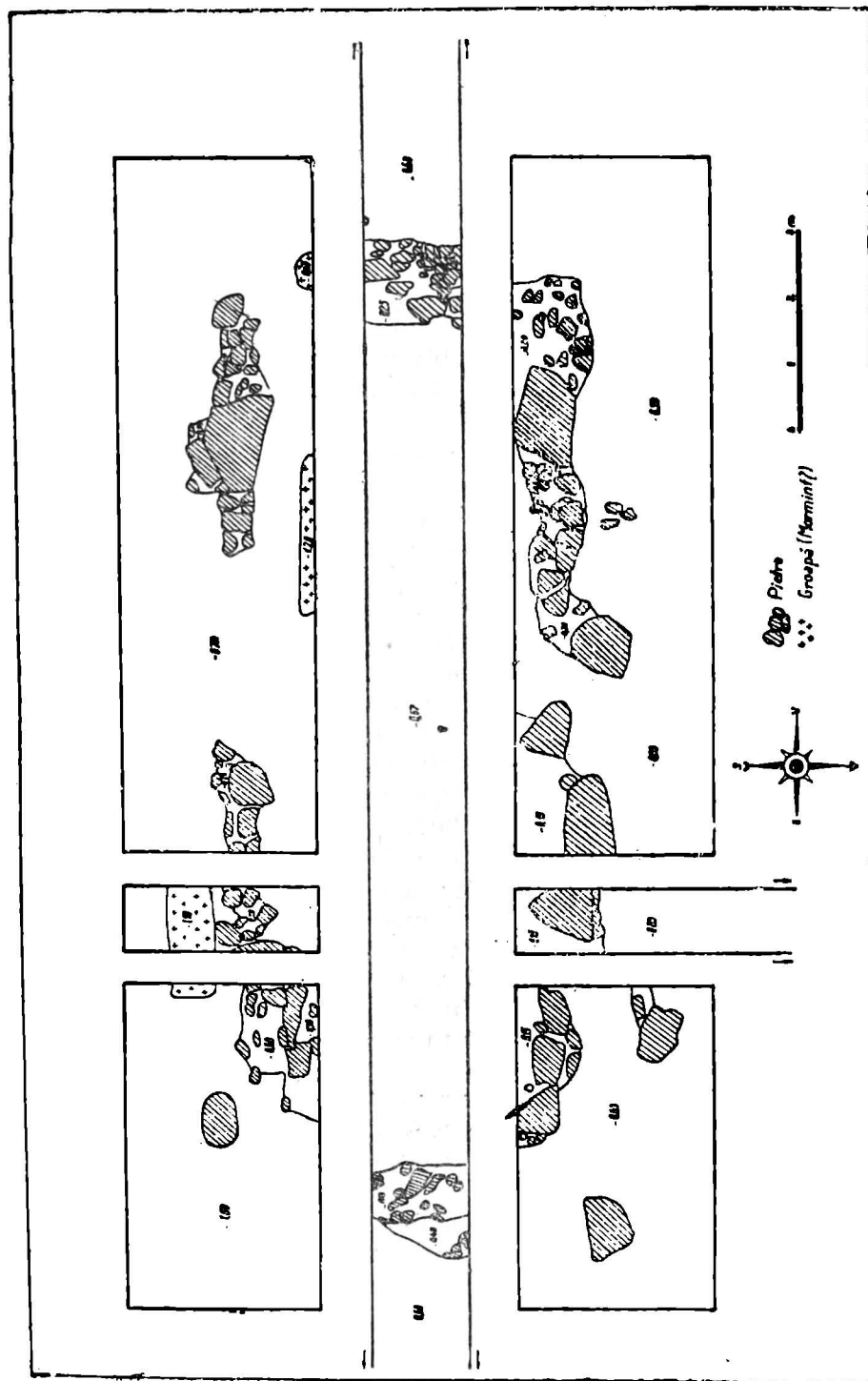

Fig. 35. — Planul săpăturilor din sectorul „Mănăstirea Ieudului”.

respunde realității și că satul vechi, pomenit pentru prima oară la 1365³³ nu se afla în acest loc. Foarte probabil că satul se găsea atunci, ca și astăzi pe valea Ieudului, dar densitatea construcțiilor din centrul satului nu a permis efectuarea unor cercetări arheologice.

În încheierea prezentului raport de șantier, socotim necesară sublinierea unora dintre rezultatele obținute la Cusea. Ele reprezintă o importantă contribuție la cunoașterea voievodatului maramureșan în veacul al XIV-lea, punând în evidență rolul deosebit ce va reveni în viitor cercetărilor arheologice pentru reconstituirea detaliilor și particularităților formării statelor feudale românești.

Exceptând sondajele și săpăturile din sectorul „Mănăstirea Ieudului“, care nu au făcut decât să verifice o tradiție locală și să o infirme, informațiile istorice noi pe care le constituie rezultatele de la Cuhea pot fi de pe acum apreciate, în strinsă legătură cu izvoarele istorice scrise, chiar și la stadiul actual de prelucrare a datelor și materialelor descoperite.

Confirmând știrile păstrate în documente și legende, cercetările de la Cuhea ne-au pus pentru prima oară în fața unor urme materiale concrete și complexe, legate de voievodatul românesc al Maramureșului. Ținând seama de dezvoltarea unitară a tuturor regiunilor locuite de români în epoca prefeudală, rezultatele prezentate depășesc, ca semnificație, granițele Maramureșului, constituind o contribuție pentru cunoașterea modului în care, prin destrămarea obștiilor țărănești și prin apariția vîrfurilor feudale locale, s-au creat premisele închegării statelor feudale românești.

Biserica descoperită la Cuhea este prima biserică românească de piatră cunoscută în Maramureș. Ea deschide perspectiva cercetării unei noi regiuni transilvănene cu monumente medievale românești din piatră. Pe plan mai general, biserica de la Cuhea dovedește că în epoca primului contact nemijlocit cu cultura materială adusă de elementele de colonizare, societatea autohtonă se afla la acel stadiu de dezvoltare social-politică care i-a permis și a făcut necesară adoptarea unor forme superioare de cultură, incluzînd arhitectura în piatră.

Oferind aceste răspunsuri la întrebări mai vechi, cercetările de la Cuhea ridică la rîndul lor o serie de probleme a căror rezolvare va fi posibilă numai în condițiile continuării săpăturilor arheologice din Maramureșul istoric.

Încadrarea în prima jumătate a veacului al XIV-lea, mai precis înainte de 1360, a celor două faze de existență ale reședinței feudale, ni se pare de pe acum mai mult decât probabilă. Dar, în lumina știrilor scrise de care dispunem, se impune verificarea rezultatelor noastre prin cerce-

³³ I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 56

tări în alte localităţi, deoarece voievodatul Maramureşului a reprezentat o realitate teritorial mai largă si cronologic mai îndelungată decît centrul de la Cuhea. Problema satului maramureşean în veacul al XIV-lea şi înainte de aceasta, ca organism social-economic din care au izvorît, printr-un proces ale cărui detalii încă nu le cunoaştem, monumentele descoperite cu întreaga lor semnificaţie, rămîne de asemenea de cercetat.

Privind lucrurile în acest fel, credem că putem aprecia rezultatele şantierului arheologic Cuhea drept un punct de plecare şi un element concret pentru interpretarea şi valorificarea cercetărilor viitoare.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNGSSTELLE CUHEA EIN WOJEWODALES ZENTRUM AUS DEM 14. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Die archäologischen Ausgrabungen der Jahre 1964—1965 in Cuhea (Rayon Vișeu, Region Maramureș) wurden auf Veranlassung des Regionsmuseums Baia Mare in Zusammenarbeit mit dem Institut für Archäologie der Akademie durchgeführt. Aus diesem Anlass wird ein Grabungsbericht veröffentlicht, welcher die ausführliche Beschreibung des örtlichen Befunds, die Darstellung des Fundmaterials und seine erste Bearbeitung, sowie einige allgemeine Schlussfolgerungen enthält. Die vollständige historische Verwertung der in Cuhea erzielten Ergebnisse soll zugleich mit der völligen Bearbeitung des Materials und besonders mit dem Fortfahren der Untersuchungen an anderen Stellen in der Maramureș eine Aufgabe der Zukunft sein. Die Verfasser nehmen die Gelegenheit wahr, um kurz in die Urkunden und Chroniken des 14. Jh. Einsicht zu nehmen. Diese Quellen umreißen die gesellschaftlichen-wirtschaftlichen und politischen Verhältnisse in der Maramureș und heben Wert und Bedeutung der archäologischen Forschungsergebnisse hervor.

Das historische Gebiet der Maramureș liegt im oberen Theissbecken, ist von Gebirge umgeben und schwer zugänglich. In den letzten Jahren des 13. Jh. erwähnen die Urkunden in diesem Gebiet ein „Land der Maramureș“ (terra Maramorus vocata) und bezeichnen damit sozial-politische Gegebenheiten aus der Zeit, in der sich die feudalistischen Verhältnisse herausbildeten. Zu derselben Zeit sind die von den Ansiedlern im Theisstal in der Maramureș errichteten ersten Ansiedlungen als „Neuenrichtungen“ erwähnt.

Die Urkunden des 14. Jh. beinhalten wertvolle Nachrichten über die einheimische rumänische Gesellschaft, die aus den im Zerfall begriffenen, unter der Führung von Knjasen und Wojewoden stehenden Dorfgemeinschaften besteht. Die Spitzen der feudalistischen Ortsgesellschaft haben in vielen Fällen mit den Obrigkeiten des angevinischen Staates zusammengewirkt. In anderen Fällen wosnen wir einem politischen Konflikt bei, der von der Vollendung der Unterwerfung der Dorfgemeinschaft bewirkt wird und auf dem sozialen Zerwürfnis fusst. In diesem politischen Konflikt widersetzt sich ein Teil der Feudalherren der Maramureș, den Bestrebungen des Königs, die alte rumänische Selbstregierung, das Wojewodat, durch das königliche Komitat zu ersetzen. Der Vertreter dieser örtlichen

Gesinnung war Bogdan aus Cuhea, vor 1343 Wojewod der Maramureş und nach 1359 Fürst der Moldau.

Das Dorf Cuhea wird in den Urkunden zum erstenmal im Jahre 1353 erwähnt. Die Erforschung der Urkunden nach dem Jahre 1353 sowie der Vergleich der Bemerkungsbestimmungen mit der Gemarkung selbst, lässt darauf schliessen, dass das Dorf Cuhea den Mittelpunkt der Besitztümer einer Familie bildete, aus der drei Wojewoden der Maramureş hervorgingen. Diese Besitztümer erfassten das Südosteck der Maramureş und lagen am Mittel- und Oberlauf der Nebenflüsse der Theiss, Iza und Vişeu. Im Jahre 1365 beschlagnahmte der König das Dorf Cuhea, sowie einen Teil seiner Lehnsdörfer von Bogdan und schenkte sie den Brüdern Balc und Drag, Söhne des Sas und Vertreter einer Maramureşer Familie, die im 14. und 15. Jh. hohe Würden in der Rangordnung des ungarischen Königreich bekleideten.

Die archäologische Forschung in Cuhea entfaltete sich in mehreren Grabungsabschnitten. Der erste davon als „feudaler Herrnsitz“ bezeichnet, liegt auf dem linken Ufer der Iza, auf einem Vorsprung der Flussterrasse und beherrscht um etwa 30 m das Dorf auf dem gegenüberliegenden Ufer. Der Vorsprung ist an drei Seiten von steilen Abhängen umgeben. Ein Teil seiner Oberflächen wurden durch Erdrutsche zerstört und durch den Ackerbau bürstete er im Süden die alten Wohnschichten ein.

An dieser Stelle fand man die steinernen Grundmauern eines nieder-gebrannten Hauses, das von grossen Ausmassen (12x9 m) war. Am Rande des Plateaus umfriedete eine Palissadenbefestigung mit Holzpfählen das um das Haus gelegene Grundstück. Am Nordabhang waren künstliche Terrassenanlagen errichtet, denen im Süden wahrscheinlich ein Wehrgraben entsprach.

Der Herrnsitz erlebte zwei stratigraphisch unterschiedliche Phasen. Das erstemal wurde er nach einem Brand wiederaufgebaut. Die steinernen Grundmauern, die mit Lehm verputzt sind, stammen aus der ersten Phase und wurden in der zweiten wieder verwendet. In der von den Grundmauern umrissenen Fläche fand man die Spuren eines Holzpfeistengitters, welches den Fussboden der Wohnräume in einer nicht mehr bestimmbar Höhe stützte. Die Palissadenpfähle gehören auch zur älteren Wohnschicht.

In der zweiten, jüngeren Phase wurde die Grundmauer des Hauses befestigt und wahrscheinlich durch einen Sockel erhöht, der aus Lehm besteht, der zwischen zwei Holzwände, auf die steinerne Grundmauer gestampft ist. Die Wände zwischen den Räumen waren aus einem Holzgerüst angefertigt, das mit grossen Eisennägeln zusammengehalten und mit strohgemagertem Lehm beworfen war. Ebenfalls in der zweiten Phase wurde der Hof ringsum das Haus mit Flussstein gepflastert.

Auch diese zweite Phase ging durch einen Brand zu Ende und die Trümmer des Hauses bildeten stellenweise eine 0,50 m starke Schicht. Die hier gefundenen beschädigten Pfeilspitzen lassen darauf schliessen, dass der Brand anlässlich eines Gefechtes ausgebrochen war. Dadurch lässt sich

auch das reiche Fundgut erklären, das in der Wohnung und ausserhalb davon gefunden wurde. Ausser den grossen Türangein fand man sechs ganze oder bruchstückweise erhaltene Sporen dann Schnallen, Zierplättchen, Eisenmesser, Henkel von kleinen Kesseln, Bruchstücke von bemaltem Glas, sowie eine grosse Anzahl kleiner Nägel, die wahrscheinlich für das Schindeldach verwendet wurden. Dieses Fundgut stammt grösstenteils aus der zweiten Phase des untersuchten Fundverbandes. Aus der ersten Phase ist nur Tonware unter eindeutigen Fundumständen ans Tageslicht gekommen.

Die Bruchstücke der henkellosen Töpfe und kleinen Schüsseln, die mit waagerechter Kannelierung, Wellenbändern oder Rädchenindrücken verziert sind, zeugen von einer bestimmten Entwicklung der hiesigen Keramik. Diese Entwicklung ist bei Töpfen mit verdicktem Mundsaum, die von den Verfassern als „Kragentöpfe“ bezeichnet wurden, besonders augenscheinlich.

Das älteste Exemplar dieser Reihe, das unter dem Fussboden der ersten Phase lag, kann an das angehende 14. oder das ausgehende 13. Jh. angesetzt werden. Die entwickelteren Formen können ins 14. Jh. eingereiht werden. Die Verfasser sind der Meinung dass der Bestand dieses Fundverbandes vor das Jahr 1360 angesetzt werden kann und stützen sich dabei auch auf die erwähnten Sporen.

Sollte der Zeitpunkt, zu dem dieser archäologische Verband aufgehört hat zu bestehen, noch genau nachgewiesen werden müssen, so steht jedoch ausser jedem Zweifel, dass der Bau ein feudaler Herrnsitz war; davon zeugen die natürlichen und künstlich errichteten Befestigungen, sowie das Inventar.

Im Abschnitt „Kloster“ wurde ein Hügel untersucht (Ausmasse etwa 30x20 m), der sich im Weichbild des Dorfes befand und vor etwa 30 Jahren zerstört wurde, als nach der Bodennivellierung eine neue Holzkirche aufgebaut wurde. Die Grundmauern und Ruinen einer mit Mörtel verbundenen Steinkirche sind stellenweise bis zu 1,00—1,40 m hoch erhalten geblieben. Die Kirche umfasste an der Westfront einen Glockenturm, ein rechteckiges Schiff und einen vieleckigen Altar, neben dem sich gegen Norden zu ein kleiner Raum erstreckte. An den Westecken des Schiffes, und an den Ecken der Apsis befanden sich Strebemauern. Das Denkmal gehört dem frühgotischen Stil an und wurde in einer einzigen Etappe gebaut.

Um die Steinkirche herum und innerhalb davon fand man einen Friedhof, in dem 39 Gräber nachgewiesen oder völlig aufgedeckt wurden. Das Gräberfeld bestand in zwei unterschiedlichen Phasen, wovon erstere stratigraphisch als zeitlich vor der Steinkirche nachgewiesen wurde. Diese Feststellung wurde auch durch drei Gräber bestätigt, die von den Grundmauergräben durchschnitten waren. Die Verfasser vertreten die Meinung, dass der Friedhof in seiner ersten Phase sich rings um eine Holzkirche erstreckt hat.

In den Gräbern der jüngeren Phase entdeckte man 4 Münzen. Die ältesten davon sind im Jahre 1343 und 1346—1349 von Ludvig I. geprägte Denare. Diese Münzen, die für die zeitliche Anordnung der Steinkirche einen *Terminus antequam* darstellen, wurden bei den Skeletten gefunden, die im Raum an der Nordseite des Altars lagen, und als Leichenkammer gebraucht wurde.

Die vorgeschlagene Datierung wird durch die Entdeckung eines kleinen Hortes bestätigt, der aus Denaren von Stephan Dušan und aus zwischen den Jahren 1346 und 1351 geprägten Groschen von Ludwig I. bestand und im Schichtniveau der Steinkirche gefunden wurde.

Die vor drei Jahrzehnten durchgeführte Bodennivellierung störte an einigen Stellen die alten Schichtniveaus, so dass die hier gefundene Tonware nur nach typologischen Standpunkten in die beiden Phasen des Gräberfeldes eingereiht werden können. Ein kurzer, weiter, wellenband-verzierter Topf (Abb. 32) gehört wahrscheinlich zur ersten Phase des Friedhofes und ist spätestens an das Ende des 13. Jh. anzusetzen, aus der jüngeren Phase des Fundverbandes sind andere Tongefässe, die in das 14. Jh. und vielleicht in den Anfang des 15. Jh. gehören. Ein Teil dieser letztgenannten Keramik ist derjenigen ähnlich, die im feudalen Herrnsitz gefunden wurde. Die Tonware, die im Schutt gefunden wurde, stammt aus dem 15—16. Jh. und setzt einen *Terminus postquem* für die Zerstörung des Denkmals fest. Die Prüfungsgrabungen, die im Weichbild des Dorfes durchgeführt wurden, führen zu dem Schluss, dass das älteste Fundmaterial am rechten Ufer der Iza, gegenüber dem feudalen Herrnsitz, etwa 400 m westlich von der Kirche liegt. Das etwa 200 m breite Flussbett hat wahrscheinlich einen grossen Teil des alten Dorfes zerstört. Die Grabungen, die auf der Gemarkung des Dorfes feud etwa 3 km südwestlich von Cuhea durchgeführt wurden, stiessen auf die Grundmauern einer Holzkirche aus dem vorigen Jahrhundert.

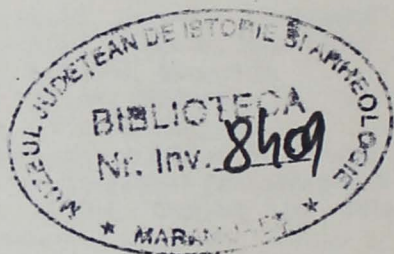
Zum Abschluss betonen die Verfasser, dass in Cuhea die ersten Spuren entdeckt wurden, an Hand derer die Art wiederhergestellt werden kann, in der sich das rumänische Wojewodat der Maramureş verkörperte. Diese Spuren bilden einen wichtigen Beitrag zur Kenntnis der sozial-politisch betrachteten Herausbildung der feudalistischen Verhältnisse in der einheimischen Umwelt.

Die Kirche aus Cuhea, die erste rumänische in der Maramureş bekannte Steinkirche, weist auf eine weitere Gegend in Siebenbürgen hin, in welcher die Entstehung der feudalistischen Verhältnisse mit der Annahme höherer Formen der Sachkultur, einschliesslich Steinbauten, übereinstimmt.

In Anbetracht dessen, dass das rumänische Wojewodat der Maramureş eine gebietsmässig betrachtete weitere und zeitlich gesehen länger andauernde Gegebenheit ist als das Fundzentrum von Cuhea, bilden diese ersten Ergebnisse nur den Ausgangspunkt künftiger Forschungen.

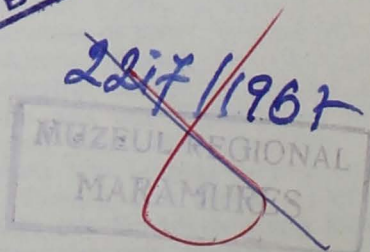
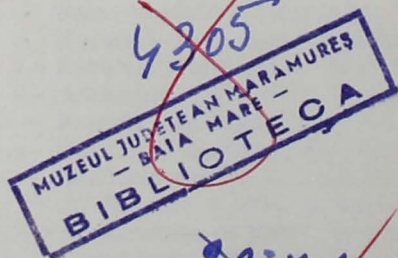
VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Grabungsabschnitt „feudaler Herrensitz“ von Westen, aus dem Dorfe gesehen.
- Abb. 2. — Grabungsabschnitt „feudaler Herrensitz“ von Süden, von der hohen Flussterasse gesehen.
- Abb. 3. — Westlicher Abhang des „feudalen Herrensitz“.
- Abb. 4. — Planskizze des mittleren Teiles des Grabungsabschnittes „feudaler Herrensitz“.
- Abb. 5. — Grabungsabschnitt „feudaler Herrensitz“. Schnitt I/1964, Ostprofil.
- Abb. 6. — Grabungsabschnitt „feudaler Herrensitz“.
- A. Kasette I B/1964, Südprofil.
- B. Kasette I C/1964, Südprofil.
- C. Kasette I C/1964, Ostprofil.
- Abb. 7. — Grabungsabschnitt „feudaler Herrensitz“, Kasette 1 c/1964, Südprofil.
- Abb. 8. — Spur eines verbrannten Palissadepflock aus der älteren Wohnschicht, im Schnitt II/1964. Darüber ist Pflaster aus der neueren Wohnschicht sichtbar.
- Abb. 9. — Überreste der Wohnung mit Spuren des Holzpfostengitters.
- Abb. 10. — Grabungsabschnitt „feudaler Herrensitz“. Plan der Wohnung.
- Abb. 11. — Steinerner Grundmauer der Wohnung mit äussere Treppe für Balken im Schnitt I/1964.
- Abb. 12. — Eisennägel von dem Holzgerüst der Wände.
- Abb. 13. — Türangel, in den Trümmer des Hauses gefunden.
- Abb. 14. — Pfeilspitzen aus dem feudalen Herrensitz.
- Abb. 15. — Sporen aus dem feudalen Herrensitz.
- Abb. 16. — Schnallen und Zierplättchen aus dem feudalen Herrensitz.
- Abb. 17. — Eisenmesser aus dem feudalen Herrensitz.
- Abb. 18. — Kesselhenkel und Kelchfuss (?) aus dem feudalen Herrensitz.
- Abb. 19. — Bruchstücke von bemaltem Glass. Leuchter und Spindelgewicht, aus dem feudalen Herrensitz.
- Abb. 20. — Keramik aus dem feudalen Herrensitz.
- Abb. 21. — Keramikprofile aus dem feudalen Herrensitz.
- Abb. 22. — Abschnitt „Kloster“. Plan der Grabungen.
- Abb. 23. — Ruinen der Steinkirche nach der Entfärbung der Trümmer.
- Abb. 24. — Heutiger Zustand der Kircheruinen.
- Abb. 25. — Grabungsabschnitt „Kloster“.
- A. Schnitt I/1964, Ostprofil.
- B. Kasette B/1965, Westprofil.
- Abb. 26. — Steinkirche, Eingang im Glockenturm.
- Abb. 27. — Steinkirche, Gräber in der Leichenkammer.
- Abb. 28. — Münzen aus den Gräbern im Friedhof.
1. Denar von Ludwig I—1343.
2. Denar von Ludwig I—1346—1349.
- 3—4. Denare von Maria — 1382—1387.
- Abb. 29. — Schädel mit Schädelbohrung (M31) aus dem Friedhof.
- Abb. 30. — Münzen aus dem südlich des Altars gefundenen Horte.
- 1—2: Denare von Stephan Dušan (1331—1346).
- 3—4: Groschen von Ludwig I (1346—1351).
- Abb. 31. — Schüssel aus dem Abschnitt „Kloster“ (Hallstattniveau).
- Abb. 32. — Topf aus dem Abschnitt „Kloster“.
- Abb. 33. — Keramik aus dem Abschnitt „Kloster“.
- Abb. 34. — Keramikprofile aus dem Abschnitt „Kloster“.
- Abb. 35. — Abschnitt „Ieudkloster“. Plan der Grabungen.

336 / 1970

R

Dat la cules 20.04.1966. Bun de tipar 18.07.1966. Apărut 25.08.1966. Tiraj 100. Broșat 100. Hârtie satinată 70×103 de 70 gm². Coli de tipar 3,3/4.

Tiparul executat sub comanda nr. 13/I la Întreprinderea poligrafică Maramureș Bala Mare — 1966.

